

Teollisuuden rakennemuutos:
alueiden herkkyys äkilliselle rakennemuutokselle

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Kunta- ja aluejohtaminen
Pro gradu -tutkielma
Inkeri Remsu

Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu, Kunta- ja aluejohtamisen opintosuunta

Inkeri Remsu: Teollisuuden rakennemuutos: alueiden herkkyys äkilliselle rakennemuutokselle

Pro gradu -tutkielma. 92 sivua + liitteet (9 kpl)

Asiasanat: teollisuuden rakennemuutos, äkillisen rakennemuutoksen alue, herkkyys äkilliselle rakennemuutokselle, rakennemuutoksen ennakointi

Kesäkuu 2015

Tutkielmassa käsitellään elinkeinorakenteen ja erityisesti teollisuuden läpikäymää rakennemuutosta sekä yritysten toimintaympäristön muutosta. Työpaikkojen ja verotulojen vähentyminen sekä poismuutto ovat rakennemuutoksen näkyvimpiä vaikutuksia aluetasolla. Tuotantorakenteen muutos on jatkuvaa, mutta äkillisesti etenevä rakennemuutos voi muodostaa seuduille merkittäviä ongelmia. Työ- ja elinkeinoministeriö on nimennyt vakavimmin rakennemuutoksesta kärsineitä alueita äkillisen rakennemuutoksen alueiksi ja kohdistanut niille erityisiä tukitoimenpiteitä.

Alueellisen nopean rakennemuutoksen ennakointi on haastavaa, koska muutoksen syyt ja vaikutukset vaihtelevat tapauksittain. Jokainen äkillisen rakennemuutoksen alue on lähtökohdiltaan hieman erilainen ja alueet toipuvat shokeista eri tavoin. Tässä tutkielmassa on etsitty äkilliselle rakennemuutokselle herkistäviä tekijöitä aikaisemmasta rakennemuutoksista koskevasta kirjallisuudesta.

Tarkastellun aineiston perusteella alueita herkistää rakennemuutokselle erityisesti teollisuusvaltaisuus ja tuotantorakenteen yksipuolisuus. Teollisuus ja vientivetoiset toimialat reagoivat voimakkaasti kysynnän ja maailmantalouden muutoksiin. Lisäksi rakennemuutokselle herkistävät alueen riippuvuus yhdestä tai muutamasta suuresta työnantajasta sekä muusta maasta poikkeava ja erikoistunut tuotantorakenne. Muita äkilliselle rakennemuutokselle altistavia tekijöitä ovat alueen pieni koko, syrjäinen sijainti sekä kunnan heikko taloustilanne ja toimimattomat suhteet yrityssektorin kanssa. Monet näistä tekijöistä ovat sidoksissa toisiinsa.

Tutkielmassa on tilastodatan avulla tunnistettu työvoimaltaan teollisimmat ja teollisuudeltaan yksipuolisimmat seutukunnat. Tilastot ovat vuodelta 2007, jolloin voidaan ajatella taloustilanteen olleen laskusuhdannetta edeltävällä ”normaalitasolla”. Lisäksi tarpeeksi pitkä aikaväli mahdollistaa tulosten kriittisen tarkastelun. Seutukunnista löytyi erittäin yksipuolisia esimerkiksi elektroniikka-

ja sähköteollisuuden, metallinjalostuksen, kemian teollisuuden sekä metsä- ja paperiteollisuuden suhteen. Kaikki erittäin yksipuolisiksi tässä tutkielmassa havaitut seutukunnat ovat tulevaisuudessa potentiaalisia äkillisen rakennemuutoksen alueita.

Vaikka alueella olisi montakin rakennemuutokselle herkistävää piirrettä, se ei välttämättä ole ongelmissa. Altistavien ominaisuuksien avulla voidaan kuitenkin tunnistaa sellaisia alueita, jotka ovat herkkiä äkillisille muutoksille. Alueiden riskialttius on hyvä tunnistaa jo ajoissa ja pyrkiä jo ennalta varautumaan mahdollisiin ongelmiin.

Abstract

Globalization and changes in the production structure may pose sudden and major threats and problems to regional development. This is particularly true when a certain company makes major job reductions in an area, or closes down production units. The consequences and effects of problems caused by abrupt structural change are evaluated in terms of the region's employment, production and economic structure. Usually areas classified as an abrupt structural change areas represent the level of sub-regional areas.

The Government may classify such an area or sector as an abrupt structural change area or sector. These areas are supported due to closure of garrisons. The plan includes key measures proposed for the creation of new and the recreation of old jobs, alongside other measures to rectify the situation, within various administrative areas.

The goal of this thesis is to detect features that make areas more prone to encounter abrupt structural change. In addition to finding these key features the goal is to recognize and identify those sub-regions in Finland that are most likely to face abrupt structural change in the future. Literature and previous research on abrupt structural change areas suggests that industrial regions are more likely to face structural change. Furthermore if the industry in the region is very specialized in one or a few fields of industry it makes the area prone to rapid structural changes. Location, size, economic situation and dependence on large export companies are also features that have an effect on regions resilience.

In this thesis it is demonstrated through employments statistics that which Finnish sub-regions are most industrial and which areas have industry that is most specialized. Some of these vulnerable sub-regions have already encountered abrupt structural change but some of them have not and perhaps will not. Still, all of these sub-regions with a vulnerable structure are potential areas of abrupt structural change in the future. The phenomenon is complicated and it is hard to predict the fields of industry that will regress or bloom in the future.

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Tutkimuksen toteutus	4
2.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymys	4
2.2. Tutkimusmenetelmät ja aineiston käsittely	6
2.3. Seutukuntajako	9
2.4. Varhaisen aluetutkimuksen näkökulma toiminnallisiin alueisiin.....	11
3. Globalisaatio ja alueellinen ongelma	14
3.1. Alueellinen ongelma	14
3.2. Globalisaatio.....	18
3.3. Yhteiskunnallinen muutos.....	21
3.4. Globaali yritysmaailma	21
3.5. Yritysten vallan kasvu	24
3.6. Globalisaation vaikutukset alueilla	30
3.7. Riskien lisääntyminen	32
4. Rakennemuutos	35
4.1. Tuotantorakenteen muutos	35
4.2. Rakennemuutos Suomessa	38
4.2.1. Rakennemuutos alueilla	42
4.2.2. Äkillisen rakennemuutoksen alueet	43
5. Rakennemuutokselle herkistävät piirteet.....	50
5.1. Herkistävien piirteiden etsiminen.....	50
5.2. Herkistävät tekijät.....	54
5.2.1. Teollisuusvaltaisuus ja teollisuuden yksipuolisuus	54
5.2.2. Riippuvuus suurista työnantajista	56
5.2.3. Alueen koko ja sijainti	58

5.2.4. Kunnan taloustilanne ja suhteet teollisuuteen.....	59
5.2.5. Poikkeava elinkeinorakenne	59
6. Rakennemuutokselle herkät alueet Suomessa.....	62
6.1. Aineiston käsittely.....	62
6.2. Toimialaluokitus 2008.....	65
6.3. Teollisuusvaltaiset alueet	68
6.4. Yksipuolinen teollisuus	72
6.4.1. Elintarviketeollisuus.....	74
6.4.2. Tekstiiliteollisuus	75
6.4.3. Paperi- ja metsäteollisuus.....	75
6.4.4. Kemian teollisuus.....	77
6.4.5. Elektroniikka- ja sähköteollisuus	77
6.4.6. Metallien jalostus	79
6.4.7. Huonekalujen valmistus	80
6.4.8. Kone- ja metallituotteiden valmistus	81
7. Äkillisen rakennemuutoksen ennakoiminen	83
Lähteet.....	87
Liitteet	93
Liite 1. Työllinen työvoima teollisuudessa seutukunnittain vuonna 2007	93
Liite 2. Teollisuuden työvoima elintarviketeollisuudessa vuonna 2007	94
Liite 3. Teollisuuden työvoima tekstiiliteollisuudessa vuonna 2007.....	95
Liite 4. Teollisuuden työvoima paperi- ja metsäteollisuudessa vuonna 2007.....	96
Liite 5. Teollisuuden työvoima kemian teollisuudessa vuonna 2007	97
Liite 6. Teollisuuden työvoima elektroniikka- ja sähköteollisuudessa vuonna 2007	98
Liite 7. Teollisuuden työvoima metallien jalostuksessa vuonna 2007	99
Liite 8. Teollisuuden työvoima huonekalujen valmistuksessa vuonna 2007	100

Liite 9. Teollisuuden työvoima kone- ja metallituoteteollisuudessa vuonna 2007	101
--	-----

1. Johdanto

Elinkeinorakenteen ja teollisuuden rakennemuutos on aiheena kiinnostava, koska Suomessa ilmiö on ollut käynnissä jo vuosikymmeniä ja sen vaikutukset ovat luettavissa lähes päivittäin uutisotsikoista. Uutiset herättävät huolta. Muutos on jatkuvaa, eikä elinkeinorakenne koskaan ole pysähtyneessä tilassa. Viime vuosikymmeninä eniten huomiota on herättänyt tuotantolaitosten sulkeminen ja siirtyminen ulkomaille. Yritykset voivat siirtyä kannattavampiin toimipaikkoihin sekä valtion sisällä että valtioiden välillä. Erityisesti perinteisten toimialojen pako matalampien kustannusten maihin on tuonut alueille ja valtioille uusia haasteita sekä nostanut kysymyksiä niiden pärjäämismahdollisuuksista kiihtyvässä kilpailussa. Tuotannon siirtyminen on sekä pitkän aikavälin trendi että äkillisesti ja paikkakunnittain etenevä kehityskulku.

Toiset seudut kukoistavat ja toiset kituvat. Esimerkiksi Pirkanmaalla kehitysnäkymät ovat kaksijakoiset. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen arvion mukaan Luoteis- ja Ylä-Pirkanmaalla näkymät heikkenevät ja Etelä-Pirkanmaalla ja Tampereen seudulla ne paranevat. Ylä-Pirkanmaalla sijaitseva Ruovesi on menettänyt viimeisten vuosien aikana satoja työpaikkoja ja irtisanottujen paluu työmarkkinoille on ollut vaikeaa. Etelä-Pirkanmaan seutukunta taas hyötyy moottoritien läheisestä sijainnista ja Tampere suuresta koostaan sekä yrityskentän monipuolisuudesta. (Aamulehti 25.3.2013.)

Yhteiskunnan rakenteiden uudistuminen on jatkuvaa ja siten pysyvä ja kiinteä osa kaikkea kehitystä (Hytönen ym. 2011, 1). Tuotantorakenteen muutos tuo hyvinvointiyhteiskunnalle omanlaisensa haasteet alati muuttavana alueellisesti vaikuttavana ilmiönä. Teollinen rakennemuutos ei noudattele määrättyjä aluerakenteita eikä tiettyä tunnettua kaavaa. Ilmiön ennakointi ja siihen reagointi on haastavaa. Rakennemuutos voi edetä äkillisesti ja paikkakunnittaisesti. Yhden alueelle merkittävän työnantajan tekemät toiminnan supistukset vaikuttavat kymmenien ja satojen kilometrien päähän ja kertaantuvat tuotantoketjussa. Yritykseen on usein sidoksissa monimutkainen alihankkija- ja yritysketju, joten yksittäisen suuren toimijan lopettamisen kokonaisvaikutuksia on vaikea arvioida.

Erilaiset rakennemuutokset ovat osa normaalia aluetalouden kehitystä ja liiketoiminnan uudistumista. Suomen elinkeinorakenne on muuttunut voimakkaasti viimeisen vuosikymmenen kuluessa ja erityisesti perinteisestä teollisuudesta on hävinnyt kymmeniä tuhansia työpaikkoja. Voimakas rakennemuutos on koetellut viime vuosina myös ICT-toimialaa erityisesti Nokian vaikutuksesta. (TEM 2015A.)

Yhteiskunnalle ja alueille ongelmallisinta on äkillinen ja raju muutos, joka tapahtuu odottamatta tai niin nopeasti, että alueen elinvoima kärsii merkittävästi. Työpaikkojen vähentyessä työttömyys kasvaa nopeasti ja kuntien taloustilanne heikkenee. Lisäksi varsinkin nuori väestö siirtyy pois paikkakunnalta huonontuvien palveluiden ja työpaikkatilanteen vuoksi. Rakennemuutoksen yhteiskunnalliset ja sosiaaliset haitat ovat merkittäviä, ja pahimmillaan kokonaiset paikkakunnat voivat autioitua. Aihe on tutkimisen arvoinen siksi, että globaali muutos ja maailman dynaamisuus ovat tehneet toimintaympäristöstä ennalta arvaamattoman ja vaikean ennustaa.

Rakennemuutokset ovat usein yllättäviä. Niitä voidaan kuitenkin yrittää ennakoida. (Hytönen ym. 2011, 41.) Rakennemuutoksen ennakoiminen ja toimivien ennakointijärjestelmien kehittäminen on tärkeää, jotta yllättävimmät työttömyysongelmat voidaan välttää. Merkittävän yrityksen lakkauttaminen siitä riippuvaisella paikkakunnalla voi johtaa rakennemuutosshokkiin, jonka vaikutusten korjaaminen ja lieventäminen vaatii nopeita ja mittavia toimenpiteitä monelta eri toimijasektorilta. Muutospaineiden ennakoinnilla voidaan yrittää valmistautua ja reagoida riskipaikkakuntien muutoksiin jo varhaisessa vaiheessa, tai jopa etukäteen, jolloin ongelmien kärjistyminen voitaisiin estää. Maailmanlaajuisten kehityskulkujen vastustaminen voi olla tuulimyllyjä vastaan taistelemista, mutta etukäteen varautumalla ja ennakoimalla voitaisiin pyrkiä välttämään kaikista pahimmat skenaariot, joita äkilliseen rakennemuutokseen voi liittyä. Yksittäisten ihmisten ja paikkakuntien kannalta hiljainen ja hallittu rakennemuutos on paljon parempi vaihtoehto kuin sykäyksittäin etenevä ja vaikeasti hallittavissa oleva romahdus. Ennakoinnin avulla rajuja alueellisia muutoksia nähdään mahdolliseksi pehmentää.

Hyvin erityyppiset paikkakunnat ovat kohdanneet äkillisen rakennemuutoksen. Niiden joukossa on suuria kaupunkeja, teollisuusvaltaisia pikkukaupunkeja ja maaseutuvaltaisia alueita. Monet muuttajat vaikuttavat rakennemuutoksesta selviämiseen ja toipumiseen, eikä kaikkia rakennemuutoksen kulkuun ja lopputulokseen vaikuttavia tekijöitä tunneta. Muutosaallostsa selviytymisessä on auttanut tapauksesta riippuen nopea reagointi, valtion tuet, uusien työpaikkojen luominen, yhteistyöhalu eri sektorien toimijoiden kesken sekä yksittäisten ihmisten tai ryhmien tekemät valinnat. Sattumienkaan osuutta ei voi sivuuttaa. Myös rakennemuutospaikkakunnan työpaikkarakenne, taloustilanne ja esimerkiksi sijainti suhteessa muihin keskuksiin vaikuttavat siihen, kuinka nopeasti alue toipuu shokista. Menetettyjen työpaikkojen ja yritysten tilalle ei välttämättä saada eikä aina tulisikaan pyrkiä saamaan täysin vastaavanlaista toimintaa. Alue muuttuu yleensä pysyvästi. (Hytönen ym. 2011.)

Paras keino hallita rakennemuutosta ja suojautua äkillisiä rakennemuutoksia vastaan on monipuolinen ja uudistuva elinkeinorakenne. Kokonaan uusien kasvualojen edistäminen ja koulutuspolitiikan nykyaikaisuus ja uudistumiskyky hillitsevät rakennemuutosten vaikutuksia. Jatkuva elinkeinopolitiikan kehittäminen, yritysmaailman muutostuulten ennakoiminen, vanhoista rakenteista irtipäästäminen ja ennakoiva suhtautuminen elinkeinorakenteen ja yhteiskunnan muutokseen nopeuttavat rakennemuutostilanteesta selviämistä. Elinkeinorakenteen uudistamisen keskiössä on alueilla oleva yritystoiminta ja sen uusiutumisen, kasvun sekä kansainvälistymisen kiihdyttäminen ja tätä kautta syntyvät uudet työpaikat. (TEM 2015A.)

2. Tutkimuksen toteutus

2.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymys

Tutkimuksen lähtökohdaksi on mielenkiinto teolliseen rakennemuutokseen ja tulevien rakennemuutosalueiden ennakoimiseen. Teollisuuden tuotantorakenteen muutos ja erityisesti alkutuotannon väheneminen on ollut käynnissä jo vuosikymmeniä, mutta toisaalla se etenee hitaasti ja toisaalla se ottaa nopeita harppauksia. Nopeat muutokset ovat alueiden sopeutumisen kannalta vaikeita. Toiset alueet selviytyvät muutospainesta paremmin kuin toiset. Joillakin alueilla on etunaan hyvä sijainti ja vankka työpaikkarakente. Toiset alueet ovat riippuvaisempia teollisuudesta ja ovat saattaneet rakentaa muutaman yksittäisen yrityksen ympärille.

Tämän pro gradu -tutkielman pohjana on selvitys, jonka tein työ- ja elinkeinoministeriölle vuonna 2012. Selvityksen tarkoituksena oli etsiä aluetalouden äkilliselle rakennemuutokselle herkistäviä piirteitä. Selvitys toteutettiin TEM:in ohjauksessa ja tulokset esiteltiin tulospalaverissa. Työ oli haastavaa mutta mielenkiintoista. Koska aluepolitiikan kannalta äkillisen rakennemuutoksen alueet ovat keskeisiä, tämä tutkielma keskittyy pääosin niihin. Tähän päivään mennessä lähes kaikki ÄRM-alueet ovat kärsineet nimenomaan teollisuuden nopeasta muutostilasta. Viime vuosina myös varuskuntien lakkauttaminen on ajanut paikkakuntia ahdinkoon. Tulevaisuudessa äkillinen rakennemuutosalue saattaa olla yhä useammin jotakin muuta kuin taantuva teollisuuspaikkakunta. Tein selvitystyötä pääosin itsenäisesti, mutta kävin lähes viikoittain ministeriössä neuvottelemassa ohjausryhmän kanssa ja saamassa uusia näkökulmia työn tekemiseen. Erityisiä ongelmakohtia olivat lähes joka vuosi tapahtuva seutukuntajaon muuttuminen ja seutukunnittaisen uuden tilastotiedon löytyminen. Lisäksi ÄRM-alueen käsite ei ole yksiselitteinen. Rakennemuutosalueelle ei ole selkeää määritelmää tai tiettyjä tunnuslukuja, joista sen voi tunnistaa. Tämän tutkimuksen aineisto on pääosin hankittu TEM:in toimiala-online -palvelusta sekä tilastokeskuksesta. Aineistoa on käsitelty Excel-taulukkolaskentaohjelmalla.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaiset piirteet altistavat alueita nopealle teolliselle rakennemuutokselle. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, voidaanko seutukunnista erottaa rakennemuutokselle herkistävien piirteiden avulla erityisen riskialttiita alueita. Hypoteesina on oletus siitä, että ongelmallisimmilla paikkakunnilla ja alueilla on joitakin yhteisiä rakennemuutokselle herkistäviä piirteitä. Tutkimuksen pääongelmat ovat:

- Minkälaiset ominaisuudet herkistävät alueita äkilliselle rakennemuutokselle?

- Mitkä alueet (seutukunnat) Suomessa ovat rakenteensa puolesta herkimpiä kohtaamaan äkillisen rakennemuutoksen?

Tutkielmassa keskitytään siihen, miksi jotkut alueet ovat altistuneet muita rajummalle rakennemuutokselle ja mitkä piirteet ovat yhteisiä rakennemuutosalueille. Tarkoituksena on siis selvittää, minkälaisia piirteitä ongelmallisimmilla seuduilla on ollut ennen nopeaa tuotantorakenteen muutosta. Tästä syystä huomio on kiinnitetty vuoteen 2007. Tarpeeksi pitkä tarkasteluväli nykyhetkeen eli vuoteen 2015 asti mahdollistaa tulosten kriittisen arvioinnin.

Tutkielmassa lähestytään tuotantorakenteen muutosta globalisaation ja markkinamekanismien toimintaperiaatteiden ja niiden mukanaan tuomien haasteiden kautta. Lisäksi tarkastellaan teollisuuden rakennemuutosta ilmiönä ja sen ilmenemistä alueilla sekä selvitetään aikaisempien tutkimusten avulla sitä, minkälaiset tekijät altistavat alueita rakennemuutokselle. Vaikka rakennemuutos on maan- ja maailmanlaajuinen ilmiö, osa alueista kohtaa rakennemuutoksen ja sen vaikutukset nopeammin ja voimakkaammin. Tutkimustehtävänä on selvittää, miksi toiset alueet ovat herkempiä reagoimaan maailmantalouden muutoksiin. Altistavien ominaisuuksien joukosta on tarkoitus etsiä merkittävimpiä herkistäviä piirteitä ja seuloa niiden avulla Suomen alueista rakennemuutokselle alttiita seutukuntia. Lopuksi pohditaan sitä, ovatko nämä rakenteensa puolesta herkimmat seutukunnat jo kriisiytyneet tai mahdollisesti kohtaamassa äkillisen rakennemuutoksen vasta tulevaisuudessa. Haastava taloustilanne jatkuu yhä, eikä alueisiin kohdistuva paine ole osoittanut laantumisen piirteitä. Vaikka alueella olisi kriisialtis rakenne, se ei tarkoita sitä, että se kärsii äkillisestä rakennemuutoksesta tietyn lyhyen aikavälin sisällä. Jotta voitaisiin todella tarkastella sitä, ovatko rakennemuutokselle alttiit seutukunnat ajautuneet äkilliseen muutokseen, tulisi niitä seurata vielä kymmeniä vuosia. Seutukunnan rakenne voi olla riskialtis kauan, mutta vasta tietty ”muutoskiekko” käynnistää suuren muutosvyöryn.

Tutkimuksen taustalla vaikuttaa positivistinen tieteenfilosofia, ihanteenaan luonnontieteiden tavoitteleva eksaktius. Maailman ja markkinavoimien epävarmuus ja muutostahti johtavat tarpeeseen yrittää hallita ja ennakoida yhteiskunnan muutosta. Globaalissa dynaamisessa maailmassa kaikki vaikuttaa olevan sidoksissa kaikkeen. Maailman monimutkaisuus luo tarpeen löytää selkeitä riippuvuussuhteita syiden ja seurauksien välille. Tämän tutkielman tavoitteena onkin löytää jotakin yleistettävissä olevaa tietoa. Tutkimuksessa pyritään yleistävään tutkimusotteeseen pelkästään tapaustutkimuksen ja yksittäisten alueiden kuvailun sijaan. Lainalaisuuksilla pyritään osoittamaan rakennemuutoksen syitä ja seurauksia. Tavoite on kuvata alueita niiden muuttujien

osalta, joista voidaan mahdollisesti muodostaa yleisiä lainalaisuuksia ja joista voidaan luoda ennustuksia. Tämä tutkimus ei tavoittele yhteiskunnallisen muutoksen eli teollisuuden rakennemuutoksen ja siihen herkistävien tekijöiden kokonaisvaltaista tuntemista. (Häkli 1999.)

Tutkimuksen taustalla vaikuttaa myös ympäristödeterministinen ajattelu. Häklin (1999, 25–26) mukaan ympäristödeterministisen tutkimuksen lähtökohtana on se, että ympäristöllä eli tuotantorakenteella on määräävä vaikutus tulevaan kehitykseen. Tällöin oletetaan, että alueen tietyt ominaispiirteet aiheuttavat tietynlaisen kehityskulun. Tietynlaisesta alueesta tulee tietynlainen. Rakenteeltaan herkkä alue kohtaa tulevaisuudessa äkillisen rakennemuutoksen.

Rakennemuutosta ja rakennemuutosalueita koskevan kirjallisuuden avulla on tarkoituksena löytää yleisiä lainalaisuuksia eli alueille yhteisiä piirteitä. Tällä tavalla voidaan oppia tunnistamaan ennalta riskialttiita seutuja niiden ominaisuuksien perusteella. Erityisesti tutkielmassa keskitytään tarkastelemaan alueiden fyysisiä piirteitä. Tutkimuksen positivistinen lähestymistapa merkitsee sitä, että mielenkiinto on kohdistettu mitattaviin muuttujiin, eikä huomioita ole juurikaan kohdistettu inhimillisiin tekijöihin tai henkiseen pääomaan. Alueita tarkasteltaessa mitattavia ominaisuuksia ovat esimerkiksi sen väestömäärä, pinta-ala, etäisyydet suhteessa muihin alueisiin ja asukkaiden keski-ikä. Tämän tutkielman tavoitteena on pyrkiä luomaan apuväline herkkien alueiden tunnistamiseen ja sitä kautta riskialttiuden ennakoimiseen. Äkillisen rakennemuutoksen kouriin joutuneista alueista on tarkoituksena etsiä muutokselle altistaneita, yleistettävissä olevia piirteitä. Tutkimuksen lähtökohtana on se, että ympäristöllä tai alueen rakenteella voi olla määräävä vaikutus alueen tulevaan kehitykseen. Oletetaan, että alueen tietyt ominaispiirteet aiheuttavat tietynlaisia muutoksia tai ainakin altistavat niille. Tietynlainen alue pyrkii muuttumaan tietynlaiseksi.

2.2. Tutkimusmenetelmät ja aineiston käsittely

Tutkimus etenee kaksivaiheisesti. Ensimmäistä tutkimuskysymystä lähestytään aikaisemman kirjallisuuden kautta teorialähtöisesti. Aluksi selvitetään, minkälaista tutkimusta rakennemuutospaikkakunnista on tehty erityisesti Suomessa, ja etsitään niiden avulla syitä paikallisen rakennemuutoksen käynnistymiselle eri alueilla. Aineistona käytetään kirjallisuutta teollisuuden rakennemuutoksesta sekä tutkimuksia ja selvityksiä rakennemuutosalueista. Huomio on kohdistettu äkillisen rakennemuutoksen alueiksi nimettyihin seutukuntiin. Erityisesti hallinnolliset toimijat ovat tuottaneet rakennemuutosalueita käsittelevää aineistoa. Lisäksi perehdytään ulkomaiseen tutkimukseen alueiden kestävydestä ja resilienssistä.

Rakennemuutosalueiksi nimetyt paikkakunnat ovat kaikki menettäneet nopeasti suhteellisen merkittävän osan työpaikoistaan ja joutuneet uuden tilanteen eteen. Rakennemuutoksia käsittelevästä aineistosta on tarkoitus etsiä rakennemuutokselle herkistäviä tekijöitä. Vaikka äkillisen rakennemuutoksen alueet eivät ehkä yksiselitteisesti ole kaikkein vakavimmin rakennemuutoksen negatiivisista vaikutuksista kärsineitä alueita, niissä kuitenkin varmuudella on tapahtunut sellaista merkittävää rakennemuutosta, joka on horjuttanut alueen tasapainoa. Tutkimustehtävänä on siis selvittää 1) minkälaisia piirteitä näillä seuduilla on ollut ennen nopeaa työpaikkojen menetystä, ja 2) mitkä piirteet ovat herkistäneet niitä rakennemuutokselle.

Aineistolähtöisesti tutkimusta tehtäessä tutkimuksen pääpaino on aineistossa, mikä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi analyysiyksiköt eivät ole ennalta määrättyjä ja teoria rakennetaan aineisto lähtökohdaksi. Tällöin voidaan puhua induktiivisuudesta, joka tarkoittaa etenemistä yksittäisistä havainnoista yleisempiin väitteisiin. (Eskola & Suoranta 1998, 83.) Puhdas induktiivinen päättely ei kuitenkaan ole mahdollista, koska se perustuu havaintojen kuvaamiseen ilman minkäänlaisia ennako-oletuksia tarkasteltavasta ilmiöstä. Absoluuttisesti aineistolähtöistä tutkimusta on vaikea toteuttaa jo siksi, että havainnot ovat yleisesti hyväksytyt ajatuksen mukaan teoreettisesti latautuneita. Ei siis ole olemassa objektiivisia havaintoja, sillä esimerkiksi käytetyt käsitteet ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat tuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.) Abduktiivisen päättelyn perusajatuksena on, että uudet tieteelliset löydöt ovat mahdollisia vain silloin, kun havaintojen teko perustuu johonkin johtoajatuksen tai ideaan. Aineiston tarkastelua ohjaavat aina tutkijan omat ennakkokäsitykset tai perehtyneisyys tutkimusaiheeseen. Uusi teoria ei synny siis pelkkien havaintojen pohjalta, kuten induktiivisessa päättelyssä. Johtoajatus voi olla epämääräinen intuitiivinen käsitys tai pitkälle muotoiltu hypoteesi, jonka avulla havainnot voidaan kohdistaa tiettyihin tärkeisiin oletettuihin seikkoihin. (Grönfors 1982, 33–37.)

Laadullisen aineiston analyysissä päättelyn logiikka voi olla induktiivinen eli aineistolähtöinen, deduktiivinen eli teorialähtöinen tai abduktiivinen eli teoriaohjaava. Tässä tutkielmassa päättely perustuu abduktioon, joka sijoittuu aineistolähtöisen ja teorialähtöisen päättelyn välimaastoon (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99). Abduktiivinen päättely on päättelyn laji, joka kytkee käytännön ajattelun ja toiminnan päättelyprosesseihin. Tällöin tutkija käyttää teoriataustan laadinnassa tukena aikaisempaa kirjallisuutta ja teorioita, mutta ei välttämättä sellaisenaan nojattaviksi, vaan esimerkiksi toimintasuunnitelmien ja ideoitten lähteenä. Aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa. Tällöin aineistosta tehdyille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistusta. Tutkija voi myös tehdä huomioita empirian

vastaamattomuudesta aiempiin tutkimuksiin. Faktat ovat joka tapauksessa aina jollakin tavoin teorialla latautuneita. Abduktiivista päättelyä varten on tutkijalla jokin johtolanka tai johtoajatus. On suotavaa, että hän itse hallitsee jollakin tavalla tutkimansa aiheen. Ellei hänellä ole mitään ennakkokäsityksiä tai tietoa, hän päätyisi vain havaintojen kuvaamiseen, eikä hän pystyisi valikoimaan aineistostaan olennaista. Päättelyn keskeisin elementti on ajattelu. Tutkija käyttää apunaan jotakin johdatteluvaa ajatusta, jonka avulla hän tarkastelee empiiristä maailmaa ja analysoi keräämäänsä materiaalia. (Anttila 1998 ja Tuomi & Sarajärvi 2002, 99.)

Toinen tutkimuskysymys nivoutuu yhteen ensimmäisen tutkimuskysymyksen kanssa, ja sitä voidaan lähestyä vasta ensimmäiseen tutkimuskysymykseen saatavien vastausten avulla. Toisessa vaiheessa tutkimuksessa pyritään yleistykseen ja siinä käytetään apuna tilastodataa. Ensimmäiseen tutkimusongelmaan saatavien tulosten perusteella tehdään johtopäätöksiä ja ennakoitaan yksittäistapauksia. Jos joku piirre on aikaisemmin selvästi herkistänyt rakennemuutokselle, niin oletetaan, että samankaltaisilla ominaisuuksilla varustetut alueet ovat myös herkkiä rakennemuutokselle. Tässä taustalla vaikuttaa ympäristödeterministinen ajattelu. Oletuksena on, että rakennemuutoksista kärsineillä alueilla on joitakin yhteisiä piirteitä, jotka voidaan etukäteen tunnistaa.

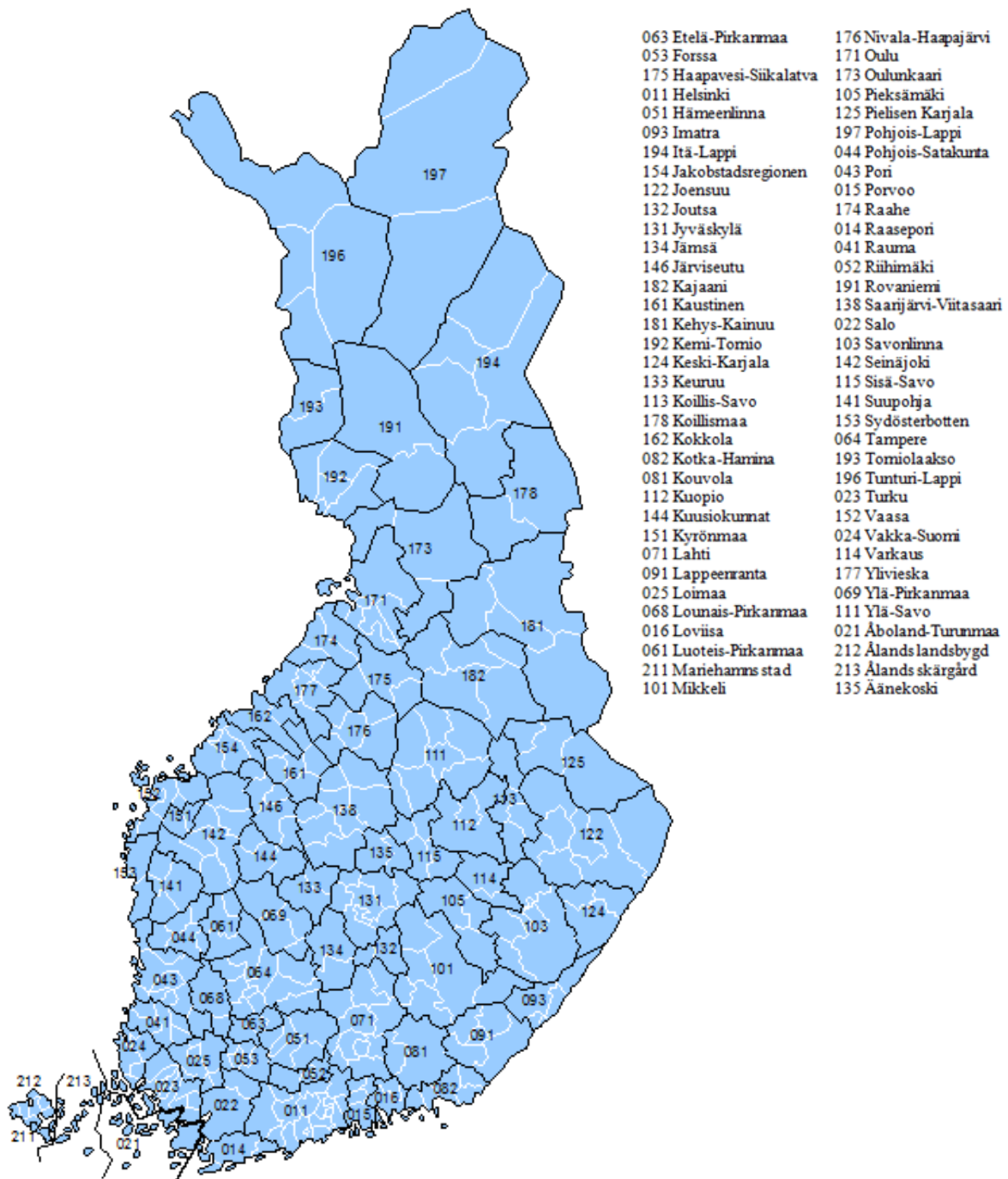
Toista tutkimusongelmaa lähestyttäessä tarkoituksena on valikoida rakennemuutokselle herkistävästä piirteistä selkeimmät ja tärkeimmät, löytää äkillisen rakennemuutoksen punainen lanka, tutkia seutukuntapohjaista tilastoaineistoa alueista ja tunnistaa muutosherkempiä alueita. Tarkoituksena on selvittää, millaista tilastollista dataa seutukuntien tuotantorakenteesta on olemassa ja mitä sen avulla voidaan päätellä. Kvantitatiivisena aineistona käytetään Tilastokeskuksen sekä työ- ja elinkeinoministeriön kautta saatavaa tilastodataa. Tarkoituksena on etsiä sellaista seutukuntien eri ominaisuuksia koskevaa tilastollista dataa, jonka avulla voidaan arvioida ja ennakoita niiden herkkyyttä tai vahvuutta globaalien markkinavoimien puristuksessa. Tämän jälkeen seulotaan seutukunnista tällaisia herkkiä seutuja ja pohditaan, ovatko ne potentiaalisia rakennemuutospaikkakuntia ja ovatko ne kenties tällä hetkellä äkillisen rakennemuutoksen alueita. Tuloksia verrataan ÄRM-alueiksi nimettyihin paikkakuntiin ja tarkastellaan, ovatko tuotantorakenteensa puolesta herkimmiltä vaikuttavat seutukunnat ajautuneet tai ajautumassa kohti äkilliseksi rakennemuutokseksi noteerattua muutosta.

2.3. Seutukuntajako

Tutkielman kannalta tarkoituksenmukaisimmaksi aluejakoiksi valikoitui seututaso, koska virallisista aluejaoista juuri ne vastaavat parhaiten toiminnallisia kokonaisuuksia ja työssäkäyntialueita. Seutukuntajako on valikoitunut käytettäväksi myös siksi, että äkillisen rakennemuutoksen alueiksi nimetyt alueet ovat pääosin seutukuntia. Lisäksi kunnat ovat liian pieniä yksiköitä tuotantorakenteen tutkimista varten. Esimerkiksi suurten kaupunkien ympäristökunnat, ns. kehyskunnat, pärjäävät varsin hyvin, vaikka niiden rakenne voi olla keskuskaupunkiin verrattuna hyvinkin poikkeava esimerkiksi työpaikkaomavaraisuusasteen mataluuden osalta. Maakunta on taas liian suuri aluetaso rakenne-erojen tunnistamiseen, ja lisäksi maakuntien lukumäärä on pieni. Seutukunnat ovat työssäkäyntialueina ”luonnollisia” kokonaisuuksia ja ne kuvaavat paremmin alueellista työnjakoa kuin kunnat, joista pendelöidään naapurikuntiin.

Seutukuntajako otettiin käyttöön vuonna 1994 aluekehityslakien perusjakoiksi (Laki alueiden kehittämisestä 1135/93). Kunnat, seutukunnat, maakunnat ja tilastollinen kuntaryhmitys ovat ensisijaiset Suomen tilastotoimessa käytettävät alueluokitukset. Muita yleisiä tilastoissa käytettäviä kuntapohjaisia alueluokituksia ovat suuralueet sekä aluehallintovirastojen (AVI) ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY -keskukset) toimialueet. Seutukuntajako on Euroopan unionin kautta tullut aluejako, joka pohjautuu työssäkäyntialueisiin ja kuntien väliseen yhteistyöhön. Sisäasiainministeriö vahvistaa seutukuntajaon, mutta seutukunnat päättävät itse nimityksensä. Lisäksi seutukunnilla on tilastointia helpottava kolminumeroinen numerotunnus, kuten 091 ja 171. Seutukunnat on määritelty aluepoliittisen tukialuejaon perusalueiksi. Työ- ja elinkeinoministeriö myös vuosittain vahvistaa seutukuntajakoon tulevat muutokset. NUTS on Euroopan yhteisöjen tilastotoimiston Eurostatin laatima alueyksiköiden jako, jonka avulla alueista saadaan yhdenmukaisia tietoja. Niillä on tärkeä rooli esimerkiksi rakennerahastovarojen myöntämisperusteissa. LAU –luokitus (Local Administrative Unit) on paikallisen hallinnon yksikköjä kuvaava luokitus eikä tarkempi LAU 2 –taso ole käytössä kaikissa jäsenvaltioissa. Seutukunnat muodostavat Euroopan unionin tilastollisen aluejakotason LAU 1 (entinen NUTS 4). LAU 2 kuvaa Suomessa kuntatasoa. NUTS 1 –taso on suurin aluejako, joka käsittää pienehköt valtiot ja esimerkiksi Saksan osavaltiot. NUTS 3 –tasolla kuvataan muun muassa Suomen maakuntia ja Ruotsin läänejä. Työ- ja elinkeinoministeriön määritelmän mukaan seutukuntajako perustuu kuntajakoon ja sitä käytetään tilastollisena aluejakona seurattaessa maakunnan osa-alueiden kehitystä. Vuosittaisen vertailulle usein muuttuva seutukuntajako asettaa omat haasteensa. (Tilastokeskus 2014 ja Euroopan komissio 2015.)

Kuvasta 1 käyvät ilmi Suomen seutukunnat vuoden 2015 alussa. Mustat ääriviivat ympäröivät seutukuntia ja valkoiset ääriviivat ovat kuntien rajoja. Lisäksi jokaisella seutukunnalla on kolminumeroinen tunnus.

Kuva 1 Seutukunnat 2015 (Lähde: Tilastokeskus 2015A)

Tutkielmassa käytetään vuoden 2011 seutukuntajakoa. Tällöin Suomen kunnat oli jaettu 70 eri seutukuntaan. Vuonna 2013 seutukuntajako muuttui, mutta niiden määrä pysyi ennallaan. Seutukuntia on vuonna 2014 Manner-Suomessa 67 kappaletta. Seutukuntajako on muuttunut vuosittain. Vuoden 2015 alusta tehtiin seuraavat muutokset seutukuntajakoon (Tilastokeskus 2015 B):

- Kuopion seutukuntaan (112) kuuluu kaksi kuntaa: Kuopio (297) ja Siilinjärvi (749).
- Lavia (413) liittyi Poriin (609), jolloin entisen Lavian kunnan alue siirtyi Pohjois-Satakunnan seutukunnasta (044) Porin seutukuntaan (043).
- Tarvasjoki (838) liittyi Lietoon (423), jolloin entisen Tarvasjoen kunnan alue siirtyi Loimaan seutu-kunnasta (025) Turun seutukuntaan (023).

2.4. Varhaisen aluetutkimuksen näkökulma toiminnallisiin alueisiin

Varhaisen seutukunnittaisen tarkastelun juuret näkyvät jo Reino Ajon teoksessa vuodelta 1944. Hän puhuu liikennealueista toiminnallisina kokonaisuuksina, jotka ovat taloudellisesti toisistaan riippuvaisia kokonaisuuksia. Ajon mukaan liikenne on ratkaisevassa asemassa talousalueiden muotoutumisessa. Sinne saakka, minne liikenteen yhdistävä ja koossapitävä vaikutus ulottuu, jatkuu kaupungin ja maaseudun elimellisen yhteenkuuluvuuden muodostama kokonaisuus. Tätä Ajo kutsuu liikennealueeksi. (Ajo 1944, 4–6).

Ajo (emt. 21) näkee liikenteen talousalueen merkittävimpanä määrääjänä. Mitä kauemmaksi kaupungista edetään, sitä ohuemmaksi käy liikennevirtaus, kunnes se kokonaan sammuu. Tämän periaatteen avulla on saatu määriteltyä liikennealueiden rajoja. Vaikka Ajon teoksen kirjoittamisesta on kulunut yli puoli vuosisataa ja esimerkiksi tieteellisessä ajattelussa on tapahtunut merkittäviä murroksia, liikennealueissa ja nykyisissä työssäkäyntialueisiin pohjautuvissa seutukunnissa on paljon yhtäläisyyksiä.

Reino Ajo referoi liikenteeseen perustuvan näkökulmansa lisäksi myös muunlaisia tapoja hahmottaa toiminnallisia aluekokonaisuuksia. Teollistumisen ja ihmisten elinpiirin laajenemisen syntyi tarve selittää uutta toimintaympäristöä. Von Thünen (Ajo 1944, 8–13) lähestyy talousaluetta eristetyn valtion ja kentän käsitteen avulla ja painottaa erityisesti maatalouden merkitystä. Kenttävoimakkuudella tarkoitetaan vetovoimaa, jonka keskus luo ympärilleen. Peruseriaatteena on se, että kenttävoimakkuus pienenee etäisyyden kasvaessa (emt. 308). Ritschl (emt. 13) puolestaan puhuu taloussoluista, joiden keskiössä on tavaravaihto ja Kraus (emt. 15) markkinapiiristä, jonka

muodostavat tarpeen, tuotannon ja kulutuksen kiertokulku. Tällä tavalla talousalue saa erityispiirteensä ja voidaan puhua esimerkiksi viinialueesta tai tietyistä teollisuusalueista. Schepfer (emt. 16–17) korostaa, että von Thünenin eristetty valtio on monin sitein sidottu myös ulkomaailmaan, ja kritisoi monien muiden tavoin hänen ajatteluaan liian teoreettiseksi. Talousaluetta ei ole mahdollista yksiselitteisesti rajata. Alueet voivat kuulua useampiin talousalueisiin ja eri mittaria käytettäessä myös kokonaan eri alueisiin. Schepfer korostaa toiminnallista aluetta, joka on suhteellisen itsenäinen ja omavarainen. Tällä periaatteella erikoistuneet alueet, kuten teollisuusalueet, eivät voi olla käytännöllisiä alueita, jos niiltä puuttuu omavaraisuus ruoan suhteen.

Saavutettavuuden lisääntyessä työpaikkojen etäisyydet asuinpaikkakunnista ovat kasvaneet ja viljeleminen on mahdollistunut muuallakin kuin kaikkein otollisimmilla alueilla. Seutukunnat ovat siis matemaattisesti mallinnettavia ja selvärajaisia kehiä löyhempiä kokonaisuuksia, mutta niissä on usein havaittavissa esimerkiksi keskuskaupunkien yhdessä pitävä vaikutus. Suomen ympäristökeskuksen (Findikaattori.fi -sivusto) mukaan työmatkojen keskipituus on lähes puolitoistakertaistunut kahdessakymmenessä vuodessa. Vuonna 2010 keskimääräinen työmatka oli noin 14 kilometriä. Etäisyys työpaikalle kasvaa jatkuvasti. Erityisen pitkiä työmatkoja kuljetaan suuren keskusten reuna-alueilta ja harvaan asutuilta seuduilta. Koska liikkuvuus on lisääntynyt merkittävästi, ei voida enää tarkastella kovin pieniä alueita ihmisten ”elinpiirinä”. Hyvin toimivat kulkuyhteydet voivat lisäksi sitoa toisiinsa suhteellisen kaukaisia paikkoja.

Talouden heilahdukset voivat muuttaa toiminnallisten alueiden rajoja ja niiden erityispiirteitä. Seutukuntajako ei ole yksiselitteinen ja kunta voi kuulua toiminnallisesti monen eri seutukunnan vaikutusalueeseen. Maakuntarajat vaikuttavat seutukuntajakoon, mutta ne harvoin vaikuttavat ihmisten arkielämään. Auerin (Ajo 1944, 21) mukaan tutkimukset osoittavat, etteivät talousalueen rajat noudata hallinnollisia rajoja. Tämä on loogista, koska hallinnolliset seikat eivät määrää ihmisten tai yritysten liikkumista. Maakunta on Suomessa yksittäisen ihmisen näkökulmasta hyvin etäinen aluetaso. Kaikki seutukunnat eivät keskity yhden keskuskaupungin ympärille, vaan ne voivat koostua useammasta pienestä aluekokonaisuudesta, jotka lisäksi kilpailevat keskenään. Välillä on myös yhdistetty seutukuntia toisiinsa ja yksittäisiä kuntia on siirretty seutukunnasta toiseen. Seutukuntajaon ongelmista huolimatta se on kuitenkin käyttökelpoisin aluejako tämän alueellista tuotantorakennetta tarkastelevan tutkielman ja monen muun toiminnallisia kokonaisuuksia ja talousalueita tarkastelevan tutkimuksen käyttöön. Se on luotu välineeksi yhteiskunnan aluerakenteen kuvaamiseen. Tästä syystä seutukuntajako on valikoitunut tässä

tutkimuksessa käytettäväksi aluejako. Alueita käsitellään tässä tutkimuksessa suhteellisena tilana, joka on muodostunut ihmisen toiminnassa. Kuitenkin käytettävä seutukuntajako on luonteeltaan absoluuttinen.

3. Globalisaatio ja alueellinen ongelma

3.1. Alueellinen ongelma

Kun keskustellaan aluekehityksestä, -kehittämisestä tai alueellisista eroista, luontevana lähtöolettamana on kehityksen, väestön ja resurssien epätasainen jakaantuminen. Maapallon pinta ei ole kaikkialla samankaltainen eivätkä elinolosuhteet ole kaikkialla yhtä suotuisia. Kyseisen kaltainen samankaltaisuus olisi ehkä mahdollista kauttaaltaan samasta materiaalista koostuvalla asteroidilla tai muulla elottomalla pinnalla, jonne ei kohdistu mitään ulkoisia ärsykeitä. Yksinkertaisimmillaan alueellinen ongelma juontaa juurensa jo tästä lähtökohtaisesta erosta. Toisin paikoin vallitsee alueellinen tihentymä ja toisin paikoin alueellinen harventuma. Kehitys ja resurssit kasaantuvat ja vähenevät. Tihentymä voi olla positiivinen asia esimerkiksi kultaesiintymän kohdalla ja negatiivinen työttömyyden tai tietyn sairauden esiintyvyyden kohdalla. Se, onko alueellinen ongelma varsinainen ongelma, on hyvä kysymys. Alueellinen ongelma voi olla väistämätön asiointila tai itse aiheutettu tilanne.

Äkillinen rakennemuutos ja alueiden eriarvoistuminen kielivät alueellisesta epätasapainosta ja alueellisesta ongelmasta. Stuart Hollandin mukaan alueteorioiden antama käsitys poikkeaa alueiden todellisesta kehityksestä ja lisäksi hän pohtii sitä, mikä perimmiltään on alueellinen ongelma (regional problem). Aikansa alueteorioiden ja kapitalistisen markkinateorian perusidean mukaan alueellisia ongelmia ja alueiden välistä epätasapainoa ei edes pitäisi olla olemassa. Yritykset sijoittuvat työvoiman luo ja työntekijät tulevat työpaikkojen luokse. On kuitenkin kiistattomasti nähtävissä, että markkinat eivät itsenäisesti johda tasapainoiseen ja kaikille ”onnellisimpaan” tilaan. Jos epätasaisista aluekehityksistä ei pidettäisi yleisesti ongelmana, saatettaisiin ehkä lopulta päätyä jonkinlaiseen tasapainon tilaan, ainakin yhden tarkasteltavan muuttujan suhteen (Holland 1976, 1.) On kuitenkin varsin yksimielistä, että epätasainen aluekehitys koetaan ongelmaksi esimerkiksi tasa-arvon ja tasapuolisten mahdollisuuksien kannalta.

Hollandin näkemyksen mukaan vapaa markkinatalous on lisännyt alueiden välisiä eroja niiden vähentämisen sijasta. Tämän nähdään johtuvan eritoten kapitalistisen kehityksen moniulotteisen prosessin tasapainottomuudesta eikä pelkästään alueista itsestään juontuvana ongelmana. Myös Matthew Edelin näkee kapitalismin merkittävimpänä syynä eriarvoiselle aluekehitykselle. Epätasainen aluekehitys ja alueiden eriarvoistuminen loivat tarpeen uudelle aluetutkimukselle. Ennen 1960-lukua kaupunkien ja alueiden taloutta hallitsi ortodoksinen ajattelu, joka ei enää riittänyt selittämään alueellisen kehityksen sosiaalista ulottuvuutta, markkinoiden romahdusta ja

eriarvoisuuden lisääntymistä. (Edel 2002, 1–3.) Edel käsittelee kaupunki ja -aluetaloutta, sijoittumista, keskittymistä sekä alueellista kasvua ja rappiota marxilaisesta näkökulmasta. Karl Marxin mukaan kapitalismi johtaa väistämättä alueellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Koska kapitalismin idea on jatkuva kasvu, aiheuttaa sen vaatima riisto vääjäämättä epätasaista kehitystä (Edel 2002, 16).

Marxilaisessa ajattelussa työn jakautumista tarkastelemalla voidaan ymmärtää parhaiten talouden ja yhteiskunnan toimintaa (Edel 2002, 8). Työn jakautumisella ei tarkoiteta ainoastaan tehtävien jakaantumista yksittäisen työpaikan sisällä, vaan sen jakautumista toimialojen, tuottajien, omistajien ja suorittavien työntekijöiden välillä. Engelsin ja Marxin (Edel 2002, 8–9) mukaan historiallinen muutos ja eri aikakausien vaihtuminen saavat alkusysäyksensä työnjaon luomasta jännitteestä. Työnjaolla tarkoitetaan tässä laajasti työtehtävien jakaantumista, luokkaeroja ja omistussuhteita. Esimerkiksi feodalismi, orjuus ja kapitalismi ovat luoneet jännitteitä ja niiden myötä murroskausia.

Marxismien näkemys aikakausien vaihtumisesta ja murroskausista muistuttaa schumpeteriläistä ajattelua talouden nousu- ja laskukausista. Kasvu ei ole tasaista ajan eikä tilan suhteen, vaan ennemminkin syklistä tai vaiheittaista. Kasvuvaihe voi tapahtua silloin, kun sosiaaliset instituutiot, työvoimamarkkinat ja hyödykemarkkinat, poliittinen kestävyys ja työntekijöiden palkkojen riittävyys ovat tasapainossa. Kriisit ja murroskaudet syntyvät, kun sisäiset ristiriitaisuudet synnyttävät painetta. (Edel 2002, 37–38.)

Alueellisten erojen taustalla on marxilaisen ajattelun (Edel 2002, 25–30) mukaan monia syitä:

- pääoman nopea liikkuvuus verrattuna työvoiman liikkuvuuteen
- pääoman epätasainen jakaantuminen maanomistuksessa ja muissa resursseissa
- pääoman keskittyminen yhä harvemmille
- keskittymistäipumus: Kaupunkien syntyminen ja kasvu on jo itsessään epätasaista kehitystä. Yritys tarvitsee työvoimaa ja harvaanasutulta maaseudulta sitä voi olla vaikea saada tarpeeksi. Yritykset sijoittuvat kaupunkiin, joissa ne jatkavat kasvuaan. Lisäksi ne houkuttelevat muita toimijoita ympärilleen ajan ja kuljetuskulujen säästämiseksi.

- tuotannon kasvu, joka vaatii monia resursseja: tilaa, energiaa, vettä ja julkista hallintoa, jotta kasvu jatkuu. Kaupunki tarjoaa tuotannolle oikeat olosuhteet ja aineelliset mahdollisuudet. Kaupungeista tulee lopulta vain yrityspalveluiden tarjoajia.
- valtio, joka tasapainottelee lisääntyvien verotulojen ja kansalaisten mielipiteiden keskellä

Edellä mainittujen taipumusten takia on olemassa urbaania keskittymistä ja siten myös alueiden eriarvoisuutta. Hyvin pärjäävä ja kasvava kaupunki on siis sekä taloudellisesti että tuotannollisesti ylivertainen. Neoklassinen talousteoria taas näkee vapaiden markkinoiden johtavan ennemminkin tasa-arvoon ja tasapainoon. Vaikka marxismissa tunnustetaan myös kilpailun tasapäistävä vaikutus, on eriarvoistumisen taipumus kuitenkin voimakkaampi. (emt 35.) Alueiden eriarvoistuvat ja kehittyvät epätasaisesti, koska kapitalistinen järjestelmä luo vastakkaisia napoja. Epätasaisen kehityksen on ajateltu olevan enemmän sääntö kuin poikkeus. Kuitenkin osa marxilaisista ajattelijoina näkee eriarvoisuuden taustalla olevan myös maantieteellisiä ja alueiden eri kehitysvaiheista johtuvia eroja. Marx ja Engels kuitenkin pitävät kehitystä vääjäämättömänä ja nimenomaan kapitalismista johtuvana. (Edel 2002, 24–25.) Marxilaiset ajattelijat ovat tosin myös keskenään erimielisiä, koska toiset pitävät epätasaisesta kehitystä kumulatiivisena kasvuna, eräänlaisena oravanpyöränä (Myrdal ja Holland emt. 35) ja toiset tukevat enemmän riippuvuusteoriaa. Marxismissa on lähestytty alueiden ja kaupunkien nousua ja tuhoa monesta eri näkökulmasta. Toiset keskittyvät toimialoihin ja teollisuuteen ja toiset keskittyvät yksittäisiin paikkoihin ja niiden kehitysvaiheisiin (emt. 34).

Kun toiset alueet ovat ylikehittyneitä ja toiset ovat alikehittyneitä, kansantaloudelle koituu haittaa tuotannon ja tuloksen pienenemisen myötä. Optimaalisin lienee sellainen tilanne, jossa kaikki alueet ovat tasaisesti kukoistavia. Hollandin mukaan alueet eivät hakeudu tasapainoon ja niiden väliset erot eivät vähene. Erityisesti yksilöiden välisen tasa-arvon toteutumisen ja yhtäläisten mahdollisuuksien kannalta tämä muodostaa ongelman. Alueelliset erot ovat suuria esimerkiksi keskimääräisten tulojen, työmahdollisuuksien, sosiaalisen ympäristön ja yleisesti elämänlaadun suhteen (Holland 1976, 12–14.) Tasapainomekanismien toimivuuteen luottavasta alueteoriasta ja sen toimimattomuudesta on tullut ongelma jo vuosikymmeniä sitten, eikä klassinen talousteoria ole kiinnittänyt juurikaan huomiota alueellisiin ongelmiin (emt. 20).

Perinteinen markkinapainotteinen itseohjautuvuuden ja tasapainon teoria ei välttämättä sovellukaan aluekehityksen selittäjäksi. Tästä esimerkkinä Holland (1976, 21–24) pitää sitä, ettei edes kahden

työttömyysluvuiltaan erilaisen alueen kesken synny tervettä tasapainoa. Alue, jolla on enemmän työpaikkoja, kasvaa ja sen palkkataso nousee. Vähemmän kehittynyt alue toimii ”luovuttajana” kehittyneemmälle alueelle, jolle se luovuttaa työvoimaa ja resursseja. Tasapainoteorian mukaan köyhtyvälle alueelle sijoittuisi tällöin uutta toimintaa, mutta käytännössä näin ei tapahdu. Kukoistava alue kasvaa ja kurjistuva köyhtyy. (Holland 1976, 26).

Maastamuuttajat ja alueelta pois muuttavat ovat usein nuoria ja sopeutuvaisia. Tämä vääristää ikärakennetta ja vie muuttotappioalueelta pois juuri sellaista työvoimaa, joka olisi saattanut houkutella uusia työnantajia alueelle. Poismuutto siis voimistaa alueiden näivettymistä. Aluekehitys on näin ollen merkittävän kumulatiivista. Tasapainoteorian mukaan pitkäaikaistyöttömyyttä ei koskaan synny, koska toiset yritykset havaitsisivat halvan ja vapaan työvoiman alueella ja sijoittuisivat niiden luo. Vaihtoehtoisesti kaikki ilman työtä jääneet ihmiset lähtisivät oitis muualle työmahdollisuuksien perässä. Myös muuttovoittopaikkakunnat kohtaavat paineita, koska uudelle välle on tarjottava infrastruktuuria ja palveluita. Lisäksi asuminen ja liikkuminen kallistuvat yhdessä verotuksen kiristymisen kanssa. Tämä epätasapaino luo ongelmia sekä kehittyneille että kehittymättömämmille alueille ja on valtion näkökulmasta katsoen epätoivottavaa. Käytännössä alueiden välinen epätasapaino lisää julkisten ja yksityisten menojen eroavaisuuksia. (Holland 1976, 26–28.)

Positiivisena poikkeuksena eriarvoistumisen virrassa Holland käy läpi Yhdysvaltojen kehitystä ennen sisällissotaa. Liittovaltiomuotoinen ratkaisu ja nopea kasvu ovat Hollandin näkemyksen mukaan joissain määrin vähentäneet alueiden välistä kehityseroa. Yhdysvallat teollistui nopeasti. Tätä ei kuitenkaan voida ongelmattomasti verrata Euroopan alueisiin, koska ympäristö, aika ja lähtökohdat olivat erilaiset. Uudella mantereella maa oli rakentamatonta ja halpaa, sen luonnonvarat olivat rikkaat ja käyttämättömät, väestö työikäistä ja uutta elämää etsivää, tuotanto keskittyi tavaroihin, joilla oli kysyntää muualla maailmassa (tupakka, puuvilla ja sokeri), työvoima oli halpaa (orjuus), työttömyyttä oli vähän, maahantuonti oli vähäistä, liikenneyhteydet olivat hyvät, maatalous oli tehokasta ja tilakoot olivat suuria. (Holland 1976, 100–120.)

On väitetty, että vapaa markkinamekanismi enemmän lisää alueiden välisiä eroja kuin vähentää niitä. Tästä johtuen tarvitaan valtion väliintuloa. (Holland 1976, 76–77.) Toisaalta voidaan kuitenkin ajatella, että valtion väliintulo, esimerkiksi työttömyystukien muodossa, hidastaa ja vääristää työperäistä muuttoliikettä. Perustavanlaatuinen kysymys on se, hyväksytäänkö alueiden eriarvoistuminen ja jätetäänkö alueet näivettymään oman onnensa nojaan. Tasaisesta

aluekehityksestä murehtimisen määrä kulkee käsi kädessä valtion kehitysasteen ja siellä asuvien kansalaisten oikeuksien ja hyvinvoinnin lisääntymisen kanssa. Mitä kehittyneempi valtio, sitä hanakammin pyritään välttämään alueiden ja niillä asuvien ihmisten epätasa-arvoisuus. Esimerkiksi Suomen yhä syvenevässä talouskriisissä matkat palveluihin kasvavat jatkuvasti ja ambulanssikyyti tai kauppatatka saattavat paikoittain kestää kohtuuttoman kauan. Kansalaisten perusoikeuksien lisäksi on muitakin perusteita pitää koko maan tieverkkoa ja palveluita kunnossa. Tällaisia syitä ovat muun muassa maanpuolustuksen turvaaminen ja raaka-aineiden saatavuuden varmistaminen esimerkiksi energiateollisuudelle. Tämän tutkielma lähtökohta on kuitenkin se, että eriarvoistava ja eriarvoistuva aluekehitys on alueellinen ja erityisesti kansallinen ongelma.

3.2. Globalisaatio

Raimo Väyrynen (1999, 17) määrittelee globalisaation aineellisten ja henkisten rajojen madaltumiseksi, talouden markkinaistumiseksi ja tietotekniikan etenemiseksi. Globalisaatio eli maapalloistuminen on monimuotoinen käsite, johon liittyy poliittisen ja taloudellisen kanssakäymisen lisääntyminen ja kansainvälisen sekä paikallisen yhä tiiviimpi yhteys. Talouden kansainvälistyminen on yksi globalisaation merkittävimmistä ja eniten huomioiduista osa-alueista. Globalisaatiokehityksen taustalla ovat pääoman, ihmisten ja tavaroiden kasvava liikkuvuus, tekniikan kehitys, vuorovaikutuskustannusten lasku sekä kansallisten rajojen madaltuminen. Tämä kehitys voidaan määritellä markkinasuhteiden laajenemiseksi kansallisella ja kansainvälisellä tasolla erityisesti yritysten toiminnan vaikutuksesta. Globalisaatio luo valtioiden rajojen ylittäviä poikkikansallisia yritys- ja järjestöverkostoja. (Väyrynen 1999, 3.) Taitavimmat verkostoitujat ja verkostojen hyödyntäjät saavat eniten irti globalisaatiosta ja heitä voidaan kutsua globalisaatiovoittajiksi.

Tuotantorakenteen muutos, jälkiteollisen yhteiskunnan muodostuminen ja alueiden kokemat rakennemuutokset voidaan nähdä globalisaatiokehityksen seurauksina. Ulrich Beck (1999, 46) määrittelee globalisaation prosesseiksi, joiden seurauksena kansallisvaltiot ja niiden suvereniteetti altistuu ylikansallisille toimijoille ja tulee sidotuksi niiden verkostoihin. Globalisaatiokehitys on itsestään voimistuvaa ja peruuttamatonta, koska informaatio liikkuu yhä nopeammin ja tehokkaammin ja ylikansallisten toimijoiden valta kasvaa jatkuvasti. Anthony Giddens (1995, 85–86) puolestaan puhuu jälkitraditionaalista yhteiskunnasta ja lisääntyneestä riippuvuudesta. Tuotanto on erilaisista laskusuhdanteista huolimatta kasvanut dramaattisesti ja maailmankauppa, joka kuvaa keskinäisriippuvuuksia, on kasvanut vieläkin voimakkaammin. Myös näkymätön kauppa eli palvelu- ja rahoitustoiminta on lisääntynyt merkittävästi. Giddensin (emt. 146) mukaan

jälkitraditionaalinen yhteiskunta on itsestään globalisoituvaa. Globalisaation peruuttamattomuus ja jatkuvuus liitetään siis globalisaation määritelmään tiiviisti.

Beckin teoksen ”Mitä globalisaatio on?” suomenkielisen laitoksen esipuheessa Risto Heiskala toteaa, että globalisaatiolla voidaan tarkoittaa vain taloudellista maailmanlaajuistumista tai laajemmin prosessia, jonka osa taloudellinen kehitys on. Taloutta tarkastelevat globalisaation näkökulmat sijoittavat kehityskulun alkulähteen tulkinnasta riippuen 1960- tai 1980-luvuille. Alkuajankohtaa koskevista erimielisyyksistä huolimatta yleisesti myönnetään kiihkeimmän maailmanlaajuistumisen sijoittuneen 1980- ja 90-luvuille. (Beck 1999, 11.) Globalisaation monista ulottuvuuksista taloudellinen globalisaatio on yksi, ehkä eniten tarkasteltu, osa. Yritysten maailmanlaajuiset strategiat ja verkostoituminen eivät kuitenkaan olisi mahdollisia ilman informaatioteknologian kehitystä. Informaatioteknologia eli internet ja puhelinverkosto mahdollistavat virtuaalisen rahan, kommunikaation ja organisaation hajottamisen eri paikkoihin. (Beck 1999, 13.) Tästä syystä pelkkä taloudellinen näkökulma globalisaatioon on liian suppea. Laajasti määriteltynä globalisaatiolla tarkoitetaan elämänyhteyksien maailmanlaajuistumista (Beck 1999, 8–10).

Maailmanmarkkinoista on muodostunut ylikansallisten rahavirtojen virtuaalinen todellisuus, eräänlainen informaatiopeli, joka on yhä vähemmän sidoksissa materiaaliin perusteisiin. Esimerkiksi palvelutyöntekijä voi vastata soittavan asiakkaan puheluun täysin eri maanosassa kuin missä soittaja sijaitsee. Tuotantoa voidaan pitää jatkuvasti käynnissä sijoittamalla se eri aikavyöhykkeille ja mahdollisimman edullisille alueille. (Beck 1999, 57–59.) Deirdre Bodenin (Adam & Beck & Van Loon 2000, 183) mukaan myöhäismodernilla ajalla maailmanmarkkinoita pidetään yleisesti globalisaation takana olevana voimana. Vuorokauden ympäri pyörivä kapitalismi, joka toimii elektronisten verkkojen kautta ilman viiveitä, muistuttaa Karl Marxin väitettä: aika tuhoaa paikan. Kuitenkin myös aika kutistuu hetkeksi, jonka aikana on mahdollista liikuttaa mittavia määriä pääomaa. Markkinoiden volyymi, näkymättömyys ja nopeus globaalissa mittakaavassa ylittävät mielikuvituksen. Bodenin mukaan (emt. 194–195) tieto ja hetkessä eläminen ovat tämän modernin ajan piirteitä. Aika on puristunut lyhyeksi hetkeksi, koska tieto saadaan siirtymään satelliittien avulla välittömästi ympäri maailmaa.

Myös Wallerstein (Beck 1999, 76–80) sijoittaa globalisaation usein käytettyyn talouskehikseen ja esittää, että globalisaation moottorina on kapitalismi. Kapitalismi on hänen mukaansa sisäisen

logiikkansa mukaisesti välttämättä globaalista. Hän esittää kapitalistisen maailmantalouden koostuvan kolmesta perusosasta:

- 1) yhdet markkinat, joilla vallitsee voiton maksimoinnin periaate;
- 2) valtiolliset rakenteet, jotka yrittävät ensisijaisesti rajoittaa vapaiden markkinoiden toimintaa, jotta yhden tai useamman valtioryhmän voiton saavuttamisen mahdollisuudet paranevat sekä
- 3) riistosuhde, joka on olemassa kolmella tasolla: keskus, semiperiferia ja periferia.

Rosenau (emt. 82–84) sen sijaan ottaa globalisaatioon vastakkaisen näkökulman. Hänen mukaansa maailmanpolitiikka on polysentrinen, missä pohjimmiltaan eivät hallitse pääoma, kansallisvaltioiden hallitukset, YK, Maailmanpankki eivätkä suuret yritykset. Sen sijaan toimijat kamppailevat erilaisine valtamahdollisuuksineen keskenään tavoitteidensa toteutumisesta. Yritykset, julkinen hallinto sekä kolmannen sektorin toimijat toimivat toistensa ohessa, yhdessä ja toisiaan vastaan.

Voidaan perustellusti kysyä, onko nykyisessä globalisaatiokehityksessä mitään uutta, koska elämänyhteyksien maailmanlaajuistuminen on ollut käynnissä esimerkiksi löytöretkien ja uskontojen leviämisen muodossa jo vuosisatoja. Täysin uutta on kuitenkin jokapäiväinen eläminen ja toiminta kansallisvaltioiden rajojen ylittävissä tiheissä verkostoissa, ylikansallisuuden kokemus, yhteisön, työn ja pääoman paikattomuus, globaali ekologinen vaaratietoisuus, toisten kulttuurien kokeminen omassa elämässä, globaali kulttuuriteollisuus, ylikansallisten toimijoiden, instituutioiden ja sopimusten lukumäärän ja vallan lisääntyminen sekä taloudellisen keskittymisen laajuus. Globaali ja hajautuneesti organisoitunut kapitalismi leviää jatkuvasti yhä laajemmalle. (Beck 1999, 48–49.)

Globalisoituminen etenee jatkuvasti ja sillä on voimistuva tendenssi. Globalisaatiota edistävät erityisesti monikansalliset yritykset ja avointa maailmantaloutta tavoittelevat valtiot. Risto Heiskalan (Beck 1999, 12) mukaan taloudellisesta näkökulmasta globalisaation ehdoiksi on nähty poliittisen sääntelyn purkaminen ja valtioiden aseman heikentyminen. Tätä voidaan pitää positiivisena kehitysaskeleena tai myös uhkana, jossa annetaan liikaa tilaa ylikansallisille taloudellisille toimijoille. Heiskalan mukaan sääntelyn vähentyminen ei kuitenkaan yksiselitteisesti edistä globalisaatioita. Ylikansalliset yritykset, kansainvälinen kauppa ja ulkomaalaiset investoinnit tarvitsevat toimiakseen vakaan ja ennakoitavissa olevan ympäristön. Tällaisen toimintaympäristön ylläpitoon tarvitaan valtioiden ja muiden poliittisten toimijoiden harjoittamaa sääntelyä. Sääntelyn

purkautumista kuitenkin tapahtuu, mutta enemmän voidaan puhua sääntelyn tapojen muuttumisesta ja sääntelyä harjoittavan toimivallan siirtymisestä valtioilta kansainvälisille ja ylikansallisille organisaatioille sekä alueille.

3.3. Yhteiskunnallinen muutos

Giddensin (1984, 183–184) mukaan muutos ja muutoksen mahdollisuus on jatkuvasti läsnä yhteiskunnan kehittämisessä ja kehittämässä. Globalisaatio on modernisaation yksi ulottuvuus. Giddens käsittelee yhteiskunnan muutosta erityisesti rakenteistumisteorian kautta, jolla hän tarkoittaa rakenteen ja toimijan välillä vallitsevaa keskinäistä kaksisuuntaista riippuvuutta. Rakenteet eivät ole vain esteitä ja hidasteita, vaan oleellinen osa varsinaisen toiminnan muotoutumista. Kaikki muutosprosessit tapahtuvat ajassa (Giddens 1984, 118). Vakaisuuden ja muutoksen sijasta parempi termi on jatkuvuus. Jatkuvuutta ilmenee aina, myös kaikkein pysähtyneimmillä hetkillä ja myös radikaalien muutosten aikana. Tämä johtuu siitä, että kaikki on aikasidonnaista. (Giddens 1984, 314–322.)

Käsitellessään aikasidonnaisuutta Giddens (1984, 297) toteaa, että yhteiskunnallinen muutos on sidoksissa myös paikkaan ja tilaan. Yhteiskunnalliselle kehitykselle on ominaista sen liikkeen eteneminen sekä ajassa että tilassa. Hän pitää viimeisen vuosisadan aikana tämän liikkeen merkittävimpana ilmenemismuotona läntisen teollisen kapitalismin maailmanlaajuisista leviämistä (emt. 308–309). Giddensin mielestä yhteiskunnallisessa järjestelmässä ja sen muutoksessa tulee kiinnittää erityisesti huomiota eri sektoreiden ja alueiden epätasaiseen kehitykseen. Esimerkiksi väestö jakautuu erilaisiin luokkiin, mikä ilmenee kaupunginosien ja asuinalueiden välisinä eroina. Kansallisvaltioiden tasolla tulee huomioida alueellisesti vaihtelevat muutosnopeudet ja esiintymismuodot. Yllättävän ja voimakkaan yhteiskunnallisen muutoksen ratkaisevia muutosvaiheita ovat muun muassa nopeat teollistumisvaiheet ja taantumet. Kehityskulut ovat kuitenkin vaikeita ennakoita. Pukkihyppyteorian mukaan joidenkin alueiden kehittyneisyys ja jälkeenjääneisyys saattaa ehkäistä tai jopa vauhdittaa niiden myöhempää kehitystä. Esimerkkinä Giddens mainitsee Iso-Britannian, jonka varhaisen teollistumisen voidaan nähdä olleen sille jopa jarruna myöhemmässä vaiheessa. (Giddens 1984, 335–343.)

3.4. Globaali yritysmaailma

Globalisaatiosta puhuttaessa ei voida sivuuttaa yritysten kasvanutta valtaa ja suurten monikansallisten toimijoiden merkityksen kasvua. Yrityksistä on tullut maailman mahtavimpia vallanpitäjiä ja monet niistä ovat volyymiltaan ja vaikutusvallaltaan suurempia kuin yksittäiset valtiot

(Korten 1998, 76). Talouden globalisaatio siirtää valtaa kansallisilta hyvinvoinnista vastaavilta hallituksilta muutamille yhtiöille ja rahoitusinstituutioille, jotka tavoittelevat vain lyhytaikaista voittoa ja nopeita hyötyjä. Tämä johtaa suppeaan poliittiseen eliittiin. (emt. 27.)

Teollisuuden rakennemuutos koostuu yksittäisten yritysten ja sitä kautta kokonaisten toimialojen kohtaamista muutosaineista. Yritykset ovat kohdanneet uudenlaisia haasteita globalisaation ja kilpailun kiristymisen seurauksena. Paineet tuotannon automatisointiasteen nostamiselle ovat jatkuvia. Tähän vaikuttaa kysynnän kasvun hidastuminen, kilpailun kiristyminen, työnteon kustannusten kasvu sekä tuonti halvemmista maista. Lisääntyvät kustannuspaineet vaativat jatkuvaa toimintojen tehostamista. Ennakointi, sopeutuminen ja yhteistoiminta olivat avainsanoja jo 80-luvulla virinneessä ”hallitun rakennemuutoksen” politiikassa. Silloin hallitus otti kannan, että väistämätön ja välttämätön rakennemuutos saattaa aiheuttaa tilapäistä, paikallista tai ammattikohtaista työttömyyttä tai lomautuksia. Pelkkä tuotantokoneiston tehokkuus ei siis ole riittävä ja pysyvä kilpailuetu kansainvälisillä markkinoilla. Kyky uusien toimintatapojen löytämiseen ja muutosjohtamiseen sekä organisaation joustavuus ovat nousseet tärkeiksi ominaisuuksiksi perinteisten kilpailutekijöiden rinnalle. Läsnäolo kansainvälisillä markkinoilla ja markkinoinnin merkitys on tullut tärkeäksi, koska tuotteiden elinkaaret ovat lyhentyneet ja markkinoiden kansalliset rajat ovat pehmentyneet tai jopa kadonneet. (Teollisuuden rakennemuutos 1987, 11–15.) Sopeutuminen muuttuvan maailman vaatimuksiin vaatii yrityksiltä nopeita ja perusteellisia päätöksiä.

Teollisuuden rakennemuutosta ilmentää myös se, minkälaisia uusia yrityksiä perustetaan. Rakennemuutoksessa päärooli on kuitenkin jo toimivilla ja erityisesti suurilla yrityksillä ja niiden tekemillä ratkaisuilla. Toimintansa vakiinnuttaneen yrityksen sopeutuminen muuttuviin olosuhteisiin tarkoittaa usein painetta toimintojen keskittämiseen ja erikoistumiseen vahvimmille osa-alueille. Kilpailu erityisesti kustannustehokkuuteen tuotteisiin, tuotantokapasiteettiin ja tuotantomenetelmiin, henkilöstöön ja markkinointiin panostamalla on kasvattanut merkitystään. (Teollisuuden rakennemuutos 1987, 10.)

Nykyisin yhä harvempi yritys voi sanoa toimivansa vakailta markkinoilla. Kilpailussa selviämiseen on monia strategioita. Yritys voi muuttaa tuotantorakennettaan, etsiä uusia markkinoita, parantaa tuotesuunnittelua, vähentää kustannuksia siirtymällä halvempaan maahan tai tehdä kaikki edellä olevat. (van Liemt 1992.) Kannattavuuden parantamiseen on ainakin kolme eri ratkaisuvaihtoehtoa: kulujen karsiminen vähentämällä henkilöstöä tai järjestelemällä työtehtäviä, investoiminen uuteen

tuotantoteknologiaan tai työtahdin tiivistäminen (Melin & Mamia 2010, 42). Yrityksen siirtymispäätökseen voi vaikuttaa moni tekijä: kasvumahdollisuudet ja pitkän aikavälin kehittymismahdollisuudet, työvoimakustannukset, luonnonvarojen saatavuus, kehitys- ja tutkimustoiminnan läheisyys, paremmat liikenneyhteydet, matalammat verot ja vuokrat, väljempi ympäristölainsäädäntö sekä teollisten toimijoiden, kuten ammattiliittojen ja työnantajapuolen suhteet. Myös korkeatasoinen ja monipuolinen koulutustarjonta alueella houkuttaa yrityksiä. Osaavan työvoiman saaminen on yrityksille yhä tärkeämpää. Van Liemtin (1992) toimittamassa teoksessa käsitellään eri valtioiden lentokone-, auto-, vaate- ja metalliteollisuuden läpikäymiä muutoksia niiden tuotantolaitosten siirtymisten kautta. Tuotannon siirtymiseen kyseisillä toimialoilla on vaikuttanut voimakkaimmin kysynnän vaihtelu, valtion toimenpiteet ja tuotantokustannukset, joista erityisesti työvoimakustannukset, hyvä infrastruktuuri sekä hyvän ja koulutetun työvoiman tarjonta (van Liemt 1992, 311–312).

Matalasti koulutetulle tai ammattitaidottomalle työvoimalle on yhä vähemmän kysyntää ja korkeasti koulutetuille työntekijöille, kuten insinööreille, tekniikoille ja tutkijoille, yhä enemmän. Tämä kehitys näkyy kaikilla aloilla, myös perinteisessä alkutuotannossa. Erikoistumista arvostetaan. Koulutettu työvoima koetaan joustavana ja muuntautumiskykyisenä, jolloin uuden teknologian ja käytäntöjen käyttöönotto onnistuu tehokkaammin. (van Liemt 1992, 13.) Osaavan työvoiman saatavuus määrittää siis pitkälti yritysten sijoittumispäätöksiä. Väestön vanheneminen ja osaavan koulutetun työvoiman puute on osoittautunut teollisuudelle haastavaksi. Muutosaltis, teknistyvä ja kansainvälinen yhteiskunta asettaa uudenlaisia vaatimuksia. Jatkokoulutuksen ja yritysten oman koulutuksen merkitys on kasvanut. (Teollisuuden rakennemuutos 1987, 27–29.) Väestön ikääntyminen aiheuttaa monilla alueilla haasteita jo nyt ja ilmiö nopeutuu vuosi vuodelta. Työikäisten määrän arvioidaan vähenevän 2010-luvulla lähes 200 000 henkeä. Erityisesti alueilla, joilla vanhusten määrä on suuri suhteessa nuoriin, väestö- ja työvoimaresurssit vähenevät selvästi. Ikääntyminen vaikuttaa voimakkaasti varsinkin maaseutumaisilla alueilla. (Rakennemuutoskatsaus 2007, 68–69.)

Yritysten muuttuvan toimintaympäristön seurauksena myös työurien elämänskaari on murroksessa. Kytömäen (Melin & Mamia 2010, 122) mukaan 1990-luku ja lama muuttivat pysyvästi työmarkkinoita. Aikaisemmin modernin ihmisen työura on edennyt koulutuksen kautta yhteen pysyvään ammattiin eläkeikään asti. Vakaus ja ennakoitavuus ovat kuitenkin työmarkkinoiden murroksen yhteydessä monimutkaistuneet. Työsuhteet ovat lyhentyneet ja uudelleen

kouluttautuminen on kasvattanut suosiotaan. Erityisesti rakennemuutostoimialoilla, kuten paperiteollisuudessa, koko työuran kestävät työsuhteet ovat käyneet yhä harvinaisemmiksi.

Rakennemuutospaineet eivät jakaudu tasaisesti eri toimialoille ja toimijoille (Böckerman, 2000A). Vaikka toimiala olisikin taantumassa, eivät kaikki kyseisen toimialan yritykset ole ongelmissa. Nousevalla toimialalla voi olla huonosti menestyviä yrityksiä ja taantuvalla toimialalla hyvin menestyviä. Tähän vaikuttaa moni muuttuja. Esimerkiksi yrityksen koko suojaa sitä markkinoiden heilahduksilta. Kuitenkin kansainvälisyys ja organisaation suuri koko mahdollistavat myös nopeat siirtymispäätökset. Monikansallisilla yhtiöillä on maantieteellisesti laajempi näkökulma ja ne eivät ole sidoksissa yhden valtion pääomamarkkinoihin. Niillä on kapasiteettia tehdä nopeita ja perusteellisia muutoksia vastauksena globaaleihin trendeihin. (van Liemt 1992, 4–14.) Suuret kansainväliset yritykset ovat siis kokonsa ja liikkuvuutensa vuoksi avainasemassa alueellisen rakennemuutoksen kannalta.

Sopeutuminen muuttuvan maailman vaatimukseen vaatii yrityksiltä nopeita ja joskus hyvin perustavanlaatuisia uudistuksia. Yritysten tekemät päätökset johtavat muutoksiin koko toimialalla ja toimialojen sisäiset muutokset johtavat laajemmin teollisuuden rakenteen muuttumiseen. Yritykset tähtäävät rakenneuudistuksissa nopeisiin muutoksiin, jolloin ne pärjäävät kiihtyvässä kilpailussa paremmin. Aikaa ei ole hukattavaksi. Kuitenkin tämä nopea ja perusteellinen muutos voi aiheuttaa vakavia seurauksia paikkakunnille ja seuduille. Esimerkkinä uudenlaisesta yrityksen selviytymisstrategiasta voidaan mainita yhtiökannibalismi. Tällä tarkoitetaan yritysostoilla keinottelua, jossa valtaaja etsii tietynlaisia (esimerkiksi vaikeuksissa olevia, mutta vakavaraisia) yrityksiä, ostaa ne lainarahalla, myy yhtiön omistukset ja käyttää tätä varallisuutta oman lainansa takaisinmaksamiseen. Tällöin ostettu yritys käytännössä maksaa itsensä ostamiseen otetun lainan pois. Tämän jälkeen yritys hylätään, myydään uudelleen tai jätetään oman onnensa nojaan. (Korten 1998, 269–272.)

3.5. Yritysten vallan kasvu

Kansainväliset yritykset ovat avainroolissa sekä päätettäessä talouden asioista että yhteiskunnan asioista kokonaisuudessaan. Yritysten valta johtuu siitä, että niillä on valta viedä yhteiskunnalta sen materiaaliset resurssit, kuten työpaikat, verot ja pääoma. Ne voivat vaikuttaa valtioiden elinehtoihin siirtämällä työpaikkoja, hajauttamalla sijoitus- tuotanto-, verotus- ja sijaintipaikkakunnat sekä kilpailuttamalla valtioita ja yksittäisiä tuotantopaikkakuntia toisiaan vastaan. Ne voivat myös ”rankaista” valtioita ja alueita, jos ne ovat liian kalliita tai investointivastaisia. Lisäksi ne voivat

vältellä verotusta, joka kuuluu kansallisvaltion auktoriteetin keskeisimpiin periaatteisiin. Pienet ja keskisuuret yritykset jäävät näiden suurten globalisaatiovoittajien jalkoihin. (Beck 1999, 34–36.)

Giddens (1984, 335–343) näkee yhteiskunnallisten järjestelmien koostuvan autonomia- ja riippuvuussuhteista eli valtasuhteista. Monikansallisen yritykset haastavat kansallisvaltion rajan ja toimivallan. Valtion rajaa on aiemmin pidetty tärkeimpänä sisäsyntyisen ja ulkosyntyisen tekijän erottavana tekijänä. Nykyisin on olemassa toimijoita, jotka ovat nimellisesti jonkin valtion sisällä, mutta yhdentyvät voimakkaammin ylikansallisiin vuorovaikutusverkkoihin. Talousjärjestelmä siis irtaantuu paikasta ja yritykset ovat matkalla kohti ”valtiottomuutta”. Monien hyödykkeiden ja eri tuotantovaiheiden kotimaan määrittäminen on yllättävän monimutkaista. Yritykset ovat pohjimmiltaan uskollisia vain omille suuntaviivoilleen, ja etsiessään veronalennuksia, apua tutkimukselle tai muuta valtiollista apua ne jälleen verhoutuvat ”kotimaansa” lippuun ja pyytävät apua esimerkiksi tukien tai edullisten lainojen muodossa. Ylikansallisen yhtiön toiminta järjestyy lopulta niin, että tuotanto siirretään sinne, missä kustannukset ovat pienimmät, myynti sinne, missä ostovoimaa on eniten ja voitot siirretään sinne, missä verotaakka on kevyin. Tämä on globaalin talousjärjestelmän yksi perustavanlaatuisimmista ongelmista, varsinkin hyvinvointiyhteiskunnan kannalta. Yritysten kannalta se on kuitenkin kaikista tehokkain ja optimaalisin vaihtoehto. (Korten 1998, 165–167.) Haasteena on, että ylikansallisen talouden seuraukset, kuten köyhyys ja työttömyys, täytyy kuitenkin edelleen hoitaa kansallisvaltion piirissä, vaikka niiden resurssit ovat vähenemässä (Beck 1999, 167–171). Yrityksiä ei tästä huolimatta voida nähdä absoluuttisesti pahoina, vaan ne toimivat parhaansa mukaan selvitäkseen ja kukoistaakseen kilpailussa muiden yritysten kanssa.

Beckin (1999, 54–55) mukaan globalisaation luomat haasteet rapauttavat kansallisvaltioiden toimivaltaa. Tähän ne voivat vastata esimerkiksi uudistamalla ylikansallisiksi valtioiksi ja koalitioiksi. Eurooppalaisittain merkittävimpana esimerkkinä tämänlaisesta uudistumisesta on Euroopan unioni, jolle valtiot ovat luovuttaneet merkittävän osan omasta päätäntävällästään kilpaillakseen paremmin muuttuneessa maailmassa. Erilaisia valtioiden liittoutumia ja kaupankäyntisopimuksia on tosin ollut olemassa eri muodoissaan jo kauan.

Holland (1976, 28–33) pitää suurten firmojen osuutta alueiden välisessä epätasapainossa merkittävänä. Suurehkot, usein monikansalliset yritykset, joilla on merkittävä markkina-asema, pärjäävät paremmin kilpailussa esimerkiksi pienempien kuluttajahintojen takia. Näin ollen myös alueet, joille ne sijoittuvat, pärjäävät talouden laskusuhdanteissa muita alueita paremmin. Määräävä

markkina-asema ja kasvava kysyntä eivät kuitenkaan pysy muuttumattomina. Firn (Holland 1976, 35–36) painottaa, että monikansallisia yrityksiä on vaikea hallita paikallisen politiikan avulla, ja ne voivat muodostaa riskin alueen kehittymiselle tulevaisuudessa, koska ne reagoivat nopeasti maailmalla vallitsevaan markkinatilanteeseen. Hollandin mukaan monikansalliset yritykset tähtäävät kolmeen asiaan: työvoimakustannusten pienentämiseen, verojen välttelyyn ja vaikutusvallan kasvattamiseen valtion hallinnossa. Lisäksi monikansallisen yrityksen sijoittuminen vähemmän kehittyneelle alueelle ei välttämättä tuo sille kovin suurta hyötyä, koska suurin osa tuotannosta voi sijaita muualla ja ainoastaan alkutuotanto kyseisellä paikalla. Yritykset voivat myös ”kilpailuttaa” itselleen vuosien verohelpotuksia ja polkea työntekijöiden oikeuksia. Äkillisen rakennemuutoksen käynnistymisen syynä ei välttämättä paikallinen toimipiste, vaan suuret muutosvyöryt eli esimerkiksi lopettamispäätökset voidaan tehdä muualla päin maailmaa sijaitsevista pääkonttoreista. Modernin kapitalismin epätasa-arvo vahvistaa suuria ja vahvoja pienten ja heikkojen sijaan (Holland 1976, 121).

Ylikansalliset yritykset kilpailevat keskenään voitoista ja toiminnan tehostamisesta. Tästä seuraa työpaikkojen vähenemistä (Beck 1999, 38–39). Sama tendenssi pätee myös julkisella sektorilla valtion talouden säästötoimenpiteiden johdosta. Työpaikkojen vähentyminen ja siirtäminen muualle herättää epävarmuutta ja pelkoa työttömyyden kasvusta ja ehtojen ja nykyisenlaisten hyvinvointivaltioiden elintason turvaamisesta. Beck näkee kehityksen johtavan kapitalismiin vailla työtä. Nykymuotoinen globaalikapitalismi tarvitsee tulevaisuudessa yhä vähemmän inhimillistä työvoimaa. Yhä pienempi joukko yhä koulutetumpia ihmisiä voi tuottaa yhä enemmän paikasta riippumattomia palveluja. Talouskasvu, joka on perinteisesti ollut kansallisvaltioiden politiikan tavoitteena, ei enää tarkoita työttömyyden vähentymistä ja vaan yhä useammin myös sen kasvua. Tätä ilmiötä kutsutaan työpaikattomaksi kasvuksi. (emt 120–121.) Alituinen tehokkuuden tavoittelu yhdistettynä teknologian läpimurtoihin jättää jatkuvasti kokonaisia ammattiryhmiä tarpeettomiksi. Kapitalismi hävittää työn, koska tuottavuus nousee jatkuvasti. Erityisesti perinteinen palkkatyö käy yhä harvinaisemmaksi. Kasvavalla osalla väestöstä on epävarma ja lyhytaikainen työ. (Beck 1999, 116–119.) Toisaalta työnteko myös muuttaa muotoaan. Päätoiminen työpisteellä tehtävä palkkatyö on edelleen yleinen työsuhteen muoto, mutta esimerkiksi freelancer-työt, projektiluontoiset työt ja internetin kautta tehtävät työt yleistyvät. Suurin uhka ei ole työntekijän muuttuminen vaan se, että pienellä osalla työkäisistä on liikaa töitä ja suurimmalla osalla ei ollenkaan.

Yhtiöiden rakennemuutos ei tarkoita pelkästään työpaikkojen leikkaamista, vaan myös työtehtävien huonontamista. Keikkatyöntekijät kokoontuvat tavoittelemaan lyhyitä pestejä, joita yrityksillä on

tarjolla ”markkinoillaan” (Korten 1998, 318). Tästä esimerkkinä on erilaisten vuokratyöfirmojen ja vuokratyön lisääntyminen. Yleensä työntekijät eivät pääse niiden kautta tarjotuilla töillä kokopäivätyötä vastaavalle palkkatasolle tai ainakaan he eivät saa jatkuvaa tulonlähdetä, jolloin tulevaisuuden suunnitteleminen vaikeutuu. Usein teollisen tuotannon vähenemiseen esitetään ratkaisuna palvelutyön lisäämistä. Kuitenkin myös palvelut kohtaavat tulevaisuudessa automatisoitumisen, mikä on jo nähtävissä esimerkiksi myymälöissä itsepalvelukassojen muodossa, verkkokaupan suosion kasvussa ja kaupan alan lisääntyvien irtisanomisuutisten muodossa. Myös Suomessa on parin viime vuoden aikana irtisanottu satoja työntekijöitä kaupan alalta (esimerkiksi Stockmann, Kesko ja Halpa Halli) Vaikka uusia työpaikkoja vielä syntyykin, ne voidaan sijoittaa lähes minne tahansa, kuten matalapalkkamaihin.

David Kortenilla on kriittinen näkökulma suuryrityksiin ja nykyiseen markkinajärjestelmään. Hän ei vastusta yksityisomistusta ja markkinoita itsessään, mutta näkee nykyjärjestelmän viallisena, eriarvoisuutta lisäävänä ja korruptoituneena. Hän on huolissaan planeetan tilasta, luonnonvarojen ehtymisestä, kulutuksen ja ihmispopulaation jatkuvasta kasvusta, köyhyysrajan alapuolella elävien määrästä ja siitä, kuinka hyödykkeiden tuottamiseen liittyvät haitat kohdistuvat epätasaisesti. Kortenin (1998, 19, 55–56) mukaan jatkuvan kasvun tavoite muodostaa jo lähtökohtaisesti kestäättömän ongelman. Talouskasvu on nykyisen yhteiskuntajärjestelmän tärkein päämäärä, ja sen saavuttamiseen tarvitaan välineitä eli ihmisiä (emt. 19). Mitä enemmän yksittäisen tarpeen tyydyttäminen kuluttaa ympäristöä, sitä enemmän se yleensä kasvattaa bruttokansantuotetta (bkt). Esimerkiksi tuulettimen päälle laittaminen kasvattaa enemmän bkt:tä kuin ikkunan avaaminen ja autolla ajaminen kasvattaa sitä enemmän kuin pyörällä kulkeminen. Bruttokansantuotteen voidaan katsoa kuvaavan sitä intensiteettiä, jolla luonnonvaroja muutetaan jätteeksi.

Menestyvät monikansalliset yritykset toimivat kahdessa kerroksessa ja luovat dualistisen työvoimajärjestelmän. Tämä korostaa periferian ja ytimen välisiä eroja. Tämä kehityssuuntaus voidaan havaita työpaikkojen vähentämisen ja vallan keskittämisen avulla (Bennet Harrison, teoksessa Korten 1998, 279):

- Saneeraaminen: Yhtiöiden sisäisten toimintojen karsiminen ja keskittyminen ydinosaamiseen, jota ovat esimerkiksi rahoitus, markkinointi ja patentoidut toiminnot. Perifeeriset toiminnot, kuten alkutuotanto, siirretään urakoitsijoille ja matalien kustannusten maihin. Tähän prosessiin kuuluu myös työpaikkojen siirtäminen ytimestä perifeerisiin organisaatioihin, jotka kuitenkin ovat osa yhtiön valvomaa tuotantoverkostoa.

- Tietokoneistaminen ja automatisointi: jolla kaksi tavoitetta: tavoitteena on työntekijöiden määrän vähentäminen minimiin ja varastojen kutistaminen minimiin.
- Fuusiot, yrityskaupat ja strategiset liittoumat: ytimessä olevat yritykset soveltavat erilaisia strategioita karsiakseen kaikille haitallista keskinäistä kilpailua.
- Pääkonttorien työskentely ja moraalit: ydinhenkilökunnan työmoraali ja tehokas ryhmätyöskentely on tärkeää ja tähän käytetään paljon voimavaroja.

Periferian ja ytimen eriarvoisuuden kasvu johtaa siihen, että ydintoiminnot ja ydintyöntekijät saavat hyvää kohtelua ja miellyttävät työolosuhteet. Yhtiön periferiassa työntekijät ovat huonosti kohdeltuja ja palkattuja sekä usein osa-aikaisia. Työvoiman jakautumista hyvä- ja huono-osaisiin kutsutaan toyotismiksi. Korten (1998, 299) yhtyy Jeremy Brecherin näkemykseen: ”Kaikki työntekijät, yhteisöt ja maat joutuvat kilpailemaan ylikansallisten yhtiöiden suosiosta, kun ne ovat oppineet siirtämään palveluitaan ympäri maailmaa. Seurauksena on kilpajuoksu kohti pohjaa, jossa palkat ja sosiaaliset olosuhteet tahtovat vajota kaikkein toivottomimmalle tasolle”. Alihankkijoiden ja tuotantoketjussa alempana olevien yritysten on kiristyvässä kilpailussa yhä vaikeampaa olla turvautumatta kyseenalaisiin toimintatapoihin, kuten lapsityövoiman käyttöön, vaarallisiin työolosuhteisiin ja palkanmaksussa petkuttamiseen. Demokratian, kestävän kehityksen ja hyvinvoinnin arvoja vaalivan yrityksen on yhä vaikeampi pärjätä kilpailussa, joten sen on houkuttelevaa sulkea silmät ketjun toisen pään toimintatavoilta.

Korten (1998, 28) esittää, että suuryhtiöiden mainonta- eli propagandakoneisto pitää yllä kulutusmyyttiä. Kuluttaminen on onnellisen elämän mittari ja valtioiden hallitusten sääntely aiheuttaa ahdinkoa. Vapailla markkinoilla ihmiset äänestävät kulutusvalinnoillaan ja rahalla. Ne, joilla ei rahaa ole, eivät voi äänestää tai heidän äänensä hukkuu joukkoon (emt. 92). Korten myös tyrmää täysin ajatuksen vapaiden markkinoiden ja kilpailun tasapäisestä vaikutuksesta. Globalisaatio johtaa todennäköisemmin monopoleihin (emt. 290). Korten myös kumoaa väitteen, jonka mukaan globaali talousjärjestelmä luo keskinäistä riippuvuutta ja yhteistä etua. Alueellinen, paikallisista talouksista koostuva omavarainen talousjärjestelmä synnyttää poliittista, kulttuurista ja taloudellista tilaa, joka pyrkii itselleen sopivaan tulevaisuuteen ja synnyttää moninaisuutta. Globaali talousjärjestelmä taas lisää alueellisia eroja ja syventää yksittäisten alueiden riippuvuutta ylikansallisten toimijoiden valtakeskittymistä, kolonisoit paikallisia voimavaroja ja ei anna arvoa

paikalliselle menestykselle. Kortenin mukaan globaalissa talousjärjestelmässä ainoastaan riippuvuus suuryrityksistä ja finanssimarkkinoista kasvaa, ja ihmiset ja paikkakunnat joutuvat tuhoisaan keskinäiseen kamppailuun taloudellisesta selviytymisestä. Tämä kamppailu johtaa vallan siirtymiseen yhä enemmän kohti keskustaa, jossa on resursseja, rahaa ja tuotantovälineet, joista paikkakunnat ovat riippuvaisia. Mitä globalisoituneempi talousjärjestelmä on, sitä enemmän valta on siirtynyt ydininstituutioille. Globaali talousjärjestelmä siis suosii suurta, kilpailukykyistä, globaalia, lyhytjännitteistä ja voimavaroja tehokkaasti käyttävää toimijaa. (Korten 1998, 246–248.)

Beckin (1999, 64) mukaan globaalin markkinajärjestelmän luomat haasteet on nähty ennalta Karl Marxin ja Friedrich Engelsin Kommunistisessa Manifestissa vuodelta 1848. Manifestin mukaan porvaristo on maailmanmarkkinoita hyväkseen käyttäen muuttanut kaikkien maiden tuotannon ja kulutuksen yleismaailmalliseksi. Tämä on poistanut teollisuudelta kansallisen pohjan ja tuhonnut ikivanhoja teollisuudenaloja. Tuho etenee jatkuvasti. Vanhan paikallisen ja kansallisen omavaraisuuden tilalle tulee kaikenkattava keskinäinen kanssakäyminen ja riippuvuus. Giddensin (1984, 183–184) mukaan kapitalistisessa yhteiskunnassa ja sen instituutioissa piilee perustavanlaatuinen järjestelmäriski yhteiskunnallistuvan tuotannon ja tulosten yksityisen haltuunoton välillä. Hän (emt. 210–216) pohtii yhteiskunnallista kehitystä Marxin teorioiden kautta. Marxin mukaan yhteiskunnan aineelliset tuotantovoimat joutuvat tietyssä kehitysvaiheessa ristiriitaan olemassa olevien tuotantosuhteiden kanssa ja tästä syntyy konflikti. Uusi porvarillinen tuotantotapa ja tuotantosuhteet ovat yhteiskunnallisen tuotantoprosessin sovittamattoman ristiriitainen muoto. Tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden ristiriidasta seuraa se, että tuotantovälineiden ja työn yhteiskunnallistuminen ajautuvat pisteeseen, jossa ne eivät sovi yhteen kapitalistisen vaippansa kanssa. Marx puhuu yhteiskunnallisesta muutoksesta, jota voidaan myös kutsua materialistiseksi historiantulkinnaksi. Yhteiskuntasuhteet ovat kiinteässä yhteydessä tuotantovoimiin. Hankkiessaan uusia tuotantovoimia ihmiset muuttavat tuotantotapaansa ja muuttaessa tuotantotapaansa, elämänsä ylläpitämistapaa, he muuttavat kaikkia yhteiskuntasuhteitaan. (Giddens 1984, 232–239.)

Globalisaation voimistuessa kansainvälisille yrityksille on tullut mahdolliseksi kilpailuttaa valtioita ja alueita toisiaan vastaan (Beck 1999, 124). Beckin (1999, 53–54) mukaan perinteiset hyvinvointivaltiot muuttuvat helposti globalisaatiohäviäjiksi, koska niiden sosiaalipolitiikka on joutunut vaikeuksiin. Talouskehitys karkaa niiden kontrollin ulottumattomiin samalla kun kehityksen negatiiviset seuraukset, kuten työttömyys ja poismuutto, jäävät valtion huolehdittavaksi. Kehitys on johtanut alueiden ja yritysten välisiin uudenlaisiin kilpailutilanteisiin ja ristiriitoihin.

3.6. Globalisaation vaikutukset alueilla

Globalisaation voidaan nähdä lisäävän yhteiskuntien ja alueiden polarisaatiota. Kehitys ei etene tasaisesti yhdenmukaistaen toimijoita ja tasoittaen niiden välisiä eroja. (Väyrynen 1999, 4.) Glokalisatiolla tarkoitetaan globaalien prosessien lokaaleja eli paikallisia vaikutuksia (Roland Robertson 1992, teoksessa Beck 1999, 15). Giddens esittää, että nykyisessä luokkayhteiskunnassa luokkien eriytyminen näkyy erityisesti niiden erottumisena toisistaan tilassa. Luokat keskittyvät alueellisesti ja tällöin syntyy maantieteellisiä eroja, kuten itä-länsi ja pohjoinen-etelä -jaottelut. Erot kuitenkin pirstoutuvat nykyisin saavutettavuuden ja suhteellisten etäisyyksien pienenemisen vaikutuksesta. Tulevaisuuden, eli osin myös nykyhetken, maantieteellisenä ongelmana Giddens kuvailee ja selittää keskusta- ja periferia-alueiden syntymisen, kaupunki-maaseutu – vastakkainasettelun ja kaupunginosien eriytymisen toisistaan. Tämä ei ole ohjattu prosessi, vaan luokkataistelun ilmentymä. Työläiset on sijoitettu tuotantolaitoksiin kauas fyysisestä työnjohdosta, joka taas voi olla kaukana eri kaupungissa tai jopa eri maanosassa. (Giddens 1984.)

Kapitalismin perusidean mukaan yritykset valitsevat sijoittumispaikkansa vapaasti kysynnän ja kustannusten mukaan. Teorian mukaan tuotanto sijoittuu kustannusten ja tuoton keskinäisen suhteen kannalta parhaimmalle paikalle. Tämä yksinkertainen ajatus monimutkaistuu, kun työntekijät eivät siirry yrityksen mukana niin joustavasti kuin teoria olettaa. Lisäksi työntekijät eivät välttämättä muuta tuotannon perässä alueelle, jossa heidän palkkatulonsa pienenisivät. Yritysten löytäessä optimaalisimman sijainnin ja tuotantovolyymien, kapitalismin seurauksena on tuotteiden erilaistuminen ja sitä kautta alueiden erikoistuminen. (Holland 1976, 21–22.)

Alueet menestyvät kasvavassa kilpailussa, jos niillä on kyky verkostoitua ja hankkia globaalin informaatiotalouteen liittyvää ja kansainvälisesti kilpailukykyistä tuotantoa ja palveluita (Väyrynen 1999, 14). Manuel Castellsin (Beck 1999, 14) mukaan luokkajako yhteiskunnassa on muuttunut uuden talousjärjestelmän myötä kolmitasoiseksi. Ihmiset ja valtiot voidaan jaotella verkostolaisiin, joustajiin ja uloslyötyihin. Verkostolaiset ovat eliitti verkostojen ytimessä. Joustajat työskentelevät suhdanteen ja onnen sallimissa rajoissa ja vaativat parempia mahdollisuuksia. Uloslyödyillä ei ole pääsyä verkostoihin. Ne ovat tarpeettomia. Tätä jaottelua voidaan soveltaa myös valtioihin ja alueisiin. Toisaalta pitää kuitenkin huomioida se, ettei erottelu verkostoon kuuluvien ja siihen kuulumattomien välillä ole yksiselitteinen vaan suhteellinen. Maailmanlaajuisesti eliittiä ovat esimerkiksi G8-valtiot. Suomen tasolla etenkin pääkaupunkiseutu erottuu muista kaupungeista. Uloslyötyjä ovat johtaviin teollisuusvaltioihin verrattuna esimerkiksi Afrikka tai Suomessa pääkaupunkiseutuun verrattuna maalaismaiset ja kaukana muista keskuksista olevat alueet.

Uloslyödyillä alueillakin voi olla muutamia eliittien jäseniä, mutta se ei kuitenkaan riitä tuomaan koko aluetta ydinverkostoon. Alueiden ja valtioiden väliset suhteet myös muuttuvat, eivätkä ne ole stabiileja. Lash (Beck & Giddens & Lash 1995, 166–168) näkee polarisaation lisääntyneen. Kaikki eivät saa otetta globalisaation hyödyistä ja esimerkiksi ”roskatyöpaikkoja” on edelleen. Refleksiivisyys siis jakautuu epätasaisesti. Teollisessa yhteiskunnassa luokka määräytyi toimijan paikasta tuotannossa tai mahdollisuudesta osallistua siihen. Refleksiivisen modernin aikakaudella toimijan asema määräytyy paikasta ja mahdollisuuksista päästä mukaan uusin informaatio- ja viestintärakenteisiin. Myös Korten (1998, 311) esittää, että tietty erilaistumisen kaava toistuu kaikkialla. Globaali talousjärjestelmä syrjäyttää ihmisiä, joita se ei tarvitse. Tämä pätee myös alueisiin.

Globalisaation vaikutuksesta rikkaat alueet rikastuvat ja köyhät köyhtyvät. Kaikki eivät voi pärjätä kilpailussa keskimääräistä paremmin ja saada hyötyjä omalle alueelleen. Talouden solmukohtat ja reuna-alueet erkanevat toisistaan, kun alueiden välinen kilpailu lisääntyy ja eriarvoisuus kasvaa. Alueiden osalta tämä näkyy siinä, että muuttoliike suuntautuu palvelu- ja tuotantorakenteeltaan monipuolisiin yliopistokaupunkeihin. Elinkeinorakenteeltaan yksipuoliset ja suppeat kunnat kärsivät väestön vähenemisestä ja vanhenemisesta, ja niiden taloustilanne kurjistuu. (Väyrynen 1999, 14–15.) Baumanin mukaan kytkös rikkaiden ja köyhien välillä katoaa ja ryhmät erkaantuvat toisistaan. Samalla tavalla rikkaat alueet ja köyhät alueet, globalisaatiohäviäjät ja -voittajat, menettävät kosketuksen toisiinsa. Hän väittää, että köyhät alueet ovat enemmän sidottuja tilaan ja tästä syystä eivät pysty toimimaan samoilla kentillä rikkaiden alueiden kanssa. (Beck 1999, 113–114.) Globalisaation luontainen epävakaus vaatii vastapainokseen erilaisia hallintakeinoja. Yhteiskunnan tehtävänä on ratkaista, miten ja missä määrin eriarvoisuutta pyritään tasaamaan tai estämään. (Väyrynen 1999, 14–15.)

Kaupungit rakentuvat yritysten ja tuotantotoiminnan ympärille. Ne kaupungit, jotka muotoutuvat hallinnollisiksi, palveluvaltaisiksi ja joihin tulee yritysten pääkonttoreita, kehittyvät ja vahvistuvat, koska tällaisen rakenteen mukana tulee myös monimuotoinen väestö ja monipuoliset toiminnot. Menestyvä kaupunki on palveluvaltainen ja sillä on keskustassa bisnesalue konttoreineen ja toimistoineen. (Edel 2002, 45–50.) Jo Holland (1976, 128) esittää, että tuotanto on avaintoiminto uusien työpaikkojen luomisessa. Sen ympärille rakentuu kaikki muu eli palvelut, liikenne, myynti ja pankit. Tästä syystä kaikki aluekehittäminen, joka tähtää pitkällä aikavälillä työllisyyden lisäämiseen, pitää perustua tuotannon houkutteluun tai yrityskaupungin vahvistamiseen tuotannon ympärillä.

Voittaja- ja häviäjälueiden rajat eivät välttämättä noudata maantieteellisiä rajoja. Yksittäisillä tekijöillä, kuten vientiteollisuuden sijainnilla, osaavan työvoiman saatavuudella tai kulkuyhteyksillä voi olla merkittävä vaikutus paikkakunnan kehittymiselle muusta alueesta poikkeavalla tavalla. Suomen aluekehityksessä on jo pitkään näkynyt voimakas keskittyminen etelään. Valtaosa tutkimus- ja kehitystoiminnasta keskittyy Uudenmaan alueelle ja muutama suureen kaupunkiin. Tutkimus- ja teknologiaperusta ovat tärkeitä edellytyksiä osallistua taloudelliseen ja kulttuuriseen globalisaatiokehitykseen. Kilpailukykymittauksissa Suomi on pärjännyt loistavasti viime vuosina. Huipputeknologian osuus ja muuttovoittoisuus ovat hyviä mittareita kilpailukyvyn kuvaamiseen. Pelkästään yksittäisen mittarin tarkastelu ei kuitenkaan välttämättä kerro koko totuutta alueen kilpailukyvästä. (Väyrynen 1999, 14–16.)

Ann Markusen (Edel 2002, 38–41 ja 251–252) on tutkinut alueellisten tuotantokeskittymien nousua ja tuhoa. Oligopolistisessa markkinatilanteessa, jossa tarjontaa on vähän, kysyntää paljon ja on ns. myyjän markkinat, kannattavan toiminnan korkeat tuotot houkuttelevat paikalle muita toimijoita ja lopulta kilpailu tasoittaa hintatason. Kuitenkin käytännössä markkinat ovat usein yhden tai muutaman toimijan hallitsemia. Alue voi alkuun hyötyä oligopolin tuottamasta hyödystä. Alue houkuttelee lisää asukkaita ja maan arvo nousee. Yhden toimijan vahvuus tai voimakas erikoistuminen voi kuitenkin tehdä alueesta vähemmän houkuttelevan muille yrityksille ja toimialoille, koska ne joutuvat kilpailemaan samoista resursseista, kuten työntekijöistä ja maasta. Erikoistuminen tekee siis Markusenin mukaan alueesta haavoittuvan ja altistaa sen taloudelliselle kriisille. Kun alueen päätoimiala joutuu laskusuhdanteeseen, tulevaisuudennäkymät huononevat.

3.7. Riskien lisääntyminen

Globalisaatiokeskustelussa erilaiset tulevaisuuden uhkakuvat nousevat esiin. Mahdolliset ja mahdottomat vaarat väijyvät tulevaisuudessa. Kaikki valinnat tehdään epävarmuudessa ja pienikin teko tai päätös nykyhetkessä voi aiheuttaa suuria muutoksia tulevaisuudessa. Erityisesti huoli globaaleista ympäristöuhista on lisääntynyt.

Globalisaation myötä nykyaika voidaan nähdä riskien lisääntymisen aikakautena. Ulrich Beck käyttää riskiyhteiskunnan käsitettä. Hän (Beck & Giddens & Lash 1995, 16) näkee riskiyhteiskunnan modernin yhteiskunnan kehitysvaiheena, jossa sosiaaliset, poliittiset, taloudelliset ja yksilölliset riskit yhä kasvavassa määrin luisuvat pois teollisen yhteiskunnan seuranta- ja turvainstituutioiden otteesta. Eläminen, toimiminen ja valintojen tekeminen epävarmuuden vallitessa on muuttunut peruskokemukseksi (emt. 26). Selkeät asiantilasta toiseen johtavat

kehityspolut ovat monimutkaistuneet. Tämän voidaan katsoa johtuvan tiedon lisääntymisestä ja sen saatavuuden helpottumisesta. Riskiyhteiskunnassa julkinen epäily ja keskustelu ovat lisääntyneet. Aiheet, joista aikaisemmin keskusteltiin suljettujen ovien takana, ovat nyt julkisia ja vaativat julkista oikeuttamista. (Beck 1999, 171–175.) Esimerkiksi alueiden kehittäminen ja tukialueiden valitseminen sekä käytettävät tukitoimenpiteet täytyy osata perustella yhä vakuuttavammin. Myös kiristynyt taloustilanne vaikuttaa tähän. Niukkojen resurssien hyödyntäminen pitää saada vaikuttamaan tärkeältä.

Beck (Adam & Beck & Van Loon 2000, 211–215) pitää riskiyhteiskunnan käsitettä jälkiteollisen yhteiskunnan synnyttämänä. Riskiyhteiskunta ilmenee esimerkiksi globalisaatiosta käytävässä keskustelussa. Ympäristöriskien lisäksi epävarmuutta ja riskejä lisää työn globalisoituminen. Tuotannon siirtyminen halvempiin maihin on nähty riskinä, joka viime vuosikymmeninä on konkretisoitunut monilla alueilla. Nykyisin harva työntekijä voi olla varma työpaikkansa säilymisestä. Uutisia yt-neuvotteluista ja sulkemispäätöksistä odotetaan monissa kodeissa ja toimistoissa pelonsekaisin tuntein. Puhe riskeistä ja uhkakuvista on lisääntynyt. Näkymät taloustilanteesta vaikuttavat yritysten ja kuluttajien käyttäytymiseen. Ylikansallisten yritysten valta voidaan nähdä osaksi uhkakuvien synnyttämänä. Vaikka tuotannon rakennemuutos on todellisuutta, kaikki työpaikat eivät kuitenkaan vielä ole paenneet halvemman palkkatason maihin. Tämä kuitenkin koetaan jatkuvaksi uhaksi ja tiedostetaan, että yrityksillä on valta tehdä alueiden ja valtioiden tasolla mullistavia päätöksiä. Julkinen puhe lietsoo pelkoja ja luo pelon ilmapiirin. (Beck 1999, 203–204.) Monikansallisten yritysten johto voi käyttää tätä uhkakuvaa myös välineenä neuvotteluissa, jos taustalla on pyrkimys esimerkiksi lisätukien saamiseen ja kustannusten vähentämiseen.

Scott Lashin (Beck & Giddens & Lash 1995, 154, 164) mukaan refleksiivinen modernismi on teoreettinen tarkastelutapa yhteiskunnallisten toimijoiden vallan jatkuvasta kasvusta suhteessa rakenteisiin. Yhteiskunnalliset rakenteet ovat laajasti korvautumassa informaation ja viestinnän rakenteilla. Toiminta vapautuu rakenteesta. Refleksiivinen modernisaatio tarkoittaa kumouksellista, tahatonta, ennennäkemätöntä ja perustuksiaan myöten politisoivaa itsensä kyseenalaiseksi asettamista. Beckin (emt. 11–13) mukaan refleksiivinen modernisaatio tarkoittaa kokonaisen aikakauden, erityisesti teollisen yhteiskunnan, luovan itsetuhon mahdollisuutta. Tuotannossa tapahtuu jatkuvia mullistuksia, yhteiskunnan olosuhteet järkkäyvät sekä vallitsee jatkuva epävarmuus ja liikkeelläolo. Tämä muistuttaa Karl Marxin teesiä kapitalismista oman tuhonsa lähteenä: uusi yhteiskuntamuoto syntyy kapitalismin voittokulun ja sortumisen myötä. Beckin (emt. 237) mukaan

refleksiivisen modernisaation moottorina on läntisen mallin mukainen teollinen yhteiskunta, joka on muuttumassa globaaliksi eli refleksiiviseksi.

Lash (Adam & Beck & Van Loon 2000, 50) väittää, että taloudellinen rakennemuutos mahdollistaa riskiyhteiskunnan syntymisen ja edistää sen kehitystä. Hän (emt. 48) perustaa riskiyhteiskunnan käsitteen refleksiivisen modernismin aikakauteen. Refleksiivisessä modernismissa perinteinen sosiaalinen järjestys joutuu haastetuksi globalisaation kautta, kun kulttuurin ja informaation kulut muuttuvat ja sosiaaliset normit murentuvat. Tämä mahdollistaa refleksiivisyyden nousun. Lash tarkoittaa riskiyhteiskunnalla institutionaalisen yhteiskunnan korvaavaa rakennetta. Beckin (emt. 226) mukaan teollisten kansallisvaltioiden perustukset taas heikentyvät individualisaation, globalisaation ja riskien lisääntymisen kautta. Modernista on tullut refleksiivinen eli huoli päätöksiemme sivuvaikutuksista ja riskeistä on kasvanut.

Giddens (Beck & Giddens & Lash 1995, 249–250) puolestaan väittää, että riskit ovat aina olleet osa yhteiskuntaamme, mutta nyt ennakoimattomuuden syyt ja lähteet ovat muuttuneet. Inhimillisen tiedon räjähdysmäinen lisääntyminen aiheuttaa epävarmuutta. Kaikki vaikuttaa kaikkeen. Beckin (Adam & Beck & Van Loon 2000, 219) mukaan uhat ovat samanaikaisesti sekä todellisia että sosiaalisesti rakennettuja eli tuotettuja. Nyky-yhteiskunnan monimutkaisuutta kuvaa hyvin se, että suuri osa päätöksistä tehdään aina tietynlaisessa epävarmuudessa. Ongelmallista on se, että uhkakuvat vain kertovat, mitä ei kannata tehdä, mutta eivät kerro, mitä tulisi tehdä. Riskit eivät ole ainoastaan lokaaleja tai globaaleja, vaan glokaaleja. (emt, 216–218.) Modernit riskit ovat moniulotteisia ja niiden konkreettisia vaikutuksia on vaikea arvioida.

4. Rakennemuutos

4.1. Tuotantorakenteen muutos

Tuotantorakenne on pysyvässä muutostilassa. Petri Böckerman (2000B) määrittelee rakennemuutoksen toimialojen suhteellisten osuuksien muuttumiseksi kansantalouden kehittyessä. Taustalla on jatkuva muutosprosessi. Talouden rakenne ja työmarkkinat eivät koskaan ole pysähtyneessä tilassa, vaan työpaikkojen määrä lisääntyy ja vähenee jatkuvasti. Alatalo ja Tuomaala (2008, 4) toteavat rakennemuutoksella yleensä tarkoitettavan sellaista työllisyyden rakenteellista vaihtelua, joka ei ole selitettävissä ”normaalilla” suhdannevaihtelulla. Toisaalta kuitenkin suhdannevaihtelu on usein alueellisten rakennemuutosten laukaiseva tekijä. Rakennemuutoksella on vaikutuksia alueiden elinkeinotoimintaan, kilpailukykyyn ja taloudelliseen tasapainoon.

Muutos ei kuitenkaan kohtaa kaikkia toimialoja ja alueita samalla voimakkuudella. Usein muutos nähdään negatiivisena ilmiönä, koska alueen elinkeinorakenne ja sitä kautta sen yritystoiminta muuttuvat toisenlaisiksi (Hytönen ym. 2011, 1). Rakennemuutos voi kuitenkin olla sekä positiivista että negatiivista. Tässä tutkielmassa äkillisellä rakennemuutoksella tarkoitetaan sellaista kehitystä, jossa työpaikkoja katoaa ja alue menettää paljon yritystoimintaa lyhyellä aikavälillä. Positiivinen rakennemuutos tarkoittaa päinvastaista kehitystä. Alueelle syntyy tällöin uusia työpaikkoja ja yritystoimintaa. Äkillinen positiivinen rakennemuutos voi myös luoda omat haasteensa varsinkin lyhyellä aikajänteellä tarkasteltuna. Nopea väestönkasvu ja yritystoiminnan lisääntyminen tuovat alueille haasteita erilaisten investointitarpeiden muodossa. Tässä tutkielmassa keskitytään negatiiviseen rakennemuutokseen erityisesti tuotantorakenteen muutoksen kannalta. Alueella on aina käynnissä sekä positiivista että negatiivista rakennemuutosta, eivätkä ne ole aina yksiselitteisesti eroteltavissa toisistaan.

Rakennemuutoksen haasteista huolimatta muutos tuo mukanaan myös mahdollisuuksia. Elinkeinorakenteen uudistuminen ja muuttuviin olosuhteisiin sopeutuminen voivat myös luoda uusia menestystarinoita. Joseph A. Schumpeter luonnehti kapitalismiin liittyviä taantumia luovan tuhon aikakausiksi, joissa vanha rakenne tuhoutuu uuden ja paremman tieltä (Böckerman 2000B, 7–9.) Kansantalous on jatkuvassa liikkeessä. Taantumilla on Schumpeterin mukaan kyky uudistaa taloutta ja tuotantorakennetta. Rakennemuutos on voimakkaimmillaan taloudellisten taantumien aikana vanhan kannan poistuman takia. Kriisiajoilla on aina vaikutuksensa myös tuotantorakenteeseen. Perustavaa laatua olevat muutokset ovat olleet jo kehityksessä, mutta usein

ne vauhdittuvat kriisiaikoina. (Teollisuuden rakennemuutos 1987, 21.) Taantumien aikana tehottomammat ja heikommat yritykset ja toimialat karsiutuvat pois ja kansantalouden tuottavuus vahvistuu pitkällä aikavälillä. Taantumien voidaan siis ajatella olevan tuotantorakennetta vahvistava tekijä ja uuden tulevan kasvun luoja. Asheim, Lawton Smith ja Oughton (2011, 885) esittävät, että toimialan elämänkaareissa on yleensä neljä vaihetta: esittelyvaihe, kasvuvaihe, kypsä vaihe ja toimialan taantumisen aika. Tämän jälkeen alkaa uusi kierros. Mikään toimiala ei voi kukoistaa loputtomiin, vaan niihin kohdistuu muutospainetta. Sauramon (1999) mukaan 1990-luvun laman aikana Suomen talouden tuottavuudessa tapahtui merkittävä siirtymä korkeammalle tasolle, koska nimenomaan heikommin tuottavaa toimintaa katosi (Böckerman 2000A, 5–6).

Tuotantorakenne on muuttanut olemustaan läpi koko teollisen aikakauden olemassaolon. Työvoiman jakautumisen ja työnteon luonteen vaihtelu ei ole uusi ilmiö. Yhä kasvava riippuvuus maailmanmarkkinoista on kuitenkin lisännyt pääoman liikkuvuutta nopeasti. Lisäksi liikkuvuutta ovat lisänneet globaalit tietoyhteydet, liikenteen ja kuljetusten kehittyminen sekä erityisesti pääoman liikkuvuutta rajoittavien sääntelyiden vähentäminen. Muutokset tapahtuvat nopeasti ja äkillisesti. Työntekijöiden liikkuvuus ei ole kasvanut yhtä nopeasti. Vaikka työnhaku on helpottunut ja tieto vapaista työpaikoista on helpommin saatavilla kuin aikaisemmin, työvoima liikkuu hitaasti sekä maantieteellisesti että ammatillisten rajojen yli. (van Liemt 1992, 3–7.)

Teollisuuden kansainvälisen toimintaympäristön muutokset määrittävät yhä enemmän talouden rakennekehityksen suuntaa. OECD-maiden teollisten työpaikkojen määrä on selvästi vähentynyt viimeisten vuosikymmenten aikana, kun taas kolmansien maiden osuus teollisuustuotannosta on jatkuvasti kasvanut. Tuotannon kasvu on hidastunut merkittävästi 1970-luvun jälkeen läntisissä markkinatalousmaissa (Teollisuuden rakennemuutos 1987, 17). Valtiot, joissa teollisuus taantuu ja on taantunut jo vuosia, kärsivät todennäköisesti tulevaisuudessakin samasta ongelmasta. Taantuva teollisuuden toimiala tosin voi vaihtua. Pääoman ja teknologian helpottunut liikkuvuus on lisännyt työvoiman hinnan, laadun ja saatavuuden vaikutusta sijaintipäätöksissä. Matalat työvoimakustannukset ja riittävä työvoima ovat monelle yritykselle lähes vastustamaton houkutus. Erityisesti tämä koskee yrityksiä, jotka ovat työvoimapainotteisia ja joissa tuotannon automatisointi on vaikeaa. (van Liemt 1992, 313.) Maailmankaupan alueellisten muutosten lisäksi eri teollisuustoimialojen ja -tuotteiden kehityserot lisäävät painetta rakennemuutokseen. (Teollisuuden rakennemuutos 1987, 2–3.)

Yksinkertaisimmillaan teollisuuden rakennemuutos ilmenee yrityksen lakkauttamisena tai siirtymisenä eli sulkemisena toisaalla ja uuden avaamisena muualla. Valtioiden tasolla siirtymiset eivät välttämättä tuota ongelmia, koska rakennemuutos ilmenee sekä yritysten ulosvirtaamisena että sisäänvirtaamisena. Teollisuuden rakennemuutos tapahtuu siis valtioiden tasolla varsin hitaasti. Alueellisella ja paikallisella tasolla teollisuuden rakennemuutoksen vaikutukset voivat kuitenkin olla erittäin dramaattisia. (van Liemt 1992, 3–7.) Nopea ja jatkuva rakennemuutos, jonka tavoitteena on tehokas ja kilpailukykyinen tuotanto, johtaa kannattamattomien yritysten ja tuotantolinjojen lopettamiseen. Yksittäisille ihmisille tämä merkitsee uuden työpaikan etsimistä ja esimerkiksi muuttoa toiselle paikkakunnalle. Paikkakunnille tämä voi merkitä näivettymistä ja autioitumista sekä maan ja kiinteistöjen arvon romahtamista. Richard G. Harrisin (van Liemt 1992, 46–47) mukaan työvoiman siirtymisessä on kuitenkin monia rajoittavia tekijöitä. Ihmiset ovat juurtuneet omille asuinpaikkakunnilleen, eivätkä siirry työpaikkojen mukana kovin nopeasti ja halukkaasti. Vähitellen olosuhteet eli vähentyvät työmahdollisuudet sekä verotulojen ja ostovoiman pienenemisen ohella supistuvat palvelut vauhdittavat poismuuttoa. Valtioilla on myös omat intressinsä pitää alueita asuttuina ja niiden taloutta toimivalla tasolla. Alueellisesti hankalia ovat sellaiset rakennemuutokset, joissa päättyvä tai siirtyvä toiminta on paikkakunnalle merkittävää ja erityisen keskeisessä asemassa. Tällöin työllisyysongelmat kärjistyvät ja johtavat vaikeaan tilanteeseen. (Teollisuuden rakennemuutos 1987, 32.)

Teollisten työntekijöiden määrän vähentyminen ei kuitenkaan yksiselitteisesti kuvaa teollisuuden taantumista. Panosten ja tuotosten suhde voi vaihdella myös muista syistä. Bernard Keeling (van Liemt 1992, 165–168) toteaa, että yleisin syy työllisten tarpeen vähenemiselle ei ole tuotannon lasku vaan tuottavuuden kohoaminen. Van Liemt (1992, 313) esittää, että matalien työvoimakustannusten maat voivat myös menettää kilpailuetunsa suhteessa korkean palkkatason maihin. Koska teknologiset innovaatiot voivat olennaisesti vähentää työvoimakustannuksia, monet pois lähteneet yritykset voivat myös palata muiden etujen houkuttelemina takaisin lähtömaahan. 28.3.2013 ilmestyneessä *Tekniikka & Talous* – lehdessä Harri Junttila kirjoittaa, että yhdysvaltalaiset teollisuusyritykset palauttavat tuotantoaan yhä lisääntyvässä määrin takaisin kotimaahansa. Syynä tähän on valmistustapojen kehittyminen, lyhyemmät toimitusajat ja minimipalkkojen aleneminen. Tällainen paluutrendi voi olla globalisaation uusi kierros. Jukka Lukkari pohtii Kiinan palkkatason nousun vaikutusta yritysten siirtymispäätöksiin. Vuonna 2012 tehdastyötä tekevien kiinalaisten palkat nousivat 17 prosenttia ja esimerkiksi vuosien 2006–2011 välillä shanghaialaisen tehdastyöläisen palkka nousi 125 %. Jotkut yritykset ovat tästä johtuen siirtäneet tuotantoaan halvempiin naapurimaihin tai sisämaahan ja amerikkalaisyritykset osin

takaisin kotimaahan. Myös suomalaisia yrityksiä on palannut takaisin kotimaahan. (Tekniikka & Talous 7.6.2013). Myös laatuvaatimukset saattavat vaikuttaa paluupäätösten taustalla. Teollisuuden rakennemuutoksen dynamiikkaa nykymaailmassa kuvastaa myös se, että yksittäinen teknologinen innovaatio voi tehdä tarpeettomaksi kokonaisia ammatteja. Uutta teknologiaa ei oteta käyttöön enää vain yhdessä valtiossa tai yrityksessä, vaan koko toimialalla. (Richard G. Harris, teoksessa van Liemt 1992, 45–49.)

Böckermanin (2000A, 1–2) mukaan teollisuuden rakennemuutos näkyy tuotannon palveluvaltaistumisena. Hän käyttää esimerkkinä A. G. B. Fisherin (1939) kolmen sektorin tarkastelukehikkoa. Tässä mallissa taloudellinen toiminta jaetaan alkutuotantoon, jalostuselinkeinoihin ja palveluelinkeinoihin, joiden osuuksien vaihtelu kuvastaa kansantalouden kehitysvaihetta. Vartian ja Ylä-Anttilan (1996) mukaan voidaan lisäksi puhua neljännestä sektorista, joka sisältää informaatiota käsittelevät ja tuottavat toimialat. Suomessa, kuten muissakin OECD-maissa, on havaittavissa selvää kasvua neljännellä sektorilla (Böckerman 2000A, 3–5). Kuntaliiton rakennemuutoskatsauksessa (2010, 55) todetaan rakennemuutoksen jatkuvan palvelutoimialojen vahvistuessa. Suomessa vuosina 2003–2007 syntyi koko maahan 127 000 uutta työpaikkaa, joista palveluihin 115 100 ja jalostukseen vain 19 000. Suurissa kaupungeissa palveluiden osuus on kasvanut erityisen paljon. Kuitenkin myös pienehköissä seutukunnissa niiden osuus on lisääntynyt.

Teollisuutta ja palveluita ei kuitenkaan yksiselitteisesti voida erottaa toisistaan. Tilastot voivat korostaa elinkeinorakenteen palveluvaltaistumista. Sektorirajat elävät ja teollisuuden merkitys heijastuu myös palvelusektoriin. Palvelusektori on monimuotoinen, ja sinne kuuluvat esimerkiksi yritysten käyttämät ulkoiset yrityspalvelut sekä korkean jalostusasteen omaavat palvelualat, jotka ovat tiukasti sidoksissa teollisuuteen. Toisaalta myös teollisuus on entistä riippuvaisempi kehittyneiden palveluiden tarjoamasta infrastruktuurista. (Teollisuuden rakennemuutos 1987, 23–25.) Jaottelun harhaanjohtavuus ilmenee myös siinä, että monet markkinoilla myytävät tuotteet yhdistävät sekä tavara- että palvelukomponentteja. Tällaiset yhdistelmät ovat yhä tavallisempia varsinkin uusilla aloilla.

4.2. Rakennemuutos Suomessa

Merkittävimpana alueellisen kilpailukyvyyn kasvattamisen keinona on maailmanlaajuisesti ollut julkisesti rahoitettujen tutkimuskeskusten kehittäminen (Hewitt-Dundas & Roper 2011, 832). Hewitt-Dundas ja Roper käyvät artikkelissa läpi tutkimusta, jonka tarkoituksena on ollut osoittaa, onko julkisesti rahoitetuilla tutkimuskeskuksilla ollut hyötyjä perifeerisille alueille.

Valtioilla on usein tapana valita muutama alue tai toimiala kansallisen kehittämisen kohteeksi. Monien valtioiden kansallisena kehityspolitiikkana on ollut tapana valita lupaavin kehitettävä toimiala. Tämä voittajatoimialan valinta ei kuitenkaan artikkelin mukaan ole menestyksekkäs. (Lambooy & Boschma 2001, artikkelissa Asheim, Boschma & Cooke 2011, 899.) Tämä johtuu siitä, että tulevaisuuden menestyjiä voi olla mahdotonta ennustaa. Uudet toimialat ovat usein sattuman ja spontaanien prosessien tuloksia. Poikkeuksiakin tietysti löytyy. Lisäksi ne kehittämistoimialat, jotka valitaan, sattuvat usein olemaan samoja kaikkialla. Kun kaikki alueet panostavat samaan toimialaan, vain harvat voivat menestyä.

Teollisuuden rakennemuutoksella ja kansainvälisellä tuotannon siirtymisellä on luonnollisesti vaikutuksia myös kansallisesti. Petri Böckerman (2000A, 3–13) käsittelee Suomen läpikäymiä elinkeinorakenteen muutoksia. Suomen teollistuminen käynnistyi selvästi muita Euroopan teollisuusmaita myöhemmin, mutta muutos oli käynnistyttyään nopeaa. Modernisaatio johti suomalaisen nykyisenkaltaisen hyvinvointivaltion ja erityisesti koulutusjärjestelmän syntymiseen (Schienstock 2005, teoksessa Boschma & Sotarauta 2007, 160–161). Teollisuuden osuus ei kuitenkaan noussut yhtä korkeaksi kuin muissa perinteisissä teollisuusmaissa. 1950- ja 60-luvuilla tapahtunut rakennemuutos tarkoitti Suomessa suurelta osin siirtymistä alkutuotannosta palveluvaltaiseen tuotantoon. Vielä 1900-luvun puolessa välissä Suomi oli Euroopan köyhimpiä maita. Toisen maailmansodan jälkeinen kasvustrategia keskittyi tuotannontekijöiden määrän kasvattamiseen teollistuvassa elinkeinorakenteessa. (Boschma & Sotarauta 2007, 160.)

Pääomamarkkinoiden avautuessa 1980-luvun lopulla investointien tuottovaatimus kasvoi. Huolimatta kasvavista kansainvälisistä markkinoista, vienti kasvoi hitaammin kuin kotimaassa syntyvä kysyntä. Viennin tuoma lisäarvo ei riittänyt tukemaan nousevaa elintasoja. 90-luvun alussa Suomen talous ajautui vakaviin rakenteellisiin ongelmiin. (Boschma & Sotarauta 2007, 160–161.) Tehokkuutta tavoiteltiin työpanosta supistamalla, mikä tarkoitti työpaikkojen vähentämistä. Suomessa rakennemuutos oli yleinen keskustelunaihe 80-luvulla, vaikka rajuin rakennemuutos iski vasta 90-luvun laman aikaan. Suomi siirtyi 90-luvulla tuotannontekijävetoisesta kasvusta innovaatiovetoiseen kasvuvaiheeseen, joka ilmeni tutkimus- ja kehitystoimintaan syntyvien työpaikkojen kasvuna. 90-luvun alussa Suomi ajautui lamaan yhtenä vähiten ICT-toimialaan erikoistuneena maana ja 90-luvun lopussa nousi lamasta yhtenä eniten kyseiselle alalle erikoistuneista maista. (Rouvinen and Ylä-Anttila, 2003, teoksessa Boschma & Sotarauta 2007, 160). Laman aikana työpaikkoja hävisi runsaasti erityisesti nuorilta.

Boschman ja Sotaraudan (2007) artikkelissa tarkastellaan Suomen nousua 1990-luvun lamasta evolutionäärisestä näkökulmasta. Erityisesti tarkastellaan ICT-alan menestystä Nokian siivittämänä ja kansallisen politiikan vaikutuksia menestykseen. Tällä hetkellä haasteena on uusien menestystoimialojen löytäminen Nokian kukoistuskauden jälkeen ja kilpailukyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen. On erittäin vaikeaa, jopa mahdotonta ennustaa tulevia menestystoimialoja. Jälkikäteen tarkastelun ongelma tarkoittaa sitä, että merkitsevät käännekohdat ja toimintatavat on helppo tunnistaa jälkikäteen. Evolutionäärinen näkökulma keskittyy tarkastelemaan verkostoja ja toimialasektoreita ja niiden erityispiirteitä sekä kehitystä. Sen avulla pyritään selittämään alueiden kasvua tai taantumista niiden aikaisemmilla piirteillä, historialla ja toimialojen jakautumisen eroilla. Kehityserot selittyvät polkuriippuvuuden avulla. (Uyrra 2010, 119–123). Evolutionäärisestä näkökulmasta tarkasteltuna talouden joskus kaavamaisilta vaikuttavat hitaat kehityskulut ottavat ajoittain suuria harppauksia. Evolutionääriset taloustieteilijät väittävät, että valtiot ja alueet ennemmin tai myöhemmin kohtaavat taantumien kausia. Kuitenkin historia todistaa, että jotkut valtiot ja alueet ovat muita kyvykkäämpiä kohtaamaan schumpeteriläisen luovan tuhon kauden. Tapaustutkimusten avulla on tutkittu alueellisia syitä näille eroille, mutta ei ole kyetty osoittamaan yleispäteviä niitä osoittavia syy- ja seuraussuhteita. (Boschma & Sotarauda 2007, 157.)

Teollisten työpaikkojen väheneminen on jatkunut Suomessa vuodesta 1980 lähtien. 80-luvun alussa teollisuuden henkilökunta väheni eniten tekstiilien, vaatteiden, nahkan ja nahkatuotteiden valmistuksessa, puutavara- ja paperiteollisuudessa sekä metallituotteiden valmistuksessa. (Aluepoliittinen neuvottelukunta 1985, 1.) Suomessa erityisesti paperi- ja metsäteollisuus on kokenut elinkeinoelämän rakennemuutoksen rajuna. Paperiteollisuuden rakennemuutos ja alkutuotannon vähentyminen Suomessa on ollut suuntana jo 90-luvulta lähtien. Suurin osa viimeisen vuosikymmenen aikana voimakkaimmista rakennemuutoksesta kärsineistä paikkakunnista on kriisiseutuja juuri paperi- ja metsäsektorin työpaikkojen vähenemisen vuoksi. Myös metalli- ja konepajateollisuus on kokenut suuria muutoksia. Kartonki ja sellu käyvät kaupaksi kohtuullisen hyvin, mutta paino- ja kirjoituspaperia vaivaa Euroopassa ylikapasiteetti. Lisäksi sanomalehtipaperin kysyntä on vähentynyt selvästi 2000-luvulla. (Kauppalehti 17.5.2013.) Digitalisaation edetessä printatun tiedon tarve supistuu ja sen myötä esimerkiksi kirjekuorien, tulostimien ja painotuotteiden tarve vähenee. Muutospaineet kohdistuvat myös monille muille aloille, kuten postinkuljetukseen ja media-alalle. Viimeisimpänä teollisuudenalana rakennemuutokseen on ajautunut elektroniikkateollisuus erityisesti Nokian puhelintoimintojen myymisen ja sitä edeltäneiden vaikeuksien aikana. Nokia vähensi Suomessa työpaikkoja kymmenen vuoden aikana useita tuhansia, kunnes se lopulta myi puhelinten valmistuksen kokonaan

Microsoftille. Esimerkiksi Salon kaupunki, jossa Nokia sulki Suomen suurimman yksikkönsä, on kohdannut erittäin nopean rakennemuutoksen, mikä on aiheuttanut shokin koko seudulle ja myös koko toimialalle Suomessa. Puhelintoiminnot ostanut Microsoft kertoi vuoden 2014 elokuussa vähentävänsä Suomesta 1050 työpaikkaa ja sulkevansa Oulun yksikön. Lisäksi yhtiö suunnittelee lähes kolmasosan vähennyksiä it-yksikköönsä. It-yksikkö vastaa tuotekehityksen tukitoiminnoista. Tämä päätös vaikuttaa eniten Microsoftin Tampereen toimipisteeseen ja työpaikkojen menetys heijastuu koko seudulle. (Yle Uutiset 5.4.2015.)

Suomen talous syöksyi poikkeuksellisen jyrkkään taantumaa vuoden 2008 lopulla, eikä se ole tällä hetkelläkään päässyt kääntymään taantumasta uuteen noususuhdanteeseen. Taloustilanne jatkuu alavireisenä. Kriisin vaikutukset näkyvät etenkin metsäteollisuudessa, kone- ja metalliteollisuudessa sekä sähkötekniisessä teollisuudessa. Taloustaantumaa jälkeen kriittisin tilanne näyttäisi olevan erityisesti niillä pienillä ja keskisuurilla yrityksillä, joiden liiketoiminta on perustunut suurien veturiyritysten alihankintaan. (Osaamiskeskusohjelman tarkistaminen ja suuntaviivat vuosille 2011–2013, 5.) Parhaiten pärjäävät ne yritykset, jotka kykenevät löytämään uusia suuntaviivoja, asiakkaita ja toimintatapoja. Nokian matkapuhelinliiketoiminnan myymisen lisäksi yksi viimeisistä suurista tuotantorakenteen muutokseen johtaneista shokeista oli vuoden 2009 aikana kärjistynyt finanssikriisi. Sen vaikutukset heijastuivat maailmankauppaan, yritysten investointeihin ja ulkomaisiin suoriin sijoituksiin. Taantumasta kärsivät eniten korkean teknologian tuotantoon erikoistuneet maat, jotka ovat riippuvaisia globaaleista tuotantoverkostoista. Talouskriisi vauhditti jo käynnissä olevaa rakennemuutosta, jonka suuntana on teollisuuden osuuden pienentyminen kansantaloudessa, globaali verkostoituminen, ulkomaille ulkoistaminen ja korkean tuottavuuden alojen vaihtuminen. Tällä taantumalla oli ja on edelleen selviä vaikutuksia Suomen eri paikkakunnilla. (Maliranta ym. 2011.) Suomen talous on sitkeästi pysynyt alavireisenä, ja tulevien vuosien kasvuennusteita on jouduttu madaltamaan.

Puhuttaessa rakennemuutoksesta ja globalisaation vaikutuksista Suomessa ei voida sivuuttaa yhtä merkittävää toimijaa, joka vaikuttaa oikeastaan kaikkiin politiikan, talouden ja myös jokapäiväisen elämän osa-alueisiin. Euroopan unionin vaikutus Suomeen ja muihin sen jäsenvaltioihin on ollut voimakasta. Tavaroiden, palvelujen, pääomien ja työvoiman vapaa liikkuvuus sekä pyrkimys yhteismarkkinoihin ovat muuttaneet yritysten toimintaympäristöä. Tuotantoa täytyy myös sopeuttaa EU:n myötä tulleisiin vaatimuksiin ja mahdollisuuksiin, kuten ympäristönormeihin. (Alatalo & Tuomaala 2008, 2.)

Viime vuosina on käyty keskustelua kilpailukyyn turvaamisesta, viennin edistämisestä ja yritysten houkuttelemisesta Suomeen. On esitetty, että Suomen ankara verotusjärjestelmä ajaa yrityksiä ulkomaille. Teknologiateollisuuden hallituksen puheenjohtaja Jari Paasikivi on kuitenkin sitä mieltä, ettei yhteisöveron madaltaminen pysäytä työpaikkojen katoa Suomesta. Hän esittää, että yritysten kilpailukyky on heikentynyt ja tuottavuus ei ole kehittynyt naapurimaiden tahtiin. Vientiteollisuudesta on hävinnyt 60 000 työpaikkaa ja rakennemuutos tulee jatkumaan. (Talouselämä 5.4.2013.) Uudeksi kilpailijaksi nousseen Viron kilpailuvaltteja naapurimaihin verrattuna ovat palkat, edulliset vuokrat ja verojärjestelmä. Sama veroprosentti koskee sekä yrityksiä että palkansaajia. Jos yritys jättää voittorahat yritykseen, ei veroa tarvitse maksaa ollenkaan. On monia tapauksia, joissa kannattamattoman toiminnan siirtäminen Suomesta Viroon on tehnyt siitä jälleen kannattavan. (Aamulehti 13.3.2013.) Myös toisenlaista muuttoliikettä on ollut havaittavissa. Tulevaisuudessa yhä useampi suomalaisyritys voi toimia kuten yhdysvaltalaisyhtiöt jo nyt: siirtää tuotantoa takaisin kotimaahan. Automatisoitumisen ja tuotannon tehostumisen vuoksi palaava yritys ei kuitenkaan todennäköisesti työllistä kaikkia työtä vailla olevia. Esimerkiksi Kajaanissa led-valoja valmistava yritys siirsi tuotannon takaisin Kiinasta ja sijoitti toiminnan aiemmasta käytöstä vapautuneeseen paperitehtaaseen. Sama työ, jonka Kiinassa teki 200 ihmistä, työllistää uudessa toimipaikassa arviolta kymmenen henkeä. Myös laadun koetaan parantuneen. (Aamulehden sunnuntailiite 14.4.2013.)

4.2.1. Rakennemuutos alueilla

Hytösen, Mellan ja Pousin (2011, 31) mukaan alueellisen kehityksen trendi on jo monien vuosikymmenien ajan ollut keskittyminen suurimpiin keskuksiin. Marxilainen teoria kasautumisen tendenssistä pitää paikkaansa. Resurssien eli väestön, työvoiman, osaamisen, yritysten ja rahan keskittyminen on voimistunut yhä 2000-luvulla. Myös globalisaatio ja maailmanmarkkinoiden muutokset vaikuttavat alueiden elinkeinorakenteeseen yhä nopeammin ja selvemmin. Elinkeinorakenteessa vaihtelut näkyvät erityisesti vientiin keskittyvässä teollisuudessa, kuten metsä-, kone- ja laite- sekä elektroniikkateollisuudessa.

Teollisuuden rakennemuutos ilmenee alueilla teollisten työpaikkojen rajuna vähenemisenä. Työvoiman tarpeen vähentyminen johtuu yleensä yksittäisten yritysten lopettamisesta, tuotannon tehostamisesta, tuotantosuunnan vaihtamisesta, toimialarationalisoinnista, markkinointivaikeuksista tai uuden teknologian käyttöönottamisesta. Tyypillisimmin teollisuuden rakennemuutos johtaa alueilla teollisten työpaikkojen pysyvään vähenemiseen, työttömyyden lisääntymiseen, työntekijätarpeen vähentymiseen ja teollisuustyöntekijöiden osaamisvaatimusten muuttumiseen.

Erityisesti sen vaikutukset näkyvät nuorten työikäisten poismuuton kasvamisena ja kunnan taloudelle koituvina ongelmina verotulojen pienetessä. (Aluepoliittinen neuvottelukunta 1985, 3.)

Rakennemuutos käynnistää usein oravanpyörän, jolloin työpaikkojen niukkuuden takia erityisesti nuori väestö muuttaa muualle töiden perässä. Tämä lisää vielä ennestään kunnan taloudelle koituvaa haittaa. Verotulojen väheneminen, velkaisuuden kasvaminen, investointien pieneneminen ja asukkaiden poismuutto voimistavat toistensa vaikutuksia. Verotulojen väheneminen vaikuttaa kuntien kykyyn tuottaa palveluita ja hoitaa tehtäviään. (Aluepoliittinen neuvottelukunta 1985, 3.) Kunnat voivat toisaalta myös omilla valinnoillaan vaikuttaa rakennemuutokseen. Ne voivat yrittää ohjata muutosta ja olla mukana luomassa uusia työpaikkoja, yrittämiskulttuuria ja koulutusta. (Hytönen ym. 2011, 32.)

4.2.2. Äkillisen rakennemuutoksen alueet

Äkillinen rakennemuutos saa alkunsa yksittäisten yritysten valintojen tai niiden kohdistuvien paineiden seurauksena. Yritysten ratkaisut johtuvat rakenteellisesta epätasapainosta, johon globaali talousjärjestelmä väistämättä johtaa. Esimerkiksi monikansallisten yritysten toiminnan rajoittaminen ei ole realistinen eikä houkutteleva vaihtoehto nyky-Suomessa. Sen sijaan aluerakennetta on muilla tavoin pyrittävä kehittämään kestävämmäksi ja puskurikykyisemmäksi sekä pyrkiä lisäämään yritysten yhteiskuntavastuuta. Koska globaali talousjärjestelmä johtaa rakenteelliseen epätasapainoon, on sen alueille heijastuvia negatiivisia vaikutuksia yritettävä hallita. Äkillisen rakennemuutoksen alueeksi nimeäminen on yksi tällaisen politiikan väline.

Voimakas ja nopea rakennemuutos voi kohdata erikokoisia alueita maakuntien keskuskaupungeista ja maalaismaisiin kuntiin. Rakennemuutospaikkakunta on sellainen, jonka teollisuuden rakenne on joko muuttunut tai muuttuu muita paikkakuntia nopeammin. Arvioitaessa rakennemuutospaikkakunnaksi nimeämisen tarpeellisuutta otetaan huomioon koko maan taloudellinen tilanne. Pelkän suhdannetilanteen aiheuttama työpaikkojen vähentyminen ei riitä nimeämisperusteeksi. (Hytönen ym. 2011,1.)

Kuva 2 Äkillisen rakennemuutoksen alueet

Yllä olevassa kartassa (Kuva 2) äkillisen rakennemuutoksen alueiksi nimetyt alueet on merkitty sinisellä symbolilla. Osa alueista on nimettynä tällä hetkellä ja osan kausi on jo päättynyt. Kaikki merkityt alueet ovat kuitenkin olleet nimettyinä maailmanlaajuisen finanssikriisin iskiessä tai sen jälkeen. Muutamat ÄRM-alueet ovat olleet yksittäisiä kuntia, mutta kartassa koko seutukunta on kuitenkin merkitty nimetyksi alueeksi, jos yksi siihen kuuluvista kunnista on ÄRM-alue. Varuskuntien vähentämisen takia nimetyiksi tulleet alueet on jätetty merkitsemättä, koska tässä tutkielmassa huomio kiinnitetään teolliseen tuotantoon.

Globalisaatio ja tuotantorakenteen muutokset saattavat aiheuttaa äkillisiä ja mittavia uhkia ja ongelmia alueiden kehitykselle erityisesti silloin, kun jokin yritys vähentää merkittävästi työpaikkoja alueella tai lopettaa tuotantoyksikkönsä kokonaan. Äkillisten rakennemuutosongelmien seurauksia ja vaikutuksia arvioidaan alueen, pääsääntöisesti seutukunnan, työllisyyden, tuotantotoiminnan ja elinkeinorakenteen kannalta. (TEM 2015A.)

Äkillinen rakennemuutosalue on status, jonka aseman alue, yleensä seutukunta, voi saada. Nimeämispäätökset ovat poliittisia, mutta alueen tulee täyttää tietyt ”mikrolukukriteerit” (Hytönen ym. 2011, 1):

- menetettävien työpaikkojen määrä on merkittävä, kun otetaan huomioon muutokset myös alihankintaketjussa
- työpaikkavähennys on vähintään 1,5 % alueen työpaikkamäärästä
- arvioidaan potentiaalista työttömyysasteen nousua, jos kaikki irtisanotut jäävät työttömiksi
- arvioidaan alueen tuotantorakenteen mahdollisuudet uudistua ja tarjota uusia työpaikkoja
- arvioidaan rakennemuutoksen aiheuttamien ongelmien kestoja alueella

Yritystasolle ulottuvat suunnitelmat ovat väline yritysten yhteiskuntavastuun lisäämiseen. Niiden tavoitteena on rakenteellisen epätasapainon haittavaikutusten vähentäminen. ÄRM-alueen nimeämisessä käytetään tapauskohtaista harkintaa ja arvioidaan seuraavia yritystasoisia kriteereitä (TEM 2015A):

- elinkeinoelämän rakenteet muuttuvat ja uudistuvat äkillisesti
- työpaikkamenetyksen kokonaismäärä yrityksessä ja koko tuotantoketjussa/-klusterissa sekä arvio työttömiksi jäävistä on yhteensä useita satoja

- vaikutukset heijastuvat myös laajasti alueen ulkopuolelle/samaan aikaan menetetään työpaikkoja useilla paikkakunnilla
- toteutuvat työpaikkavähennykset vaikuttavat alueen työllisyys- ja työttömyysasteeseen huomattavasti
- kyseessä on pysyvä muutostilanne (ei huomioida lomautuksia)
- alueella on toimijoiden yhdessä laatima, ennakointiin perustuva valmiussuunnitelma kriisitilanteen varalle
- alueella on jatkuvan elinkeinorakenteen kehittämisen tuloksena uudistumispotentiaalia ja siltä pohjalta laadittu kasvusuunnitelma
- lisärahoituksella voidaan arvioida olevan oleellinen merkitys uuden yritystoiminnan ja työpaikkojen luomisessa
- yritys on sitoutunut yhteistyöhön

TEM:n äkillisen rakennemuutoksen toimintamallia uudistetaan vastaamaan paremmin käynnissä olevaan isoon rakennemuutokseen. Hallinnon ja aluekehityksen ministerityöryhmä hyväksyi uudet linjaukset toiminnan kehittämiseen 27.11.2014. Mallia muokataan liittämällä siihen ennakoiva elinkeinorakenteen uudistaminen. Elinkeino- ja työllisyyspolitiikan toimenpiteisiin kytketään alueen elinkeinorakenteen kehityksen vaihtoehtoisten kehityssuuntien ennakoiminen ja niihin varautuminen. Alueet valmistelevat ennakoivaa työskentelyä hyödyntäen säännöllisesti päivitettävän valmiussuunnitelman, joka kytketään olemassa oleviin suunnittelurakenteisiin. Valmiussuunnitelma sisältää ajankohtaiset elinkeinopolitiikan täsmätoimet, jotka on valittu tilannekuvan mukaan. Lisäksi suunnitelmassa jaetaan vastuuta eri toimijoille äkillisen rakennemuutoksen tilanteessa. Alueen hyvä valmistautuminen ja varautuminen lisäävät sen omien ja valtion panostusten tuottavuutta alueella äkillisen ja jatkuvan rakennemuutoksen tilanteessa. Vastuu niin normaalista alueellisesta elinkeinopolitiikan kehittämisestä kuin äkillisten rakennemuutostilanteiden johtamisesta kuuluu alueelle itselleen. Ennakointi antaa aikaa rakennemuutokseen vaikutusten hallintaan. (TEM 2014.)

Nimeämisen poliittisuuden lisäksi päätös perustuu pitkälti arviointiin ja ennakointiin. Nimeämispäätökseen vaikuttaa myös päättäjien kokemus siitä, kuinka merkityksellinen asema seudulla on ja kuinka paha sen kokema rakennemuutos on. Lisäksi päätöksentekijöiden henkilökohtaiset intressit vaikuttavat siihen, millaisia alueita äkillisen rakennemuutoksen alueiksi nimetään. Tällä hetkellä vallitsevassa taantumassa ei ole mielekää nimetä kaikkia seutukuntia rakennemuutospaikkakunniksi, vaikka lähes joka puolella maata käydään jatkuvasti yt-neuvotteluita

ja työttömien määrä kasvaa. Ei ole yksiselitteistä ja ainoata oikeaa tapaa määritellä pahimmasta rakennemuutoksesta potevia paikkakuntia. Rakennemuutospaikkakuntien määrä myös vaihtelee. Huonoina aikoina ÄRM-alueita nimetään luonnollisesti lisää, eikä niiden kausi pääty ennen ohjelmakauden loppumista tai taloussuhdanteen muuttumista.

Äkillisen rakennemuutoksen (ÄRM) alueiksi on nimetty tuotantorakenteeltaan heikkeneviä alueita. Vuosina 2007–2011 yhteensä 22 aluetta on nimetty äkillisen rakennemuutoksen alueeksi. Alueista 21 on seutukuntia ja yksi yksittäinen kunta. Lisäksi meriteollisuus on nimetty äkillisen rakennemuutoksen toimialaksi lähinnä telakkateollisuuden vaikeuksien johdosta. Paperi- ja metsäteollisuuden rakennemuutos on ollut taustalla useimmissa nimeämisissä. Tuotantokapasiteetista on poistunut neljännes ja noin 7000 työntekijää on irtisanottu. Kuitenkin myös metalli- ja konepajateollisuus sekä sähkötekninen teollisuus ovat joutuneet supistamaan tuotantoaan monilla alueilla. (Hytönen ym. 2011, 1.) Vuosien 2013 ja 2014 aikana on päätetty lakkauttaa kuusi varuskuntaa. Tämän takia valtioneuvosto päätti vuoden 2012 syyskuussa nimetä myös Kauhavan ja Lahden alueen sekä Jämsän, Keuruun ja Joensuun seutukunnan varuskuntien lakkauttamisesta johtuviksi tukialueiksi. Näihin alueisiin kuuluu myös Kotka-Hamina, joka on jo aiemmin nimetty äkillisen rakennemuutoksen alueeksi. (TEM 2012 & TEM 2015A.)

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 1) on listattu tämänhetkiset ÄRM-alueet, niiden kauden kesto ja päivämäärä, jolloin ne on nimetty rakennemuutosalueiksi.

Alueet, joiden kausi päättyy vuoden 2015 lopussa	Kausi	Päätöspäivä
Oulun seutukunta	2012 - 2015	13.9.2012
Raaseporin seutu	2012 - 2015	13.9.2012
Kemiönsaari	2012 - 2015	13.9.2012
Salon seutukunta	2009 - 2013	16.9.2009
	2014 - 2015	17.11.2011
		5.12.2013
Kajaanin seutu	2015	18.12.2014
Loviisan seutu	2015	18.12.2014
Alueet, joiden kausi päättyy vuoden 2016 lopussa		
Rauman seutukunta	2013 - 2016	3.10.2013
Viitasaari ja Pihtipudas	2014 - 2016	18.6.2014

**Varuskuntien
johtuvat tukialueet
vuoden 2015 loppuun**

lakkauttamisesta

Kauhava	2012 - 2015	13.9.2012
Lahden alue	2012 - 2015	13.9.2012
Jämsän seutukunta	2012 - 2015	13.9.2012
Keuruun seutukunta	2012 - 2015	13.9.2012
Joensuun seutukunta	2012 - 2015	13.9.2012
	2008 - 2009	5.12.2007
Kotka-Haminan seutukunta	2009 - 2011	17.9.2009
	2011 - 2013	17.11.2011
	2013 - 2015	13.9.2012

Taulukko 1 Äkillisen rakennemuutoksen alueet (Lähde: TEM 2015A)

Työ- ja elinkeinoministeriö on kehittänyt erityisen toimintamallin äkillisten rakennemuutosten hoitamiseen. Toimintamallia on kehitelty Voikkaan yksikön lopettamisesta lähtien vuodesta 2006. Toimenpiteet käynnistetään heti merkittävien irtisanomisien tapahduttua, tai joskus myös ennen niitä, yhdessä toimintaansa supistavan työnantajan kanssa. Esimerkiksi vuonna 2008 UPM sulki Kajaanissa tuotantolaitoksen, mutta se perusti yhtiön uusia yrityshankkeita varten entiselle toimipaikalleen. Työ- ja elinkeino- sekä valtiovarainministeriön asettama rakennemuutoksen reagointiryhmän koordinoi toimenpiteiden valmistelua ja pitää avainhenkilöt ajan tasalla. Paikallinen ELY-keskus järjestää alueelle oman rakennemuutosryhmän, jossa on sen lisäksi toimijoita eri sidosryhmistä, kuten kunnasta, yrityksistä, TE-toimistosta, elinkeinoyhtiöstä sekä työntekijöiden puolelta. Toimintamallia on myös sovellettu eri tapauksissa. (Hytönen ym. 2011, 8.)

Valtioneuvosto tekee lopullisen päätöksen rakennemuutosalueiksi nimeämisestä ja kohdistaa alueelle tarvittavan rahoituksen. Alueen saatua äkillisen rakennemuutosalueen statuksen, työ- ja elinkeinoministeriö aloittaa toimenpiteet rakennemuutokseen sopeutumiselle ja siitä selviämiseksi. ÄRM-alueita on tuettu monilla eri tavoilla. Tärkeimpänä rahoitusmuotona ovat olleet yritysten investointi- ja kehittämishankkeisiin varattu määräraha ja työllisyysperusteinen investointimääräraha. Lisäksi alueet ovat saaneet tukea Euroopan globalisaatorahastosta (EGR) sekä Euroopan Unionin rakennerahastoista joustovarauksena. Myös Finnvera on osallistunut ÄRM-alueiden yritysten tukemiseen takauksien ja lainojen muodossa. Lisäksi muutosturva, starttiraha ja yksinyrittäjän palkkaamistuki ovat olleet käytössä äkillisen rakennemuutoksen alueilla. Lisäksi Suomen Teollisuussijoitus on investoinut alueiden yrityksiin. Erilaisilla tuilla on pääasiassa pyritty avustamaan irtisanottuja uusien työpaikkojen tai ammattien etsimisessä. Alueiden

näkökulmasta käyttämättömien resurssien, potentiaalın ja inhimillisen pääoman hyödyntäminen on tärkeää, jos elinvoimaisuus halutaan säilyttää. Rakennemuutosalueelle menetetty väestö voi olla korvaamatonta. Sopeutuminen muutokseen ja uusien kehityspolkujen löytäminen on välttämätöntä. (Hytönen ym. 2011, 11.)

Valtio ja yritykset voivat yhdessä yrittää hidastaa rakennemuutoksen etenemistä. Kaikki maat luonnollisesti haluavat ylläpitää kotimaansa tuotantorakennetta ja kilpailukykyä sekä välttää merkittävien yritysten menettämistä. Valtioilla on monia keinoja rakennemuutoksen hillitsemiseksi verohelpotuksista erilaisiin yritystukiin. Erilaisilla toimenpiteillä on ollut kiistatta vaikutuksia rakennemuutoksen hallinnassa. (Daniel Todd, teoksessa van Liemt 1992, 142.) Van Liemtin (1992, 315–320) mukaan muutoksen hidastaminen on kuitenkin vaikeutunut jatkuvasti. Rakennemuutoksen taustalla on erilaisia syitä ja alueet, joille se kohdistuu, ovat lähtökohdiltaan varsin erilaisia. Tämän takia jossakin tehokkaaksi koettu toimintamalli ei välttämättä toimi muilla alueilla yhtä hyvin. Hän toteaa, että valtion tulisi keskittyä enemmän muutokseen sopeutumiseen kuin sen estämiseen. Kent Jonesin (van Liemt 1992, 204–206) mukaan uusien työpaikkojen löytäminen suurelle määrälle samalla alalla työskennelleitä on haastavaa ja joskus jopa mahdotonta. Jonesin mukaan valtion tukitoimenpiteiden tulisi ensisijaisesti luoda koulutusta työttömiksi jääneille. Tärkein sopeutumiskeino on työttömien uudelleen kouluttaminen toimeentulon turvaamisen sijaan. On ensisijaisen tärkeää, että ihmiset sopeutuvat muutokseen ja tarttuvat uusiin mahdollisuuksiin. Uusien saman alan työpaikkojen luomisen sijaan valtion tulisi siis tarjota työttömille koulutusta ja varmistaa, että tieto uusista työpaikoista ja eri mahdollisuuksista tavoittaa ihmiset. Koulutuksen tulisi valmistaa muutokseen elinikäisen uran sijasta. Koulutuksen tulisi myös olla jatkuvaa ja seurata mukana alan muutoksissa.

5. Rakennemuutokselle herkistävät piirteet

5.1. Herkistävien piirteiden etsiminen

Etsittäessä äkilliselle rakennemuutokselle herkistäviä piirteitä huomio on kiinnitetty erityisesti aiempiin selvityksiin ja tutkimuksiin, jotka tarkastelevat rakennemuutospaikkakuntia. Melinin ja Mamian (2010) toimittamassa case-tutkimuksessa käsitellään UPM:n Voikkaan paperintuotannon lopettamista. Neljä vuotta tuotannon alasajon jälkeen kirjoitetussa tutkimuksessa tarkastellaan Kuusankosken kunnan ja työpaikkansa menettäneiden ihmisten selviytymistä. Eri osioissa pohditaan lopettamisen seurauksia kunnassa sekä sen inhimillisiä ja yhteisöllisiä vaikutuksia.

Kymenlaaksossa paperiteollisuuden merkitys on ollut keskeinen, ja paperiteollisuus on ollut talouden tärkein lohko. Voidaan sanoa, että Kymenlaakso on syntynyt ja elänyt paperiteollisuudesta. Jo 1970-luvulta alkaneen teollisuuden rakennemuutoksen aikana teollisuuden työpaikat ovat Kuusankoskellakin hitaasti vähentyneet. 90-luvun laman jälkeen elinkeinorakenne on ollut voimakkaassa muutoksessa. Paperiteollisuuden työpaikat ovat vähentyneet tuntuvasti, mutta teollisuuden osuus kaikista työpaikoista ei ole vähentynyt yhtä nopeasti. Vuoteen 2006 asti muutos oli kuitenkin ollut pääosin hidasta ja hallittua. Yksikön lopettaminen merkitsi 700 työpaikan lopettamista. (Melin & Mamia 2010, 5–11.)

Voikkaan tuotantolaitoksen lopettaminen on erityisen merkittävä tapahtuma, koska aikaisemmin Suomessa ei ollut totuttu niin suuren kokoluokan tuotantolaitoksen lopettamiseen ilman konkurssin uhkaa. Päätös tehtiin tuotannollisista syistä. Tapaus oli siis erityinen, koska aikaisemmin vastaavassa tilanteessa oli selvitty irtisanomisilla ja tuotannon supistamisella. Vaikka yksikön lopettamispäätös ei suuressa mittakaavassa ollut kovin dramaattinen muutos, sitä voidaan pitää suomalaisen paperiteollisuuden rakenteellisen sopeuttamisen ensiaskeleena. Tämän jälkeen maailmantalouden lama, uudet investoinnit ulkomailla, paperin kysynnän muutos, raaka-aineen hintojen nousu ja puutullit ovat ajaneet muitakin suomalaisyrityksiä lopettamaan yksiköitä kotimaassa. Voikkaan tapauksen jälkeen vastaavia suurten yritysten lopettamis- ja siirtymispäätöksiä on totuttu kuulemaan säännöllisesti. Muutaman vuoden sisään lakkautettiin UPM:n Kajaanin, Valkeakosken Tervasaaren ja Metsä-Botnian Kaskisten suuret paperi- ja metsäteollisuuden yksiköt. Paperiteollisuuden rakennemuutos etenee yhä. Lopettamispäätös oli siis merkittävä sekä Kuusankosken erityislaatuisuuden että yleisesti paperiteollisuuden kannalta. (Melin & Mamia 2010, 5–11.)

Lisäksi äkilliselle rakennemuutokselle herkistäviä piirteitä on etsitty kahdesta työ- ja elinkeinoministeriön laatimasta julkaisusta, jotka koskevat alueellisesta rakennemuutosta. Hytönen, Mella ja Pousi (2011) käsittelevät raportissaan äkillisen rakennemuutoksen alueiksi nimettyjä alueita erikseen sekä antavat kokonaiskuvan alueille kohdistetusta tuesta ja rahoituksesta. Lisäksi he arvioivat keskeisten tukitoimenpiteitä ja niiden vaikutuksia ÄRM-alueilla. Alatalo ja Tuomaala (2008) tarkastelevat selvityksessään alueilla tapahtuneita rakennemuutoksia. He käyvät läpi rakennemuutoksiin johtaneita syitä ja arvioivat erilaisten indikaattorien käyttöä rakennemuutosten ennakoimisessa.

Tilastokeskuksen Kuntapuntari-lehdessä julkaistussa artikkelissa Erkki Niemi (2008) käsittelee kansantalouden tuotantorakenteen muutoksia. Aiemmin toiminnan lopettaminen ja siirtäminen halvemmän kustannustason maihin uhkasi vain työvoimavaltaisia, yksinkertaisia kokoonpanotoimintoja, mutta nykyisin myös muiden toimialojen toimintaympäristö on muuttunut radikaalisti. Artikkelissa tarkastellaan koko maan ja seutukuntien tuotantorakennetta ja sen muuttumista vuosina 1975, 1990 ja 2006 klusteristasolla. Klusterilla tarkoitetaan toimialaa, jolla on alueellinen ulottuvuus. Yleensä klusteri sijoittuu kaupunkialueen tai muun toiminnallisen aluekokonaisuuden sisälle. Ne on muodostettu ryhmittelemällä aluetilinpidon laskentatason sata toimialaa kolmeksisitoista tilastolliseksi klusteriksi. Ryhmittelyperusteina ovat olleet toimialojen samankaltaisuus ja toisiinsa kytkeytyminen. Klustereita ovat (Niemi 2008):

- koti ja asuminen
- hoivapalvelut
- koulutus ja kulttuuri
- julkinen hallinto
- rahoitus- ja yrityspalvelut
- liikenne ja matkailu
- kauppa
- tieto ja viestintä
- rakennus ja kiinteistö
- yhdyskuntahuolto
- metalli
- metsä
- elintarvike

Eniten koko maan tasolla on supistunut elintarvikeklusteri. Toinen merkittävä osuuttaan pudottanut on metsäklusteri. Suurimman nousun on tehnyt tieto ja viestintä -klusteri. Erityisesti Niemen artikkeli keskittyy tarkastelemaan seutukuntien tuotantorakenteen poikkeamia koko maan keskiarvosta.

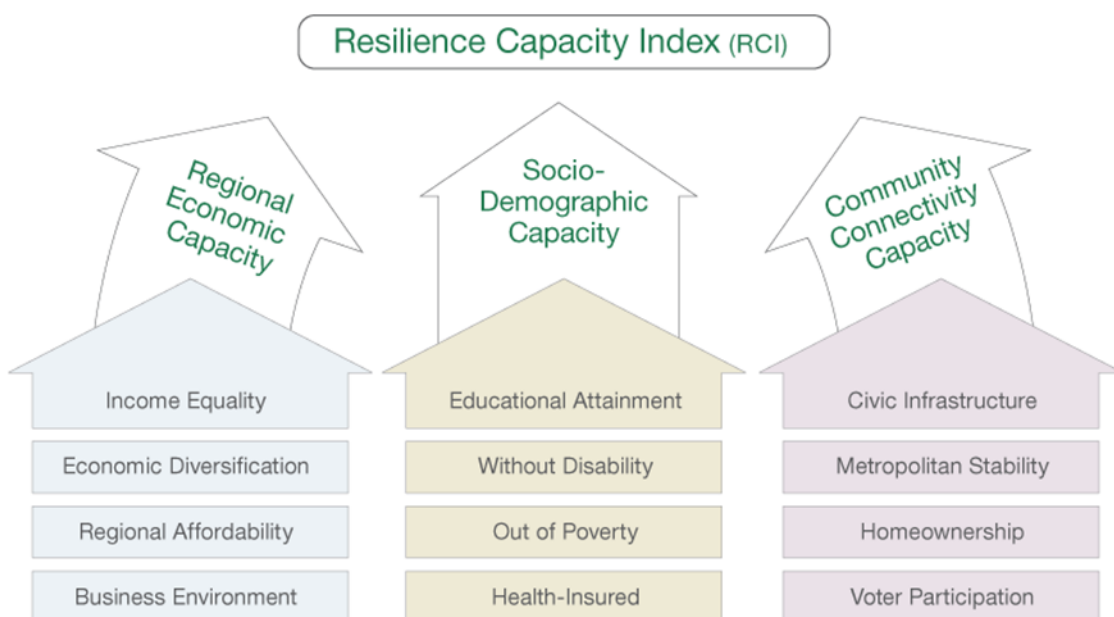
Teollisuuden rakennemuutos ja keskustelu ilmiöstä on käynnistynyt Suomessa 70- ja 80-luvuilla. Vanhin käytetty lähde rakennemuutokselle herkistävästä piirteistä on aluepoliittisen neuvottelukunnan (1985) raportti, joka tarkastelee lähemmin 20:tä teollisuuden rakennemuutospaikkakuntaa. Selvitykseen on valittu paikkakuntia, jotka ovat kärsineet tuotantorakenteen muutoksista. Jokaisen kohdalla käydään läpi kehitysongelmia sekä niiden syitä ja seurauksia. Raportissa esitellyissä rakennemuutospaikkakunnissa syyt rakennemuutoksen käynnistymiselle ovat samankaltaisia. Suurimmassa osassa rakennemuutoksen synnyttäjänä on ollut yhden tai kahden elinkeinoelämälle merkittävimmän teollisuusyrityksen tekemät supistukset. Osassa paikkakuntia syynä on ollut kokonaisvaltaisesti teollisten työpaikkojen väheneminen. Työpaikkojen väheneminen paikkakunnille merkittävimmiltä teollisuustoimialoilta on käynnistänyt voimakkaan rakennemuutoksen.

Kansainvälisenä lähteenä on käytetty Asheimin, Boschman ja Cooken vuonna 2011 ilmestynyttä artikkelia, jossa käsitellään alueellisen kilpailukyvyyn kehittämistä ja sitä, miksi jotkut alueet menestyvät toisia paremmin. Erityisesti artikkelissa nousee esiin samanlaisten mutta riittävän erilaisten toimijoiden ja osaamisohjien monipuolisuuden edut. Alueelliselle innovaatioympäristölle on eduksi, jos alueella on toimijoita, joiden toiminta on jollakin tasolla limittynyttä, mutta kuitenkin tarpeeksi erilaista. Tästä he käyttävät termiä related variety. Lisäksi artikkelissa käsitellään erilaisten tieto- ja osaamisohjien merkitystä. Pelkän tutkimus- ja kehitystoiminnan ei tule olla ainoa edistettävä tiedon muoto, vaan tulee edistää myös käytännön osaamista sekä taiteellista että uudenlaista, ajan hermolla olevaa tietämystä. Uyarra (2010) taas käsittelee artikkelissaan alueellisia innovaatiojärjestelmiä ja Fothergill ja Guy (1990) käyvät teoksessaan läpi Britannian teollisuuden rakennemuutosta ja sen alueellisia vaikutuksia.

Rakennemuutokselle alttiita alueita voidaan lähestyä myös vastakkaisesta näkökulmasta. Herkistävien piirteiden sijaan voidaan tarkastella vahvoja resilienttejä alueita. Building Resilient Regions (BRR) –tutkimusryhmä tekee tutkimusta kestävästä alueista Kalifornian Berkeleyn yliopistossa MacArthur Foundationin rahoituksella. BRR koostuu useista tutkijoista ja tutkii sitä, miten metropolialueet voivat parhaiten hyötyä muutoksesta ja miten kestäviä alueita rakennetaan.

Aihetta lähestytään taloudellisen kestävyuden, alueellisen kestävyuden (regional resilience), infrastruktuurin, hallinnon ja maahanmuuton teemojen avulla. Tämän aineiston perusteella voidaan tunnistaa kestäviä alueita (resilient regions) ja myös niiden vastakohtia eli shokeille alttiimpia alueita.

BRR:n tutkija ja Buffalon yliopiston Regional Institutun johtaja, Kathryn A. Foster, on kehittänyt mittarin, jolla alueen kestävyyttä voidaan mitata. Resilience Capacity Index (RCI) koostuu 12:sta alueen eri tunnusluvusta (Kuva 3). Indeksillä voidaan tunnistaa alueen vahvuuksia ja heikkouksia.

Kuva 3 Alueen resilienssi (Lähde: Building Resilient Regions)

Avaintekijät alueen resilienssissä ovat:

1. Tuotantoon keskittyneet alueet ja alueet, joilla väestö on matalasti koulutettua, kärsivät todennäköisemmin talouden laskusuhdanteista. Tällaiset alueet kuitenkin myös toipuvat shokeista nopeasti.
2. Monipuolisesti eri vientiteollisuustuotteisiin keskittyneet alueet kestävät paremmin työllisyyden laskusuhdanteita.

3. Suuret tuloerot rikkaiden ja köyhien välillä pahentavat työpaikkojen vähentymistä ja hidastavat työpaikkakadosta toipumista.

4. Kestävän alueen kehittäminen ja varustautuminen kriiseihin ennalta on paljon tehokkaampaa kuin reagoiminen vasta laskusuhdanteen iskiessä.

5.2. Herkistävät tekijät

5.2.1. Teollisuusvaltaisuus ja teollisuuden yksipuolisuus

Alueen tuotantorakenteen yksipuolisuus nousee aineistosta merkittävämmäksi rakennemuutokselle altistavaksi tekijäksi. Sisäasianministeriön aluepoliittisen osaston teollisuuden rakennemuutospaikkakuntien jaoston raportissa (1985, 35) todetaan, että alueelliselle rakennemuutokselle altistaa erityisesti teollisuusvaltaisuus ja työvoiman keskittyminen yhteen tai muutamaaan isoon teollisuusyrytykseen. Myös Hytösen, Mellan ja Pousin (2011, 36–47) mukaan ongelmallisimpia ovat sellaiset alueet, joiden elinkeinorakenne on yksipuolinen ja jotka ovat riippuvaisia yhdestä tai muutamasta suuresta yrityksestä. Erityisesti teollisuusvaltaisuus herkistää alueita nopealle rakennemuutokselle, koska teollisuus toimialana reagoi herkemmin maailmantalouden muutoksiin. Äkillisen rakennemuutoksen alueista valtaosa on ollut teollisuusvaltaisia ja ÄRM-alueeksi nimeäminen on varuskuntien vähentämisestä johtuvia nimeämisiä lukuun ottamatta johtunut tuotantorakenteen nopeista muutoksista. Myös suurten julkisen sektorin tai kaupan yksiköiden varaan rakentuneiden seutujen rakenne voi olla riskialtis. Suurimmillaan teollisuuden osuus seutukunnan kaikista työpaikoista voi olla jopa kolmasosa.

Mamia (Melin & Mamia 2010, 30) nostaa rakennemuutokselle altistaneeksi piirteeksi Kuusankosken teollisuus- ja erityisesti paperiteollisuusvaltaisuuden. Jo Kuusankosken syntyessä sen elinkeinorakenne oli yksipuolisuudessaan ainutlaatuinen. Koko kunta rakentui suurten tuotantolaitosten ympärille. Suomessa on pitkään ollut ja on yhä edelleen paljon seutuja, jotka ovat erityisen riippuvaisia paperiteollisuudesta. Kuusankosken tapauksessa kaikkien sen taajamien, Voikkaan, Kuusaan ja Kymin, kehitys on ollut voimakkaasti sidoksissa paperiteollisuuteen. Paperiteollisuuden ja kunnan riippuvuus näkyi myös selvästi kunnallisessa päätöksenteossa. Toimialan ja kaupungin symbioosi ilmeni monella tasolla. Nekin, jotka eivät suoranaisesti olleet yritysten palveluksessa, olivat jollakin tavalla sidoksissa paperiteollisuuteen ja kokivat asuvansa paperikaupungissa. Klusteri oli erittäin vahva. Vielä 70-luvulle asti suuret yksiköt työllistivät jopa puolet kunnan työvoimasta. Tilastokeskuksen Altika-alue-tietokannan mukaan vielä vuonna 1998

Kuusankosken kunnan työpaikoista 43,3 prosenttia oli teollisuudessa, mutta yksikön sulkemisen jälkeen enää 27,2 prosenttia (Melin & Mamia 2010, 53). Rakennemuutoksen jälkeen kuntaa ei siis enää voitu pitää yksipuolisesti teollisuuspaikkakuntana.

Elinkeinorakenteen yksipuolisuus ja erikoistuminen yhdelle tai muutamalle toimialalle tekee alueesta muita herkemmän rakennemuutokselle. Monipuolisuus taas tuo kestävyyttä. Erikoistuminen ei kuitenkaan välttämättä ole ongelmallista, vaan voi olla ja usein myös on alueen kilpailuetu. Näin on erityisesti, jos kyseisen toimialan tilanne on hyvä. (Hytönen ym. 2011.) Niemi (2008) toteaa, että äärimmäinen erikoistuminen ja tuotantorakenteen voimakas yksipuolistuminen on muuttumassa alueiden kehityksen suurimmaksi uhaksi. Alatalon ja Tuomaalan (2008, 16) mukaan elinkeinorakenteeltaan monipuolisilla alueilla suurten rakennemuutosten uhka on paljon pienempi kuin yksipuolisilla alueilla. Monipuolisuus jarruttaa muutosten aiheuttamia ongelmia ja lisää joustavuutta. Yksipuolisuus ei kuitenkaan tee alueesta automaattisesti rakennemuutospaikkakuntaa. Yksipuolisen paikkakunnan tulevaisuudennäkymät ovat silti selvästi synkemmät tilanteessa, jossa kyseistä alaa kohtaa laskusuhdanne tai rakennemuutos. Yksipuolinen paikkakunta voi olla siis hyvinä aikoina monipuolisempia paikkakuntia paremmassa asemassa, mutta huonoina aikoina se kohtaa seuraukset moninkertaisina. Yksipuolinen paikkakunta voi myös selviytyä huonojen suhdanteiden aikana mallikkaasti, koska samalla toimialalla voi olla niin hyvin kuin huonostikin menestyviä yrityksiä. Kaikki yritykset eivät myöskään siirrä toimintaansa halpoihin maihin, vaikka se voisi tuoda niille säästöjä. Yritysten sijaintipäätökset ovat sidoksissa moniin eri tekijöihin.

ÄRM-alueilla suuria irtisanomisia on tapahtunut taloussuhdanteiden eri vaiheissa. Yksittäisten toimialojen imu vaihtelee. Joissakin tapauksissa irtisanottavien toimialalla on ollut enemmän kysyntää, jolloin uuden työpaikan saaminen on ollut helpompaa. Toimialan tilanne ja yleinen suhdannetilanne siis vaikuttavat työllistymiseen. Voidaan siis sanoa, että irtisanomisten negatiiviset vaikutukset ovat suurempia silloin, kun alueelle tärkeällä toimialalla on taantuma. Teollisuuden toimialojen suhdanteita voidaan tarkastella esimerkiksi toimialoittaisten vientitilastojen avulla. Yksipuolisuuden riskialttius konkretisoituu erityisesti silloin, kun yksipuolisen alueen päätoimialalla on vaikeuksia. Päätoimialan ominaisuudet ovat siis ratkaisevia. Hoivapalvelut ja julkinen hallinto eivät reagoi suhdannevaihteluihin yhtä voimakkaasti kuin viennistä riippuvaiset alat. Yksipuolisuus ja erikoistuminen viennistä riippuvaisiin toimialoihin ovat siis merkittävimpiä herkistäviä tekijöitä. Vientiin keskittyvät teollisuuden alat ovat erityisen herkkiä reagoimaan

ulkopuolelta tuleviin muutoksiin ja suhdanteisiin. Tämän vuoksi erityisesti teollisuutensa puolesta vientiin painottuneet alueet ovat alttiita nopeille rakennemuutoksille. (Hytönen ym. 2011, 36–47.)

Alueiden tuotantorakenteen erikoistumisen ja monipuolisuuden eduista on käyty keskustelua. Yleisesti uskotaan, että mitä monipuolisempi alueen rakenne on, sitä kestävämpi se on. Monipuolisuus myös synnyttää uusia ideoita, edistää tiedon siirtymistä ja täten lisää innovaatioiden syntymistä. Pelkkä alueen monimuotoisuus ei aina riitä takaamaan sen kehittymismahdollisuuksia, jos toimialat ovat liian etäällä toisistaan. Liian samankaltaisille aloille erikoistuminen on myös riski, jos kyseinen toimiala kohtaa vaikeuksia. Alueen toimialarakenteen tulisi koostua useammasta kuin yhdestä sektorista ja lisäksi mieluiten sellaisilta sektoreista, jotka ovat toisiinsa jollakin tavalla yhteydessä. (Asheim, Boschma ja Cooke 2011, 894–895.) Monipuolinen samankaltaisuus eli *related variety* siis lisää alueella tapahtuvaa tiedon siirtymistä sekä näyttää tutkimusten perusteella lisäävän alueiden mahdollisuuksia etsiä uusia kehitysaloja. Nooteboom (Asheim, Boschma & Cooke 2011) toteaa, että liiallinen toimintojen samankaltaisuus ja intressien yhtäläisyys voi aiheuttaa tiedon lukkiutumista (*cognitive lock-in*) ja liiallinen etäisyys taas sen, että toimijat eivät ole missään yhteydessä keskenään. Myös BRR:n aineisto korostaa monipuolisuuden merkitystä.

Ruotsissa tehty tutkimus osoittaa, että muihin toimijoihin linkittymätön irrallinen toimiala lähtee herkemmin alueelta (Nefke 2009, artikkelissa Asheim, Boschma & Cooke 2011, 896). Ylierikoistuminen ja liiallinen irrallisuus yhdessä yksipuolisuuden kanssa voivat tehdä alueesta herkemmän nopeille ja perustavanlaatuisille rakennemuutoksille. Alankomaissa aluetasolla vuosina 1996–2002 tehty tutkimus osoittaa, että alueen toimialojen yhteenlinkittyneellä monipuolisuudella on uusien työpaikkojen syntymiseen positiivinen vaikutus, kun taas mahdollisimman monipuolinen toimialarakenne suojaa aluetta kysynnän vaihtelun aiheuttamilta shokeilta. Erikoistumisen todettiin lisäävän työttömyyden kasvun riskiä ja talouden kasvun hidastumista ulkoisten paineiden lisääntyessä. (Frenken, van Oort & Cooke 2007, artikkelissa Uyerra 2010, 127 ja Asheim, Boschma & Cooke 2011, 895.)

5.2.2. Riippuvuus suurista työnantajista

Riippuvuus yhdestä tai muutamasta suuresta työnantajasta nivoutuu yhteen yksipuolisuuden kanssa. Hytösen, Mellan ja Pousin (2011, 45) mukaan se, että alueella on yksi tai muutama suuri yritys tai toimipaikka, joka työllistää suuren osuuden alueen työntekijöistä, voi olla merkittävä riskitekijä. Tällöin kyseisen yrityksen tai toimijan strategiset päätökset ja taloustilanne vaikuttavat huomattavasti alueen työllisyystilanteeseen.

Erityisesti riippuvuus suurista kansainvälisistä yrityksistä lisää alttiutta yllättäville rakennemuutoksille. Mamia (Melin & Mamia 2010, 48–54) tuo esille Voikkaan ja Kuusankosken tapauksessa sen, että suuret kansainväliset yritykset, joilla on useita tuotantolaitoksia, saattavat lopettaa voittoa tekeviäkin yksiköitä. Tällaisessa tapauksessa lopettamispäätösten ennakoiminen on ulkopuolisen näkökulmasta erittäin haastavaa, ellei jopa mahdotonta. Voikkaan lopettamista perusteltiin muuttuneella liiketoimintaympäristöllä, tuotannon ylikapasiteetilla, kustannusten karsimisella ja kannattamattomuudella. Mamia tuo esille Arto Ahlbergin (2008) käsityksen siitä, että Voikkaan yksikkö olisi hyvin voinut jatkaa toimintaansa, jos se ei olisi kuulunut UPM-konserniin. Yhtiön tekemiä kannattavuuslaskelmia pidettiin perusteettomina. Ahlbergin mukaan UPM keskitti aikakausilehtipaperin valmistustaan Suomessa Rauman toimipisteeseen ja Voikkaan yksikön pienuuden takia se oli helppo sulkea.

Melin ja Mamia (2010, 144–147) vertaavat tutkimuksensa tuloksia Fothergillin ja Guyn (1990) tekemään tutkimukseen, joka käsittelee noin 200 tuotantolaitoksen alasajoa Britanniassa 1980-luvulla. Tutkimuksen mukaan valmiiksi taantuvat alueet kärsivät eniten rakennemuutoksen vaikutuksista. Britanniassa kiinnitettiin huomiota tuotannon lakkauttamisen alueellisiin seurauksiin. Poismuutto lisääntyi, paikallisten kotitalouksien kulutusmahdollisuudet huonontuivat ja paikallisten palveluiden kysyntä väheni.

Fothergill ja Guy (1990, 57) esittävät, että pieniä tuotantoyksiköitä lopetetaan helpommin kuin suuria. Erityinen lopettamisuhka on myös niillä yrityksillä, jotka valmistavat jotain sellaista, jota myös joku toinen yritys tuottaa. Tämän todetaan johtuvan siitä, että samankaltaisesti erikoistuneet yritykset kilpailevat keskenään. Lisäksi ison konsernin sisällä lopettamispäätökset voivat kohdistua myös voittoa tuottaviin yksiköihin. Ongelmat muissa esimerkiksi fyysisesti etäällä sijaitsevilla konsernin osissa voivat heijastua myös sen toimiviin osiin. Loogisesti ajateltuna vain tuottamattomat yksiköt valikoituisivat suljettaviksi. Käytännössä yksittäisen toimipisteen lopettamispäätöksen takana on aina muitakin tekijöitä kuin vain sen tekemä tulos. Yritys saattaa esimerkiksi tehdä strategisen päätöksen huomion suuntaamisesta muille sektoreille. Britanniassa tehty tutkimus osoittaa, että paikalliset syyt voivat joskus olla lopettamispäätöksissä varsin pienessä roolissa. Tutkimuksessa esitetään, että pitkän aikavälin rakenteelliseen muutokseen perustuvat tekijät ovat tärkeämpiä kuin yksittäiseen tuotantolaitokseen liittyvät syyt. Myös aluepoliittisen neuvottelukunnan raportissa (1985, 4) tuodaan esille erityisten suurten yritysten lopettamispäätösten ennakoinnin vaikeus. Yrityksen toiminnan ennakoimisen tekee hankalaksi se, että hyvinkin menestyvä yritys voi lopettaa tai siirtää toimintansa muualle. Usein ongelmia on tuonut myös se,

että menestyvä yritys uudistaa, rationalisoi ja tehostaa toimintaansa, ja sitä kautta vähentää työvoiman tarvetta. Riippuvuus yhdestä tai muutamasta työnantajista tekee alueesta herkän rakennemuutoksille ja näiden yritysten ollessa suuria ja monikansallisia rakennemuutoksen ennakoiminen voi olla vieläkin haastavampaa. Myös paikallisesti tehokas ja kannattava yksikkö voidaan lopettaa, kun taustalla on suuryrityksen maailmanlaajuinen tuotantoketju ja strateginen päätöksenteko.

5.2.3. Alueen koko ja sijainti

Aluepoliittisen neuvottelukunnan (1985, 5) raportin mukaan yksittäisten teollisuuden rakennemuutospaikkakuntien palvelurakenne ei merkittävästi eroa muiden paikkakuntien rakenteesta. Kuitenkin lähellä sijaitsevat samantasoiset keskukset tai suuremmat keskukset vaikuttavat paikkakunnan kehityspotentiaaliin. Tällä tarkoitetaan sitä, että alueen palvelurakenne voi jäädä kehitykseltään vajaaksi, jos helposti saavutettavissa olevalla etäisyydellä on muita samankokoisia tai suurempia keskuksia. Palvelurakenteen jäädessä kehittymättömäksi tukevat rakenteet puuttuvat. Tämä on vaarana varsinkin pienehköillä alueilla. Tällöin paikkakunnan perusta nojaa usein vahvasti ainoastaan yhteen tai muutamaankin merkittävään työnantajaan. Huomattavaa on, että kyseinen raportti keskittyy tarkastelemaan paikkakuntia, jotka ovat pienempiä kokonaisuuksia kuin seutukunnat. Seutukunnat ovat huomattavasti suurempia yksiköitä ja perustuvat keskuksen vaikutusalueeseen sekä työssäkäyntialueeseen. Ne määriteltiin vasta EU-jäsenyyden myötä. Tulee myös huomioida se, että heikko palvelurakenne sekä altistaa rakennemuutokselle että on sen seuraus.

Alueen sijainti ja koko vaikuttavat sen kestävyteen rakennemuutoksen iskiessä (Alatalo & Tuomaala 2008 ja Hytönen ym. 2011). Alueen pieni väestömäärä ja syrjäisyys suhteessa muihin keskuksiin vaikuttavat sen sopeutumiskykyyn. Esimerkiksi Tampereella tai Lahdessa yksittäisen suurenkin tuotantoyksikön lopettaminen hukkuu kaupungin ja seudun suureen työpaikkamäärään. Suurissa kaupungeissa korvaavia työpaikkoja on yleensä saatavilla ja kouluttautumismahdollisuudet ovat paremmat. Suuren väestöpohjan alueilla useamman sadan työntekijän irtisanominen ei aiheuta alueellista shokkia niin helposti kuin pienillä seutukunnilla. Väestörikkaiden kuntien taloustilanne kestää suuremman määrän työttömäksi jääviä kuin pienen. Suuret kaupungit ja aluekeskukset ovat elinkeinorakenteeltaan yleensä monipuolisia, jolloin yhden toimialan huono suhdanne ei romahduta liian merkittävää osaa alueen elinkeinorakenteesta. Toki myös kaupungit kärsivät rakennemuutoksista, mutta on epätodennäköistä, että kaikki kyseisessä kaupungissa toimivat saman toimialan yritykset lopettavat toimintansa yhtä aikaa. Seutukunnan rakentuessa pääosin vain yhden

toimialaklusterin ympärille on vaarana että se kohtaa äkillisen rakennemuutoksen erityisesti silloin, kun kyseisen toimiala joutuu vaikeuksiin.

5.2.4. Kunnan taloustilanne ja suhteet teollisuuteen

Kunta luo yrityksille edellytykset toimia alueellaan tarjoamalla rahallista tukea, tontteja, toimitiloja, kunnallistekniikkaa ja palveluita. Elinkeinopolitiikka on yritystoiminnan edellytyksistä huolehtimista. Kunnan ja teollisuuden hyvät suhteet edistävät osaltaan suuryritysten pysymistä alueella. Yritystoiminnan, virkamiesten ja luottamusmiesten kanssakäyminen luo elinkeinotoiminnalle hyvät olosuhteet. Kunnat ja yritykset ovat yhä riippuvaisempia toistensa päätöksenteosta. Kunnan tulee ottaa huomioon yritysten muuttuvat toiminta- ja kehittymisedellytykset. Lisäksi kunta päättää esimerkiksi koulutustarjonnasta, eli siitä, onko yrityksillä käytettävissä tarpeeksi osaavaa työvoimaa. Huono yrittäjämasto heikentää kunnan ja yritysten suhdetta. (Aluepoliittinen neuvottelukunta 1985, 6–8.)

Heikko taloustilanne voi rajoittaa kuntien kykyä reagoida rakennemuutokseen. Resurssien niukkuus vaikeuttaa mahdollisuuksia toimia muutoksen ohjaajana ja rahoittajana. Vuosikate kuvaa kunnan taloudellista liikkumavaraa. Investointien tekeminen ja lainojen lyhentäminen ovat riippuvaisia vuosikatteesta. Vähimmäisvaatimus vuosikatteelle on se, ettei se ole negatiivinen. Lisäksi kuntien verotulojen määrä ja velkaantuneisuus kuvaavat hyvin niiden taloustilannetta. Useimpien ÄRM-alueiden kuntien vuosikate on ollut maan keskiarvoa matalampi vuoden 2009 lukuja tarkasteltaessa. Verotulojen väheneminen on kuitenkin kyseisenä vuotena jo vaikuttanut vuosikatteeseen, jolloin vuosikatteen huonous on sekä rakennemuutosherkkyyttä ennakoiva tekijä että sen seuraus. (Hytönen ym. 2011, 32–33.) Näidenkin muuttujien kohdalla tulee huomioida kaksisuuntainen syy- ja seuraussuhde.

5.2.5. Poikkeava elinkeinorakenne

Äärimmäisyyksiin menevä erikoistuminen ja tuotantorakenteen voimakas yksipuolistuminen on muuttumassa alueen kehityksen ja asukkaiden toimeentulon suurimmaksi uhaksi. Mamian (Melin & Mamia 2010, 30) mukaan Kuusankosken altisti rakennemuutokselle sen elinkeinorakenne, joka maatalousvaltaisessa Suomessa oli jo alkujaan muusta maasta poikkeava. Niemen (2008) mukaan alueen tuotantorakenteen samankaltaisuus tai erilaisuus verrattuna koko maan rakenteeseen vaikuttaa muutosten suuntaan ja voimakkuuteen. Erikoistuminen ja poikkeavuus keskimääräisestä rakenteesta siis altistavat muutoksille. Tuotantorakenteen huomattava poikkeaminen koko maan keskimääräisestä rakenteesta on merkki seudun tuotannon keskittymisestä yhteen tai muutamaan

klusteriin. Tuotannon voimakas keskittyminen voidaan nähdä alueellisten vahvuuksien täysimittaisena hyödyntämisenä ja tuotantotoiminnan erikoistumisena eli alueen kilpailuetuna. Kuitenkin se voi olla myös heikkous. Koko maan tuotantorakennetta muistuttava rakenne tarkoittaa yleensä monipuolisuutta ja vähäisempää riippuvuutta yhdestä toimialasta ja toimijasta. Suuret poikkeamat koko maan tuotantorakenteesta merkitsevät lähes aina sitä, että seutu on varsin riippuvainen yhdestä tuotantoalasta tai tuoteryhmästä.

Niemi (2008) esittää, että tuotantorakenteeltaan lähellä koko maan keskiarvoa olevat seutukunnat ovat kestävämpiä äkillisten muutosten iskiessä. Hän toteaa samankaltaisuuden olevan pysyvää, ja poikkeavuuden vaihtelevan. Muista poikkeavat seudut siis muuttuvat herkemmin kuin tuotantorakenteeltaan tavanomaiset seudut. Tämä käy ilmi taulukosta 2, jossa esitetään tuotantorakenteeltaan eniten ja vähiten poikkeavat seutukunnat vuosilta 1975, 1990 ja 2006. Keltaisella pohjalla olevat seudut ovat tuotantorakenteeltaan lähimpänä koko maan rakennetta ja sinisellä pohjalla olevat kauimpana siitä.

Taulukosta 2 näkyy, että kymmenestä lähimpänä koko maan tuotantorakennetta olevasta seutukunnasta viisi on kaikkina kolmena vuotena samoja. Miltei kaikki muut kärkikymmenikköön sijoittuvat seutukunnat ovat listalla kahdesti. Kolme seutukuntaa esiintyy kärkikymmenikössä vain yhden kerran: Ylivieskan seutukunta vuonna 1990 sekä Riihimäen ja Seinäjoen seutukunnat vuonna 2006. Kauimpana koko maan tuotantorakenteesta olevista seutukunnista kaikkiin kolmeen kymmenikköön kuuluu vai yksi seutukunta, joka on Pohjois-Lappi. Kaksi kertaa kymmenen joukkoon sijoittuvia on viisi kappaletta. Tämän on katsottu viittaavan siihen, että keskimääräinen tuotantorakenne on säilyvä ominaisuus, kun taas poikkeavuus vaihtelee. Poikkeavat seutukunnat muuttuvat herkemmin ja useammin kuin keskimääräiset seutukunnat, eli niissä tapahtuu enemmän rakennemuutosta. (Niemi 2008.)

Vertailu koko maan tuotantorakenteeseen (klustereiden osuuksien erojen keskipoikkeama)

Seutukunta	1975	Seutukunta	1990	Seutukunta	2006
Pori	1,63	Turku	1,26	Joensuu	1,29
Jyväskylä	1,66	Tampere	1,39	Tampere	1,36
Turku	1,87	Lahti	1,81	Turku	1,53
Lohja	1,95	Kokkola	1,96	Jyväskylä	1,67
Mikkeli	2,05	Mikkeli	1,96	Lahti	2,06
Kuopio	2,13	Joensuu	1,98	Vaasa	2,12
Lahti	2,13	Ylivieska	2,02	Kuopio	2,34
Tampere	2,18	Pori	2,04	Riihimäki	2,41
Kokkola	2,26	Vaasa	2,14	Lohja	2,42
Joensuu	2,28	Kuopio	2,16	Seinäjoki	2,50
Loviisa	3,53	Luoteis-Pirkanmaa	3,14	Jakobstadsregionen	3,75
Kuusiokunnat	3,55	Järviseutu	3,21	Koillismaa	3,78
Järviseutu	4,67	Äänekoski	4,14	Sydösterbotten	4,92
Itä-Lappi	4,74	Tunturi-Lappi	4,14	Pohjois-Lappi	4,95
Keuruu	4,76	Koillis-Savo	4,29	Länsi-Saimaa	4,98
Pielisen Karjala	4,78	Länsi-Saimaa	4,30	Kemi-Tornio	5,02
Kehys-Kainuu	4,85	Vakka-Suomi	4,36	Imatra	5,08
Siikalatva	4,96	Pohjois-Lappi	4,57	Porvoo	5,18
Juva	5,00	Imatra	4,75	Äänekoski	5,33
Kaustinen	5,21	Porvoo	4,93	Salo	5,88
Pohjois-Lappi	5,35	Raahe	5,05	Jämsä	6,24
Raahe	5,91	Jämsä	5,43	Loviisa	6,85

Taulukko 2 Lähde: Erkki Niemi 2008

6. Rakennemuutokselle herkät alueet Suomessa

6.1. Aineiston käsittely

Teollisuusvaltaisuus ja teollisuuden yksipuolisuus osoittautuivat edellä käsitellyissä lähteissä selvästi merkittävimmiksi rakennemuutokselle altistaviksi piirteiksi. Lähes jokainen lähde mainitsee tuotantorakenteen yksipuolisuuden herkistävänä piirteenä. Herkkyyttä lisää myös se, jos alueella on vain yksi tai muutama suuri työllistäjä, yhtiö on monikansallinen ja jos toimiala on keskittynyt erityisesti vientiin. TEM:lle tekemässäni selvitystyössä päädyimme ohjausryhmän kanssa tarkastelemaan erityisesti seutukuntien teollisuusvaltaisuutta ja teollisuuden rakennetta herkimpien alueiden tunnistamiseksi. Alueittaista herkkyyttä äkilliselle rakennemuutokselle lähestytäänkin siinä yksipuolisuuden ja teollisen tuotantorakenteen kautta. Selvitystyössäni tehtävänäni oli kartoittaa millaista seutukunnittaista tietoa on olemassa ja kuinka sen avulla voidaan tunnistaa äkilliselle rakennemuutokselle herkkiä alueita. Seutukunnittaista tietoa löytyy Tilastokeskukselta, Altika-alue tietokannasta ja TEM:n toimiala-online -palvelusta. Näissä palveluissa on tietoa esimerkiksi bruttokansantuotteesta, teollisuuden investoinneista, yritystoimipaikkojen määrästä, suurimmista työllistäjistä, työttömyydestä sekä väestöstä. Tutkimustyössä tarkastelun kohteeksi valikoitui seutukuntien työllistä työvoimaa koskevat tilastot. Nämä tiedot löytyivät TEM:n toimiala-online -palvelusta. Kaikki teollisuudenalat eivät toistaiseksi kohdanneet suuria rakennemuutoksia, mutta joitakin teollisuudenaloja ei voida jättää tarkastelun ulkopuolelle vain siksi, etteivät ne tällä hetkellä vaikuta olevan ongelmassa. Tilastodatasta on ollut tavoitteena seuloa seutukuntia, jotka teollisen tuotantorakenteen ja sen yksipuolisuuden takia ovat alttiimpia äkilliselle rakennemuutokselle. Seutukunnittaiseen tarkasteluun on päädytty siksi, että äkillisen rakennemuutoksen alueiksi on nimetty lähinnä seutukuntia. Lisäksi seutukunnat ovat hyviä kohdealueita tuotantorakenteen kuvaajiksi, koska ne ovat ”luonnollisia” työssäkäyntialueita.

Tutkimustyössä erityisenä haasteena oli seutukunnittaisen tiedon saaminen, seutukuntajaon vuosittainen muuttuminen ja tiedon tuoreus. Tässä tutkielmassa on päädytty tarkastelemaan vuoden 2007 lukuja tuotantorakenteesta. Kyseiseen vuoteen on päädytty siksi, että tuolloin voidaan ajatella Suomen taloustilanteen olleen ”normaalitilassa”. Vuodesta 2008 eteenpäin on vallinnut jatkuva talouden taantuma, jota voidaan pitää yhtäjaksoisena tähän päivään saakka ulottuvana shokkina. Vuoden 2007 tilanne siis kuvaa parhaiten seutukuntien lähtötilannetta ja niiden kriisiä edeltävää tuotantorakennetta. Lisäksi vuosi 2007 on hyvä tarkasteluvuosi, koska tällä hetkellä voidaan varsin pitkän aikavälin avulla havainnoida sitä, kuinka niiden silloinen tuotantorakenne on altistanut niitä äkilliselle rakennemuutokselle.

Seutukunnittaista tietoa löytyi kohtalaisesti, mutta haastavaksi osoittautui lähes joka vuosi vaihtuva seutukuntajako. Jotta aineistoa pystyisi luotettavasti vertailemaan eri vuosien välillä, olisi tiheämmästä eli vanhemmasta seutukuntajaosta tehtävä harvempi eli uudempi. Tässä pro gradu -tutkielmassa keskitytään vuoden 2007 tilanteeseen ja siinä käytettävä seutukuntajako on vuodelta 2009 (Kuva 4). Ahvenanmaan seutukunnat on jätetty pois tarkastelusta niiden erityislaatuisuuden vuoksi ja keskitytty Manner-Suomen seutukuntiin.

Kuva 4 Seutukuntajako vuonna 2009

Seutukuntien tunnuslukujen vertailussa on käytetty viisiluokkaista ryhmittelyä, jota käytetään myös EU:n aluepoliittisten aluejakojen valmistelussa. Analyysimenetelmän keskeisenä erotteluperiaatteena on se, että seutukuntaa pidetään keskimääräistä erityisempänä, jos sen tunnusluvun (esim. yksipuolisuuden) arvo on vähintään puoli hajonnan mittaa keskiarvosta kyseessä olevan erityisyyden (tai ongelmallisuuden) lisääntymisen suuntaan (luokka 4). Jos tunnusluvun arvo on vähintään 1,5 hajonnan mittaa keskiarvosta, se kuuluu luokkaan 5. Luokka 3 taas on keskimääräinen. Lisäksi seutukuntien tunnusluvuista on laskettu satapohjainen tarkistusluku, jossa arvon 100 saava seutukunta on keskimääräinen. Arvon 130 ylittävä luku kuvaa erittäin poikkeavaa rakennetta ja välille 110–130 asettuva luku kuvaa keskivertoisesta merkittävästi poikkeavaa rakennetta. Seutukunnat on siis luokiteltu niiden herkistävän piirteen (kuten teollisuusvaltaisuuden) perusteella luokkiin 1-5. Tässä tutkielmassa merkittäviä seutukuntia ovat erityisesti ne, jotka sijoittuvat käsitellyn aineiston perusteella luokkiin 4 tai 5 eli keskimääräistä yksipuolisempiin.

Käytetyn luokituksen haasteena on se, etteivät sen avulla havaitut luokat kerro koko totuutta yksipuolisuudesta. Äärimmäisen yksipuolinen seutukunta saattaa olla samassa luokassa sellaisten seutukuntien kanssa, jotka ovat sen luvuista varsin kaukana. Nekin ovat kuitenkin keskimääräistä yksipuolisempia. Joistakin teollisuudenaloista jäi kokonaan puuttumaan luokka 1 eli yksikään seutukunta ei tällöin ollut 1,5 hajonnan mitan päässä keskiarvosta. Tätä luokitusmenetelmää on kuitenkin päädytty käyttämään, koska sen avulla saadaan esille selvästi keskimääräisestä poikkeava rakenne ja koska sitä on käytetty TEM:n erilaisissa aluevertailuissa. Luokkajakoon ei kuitenkaan tule suhtautua absoluuttisesti ja huomiota tulee kiinnittää myös työvoiman osuuksiin (%) yksipuolisuutta tarkastellessa. Liitteet 1–9 kertovat työllisyyslukujen tarkat prosenttiosuudet.

6.2. Toimialaluokitus 2008

Teollisuuden työvoimatiedot ovat peräisin työ- ja elinkeinoministeriön toimiala online -palvelusta, josta löytyy tilastotietoja työllisestä työvoimasta seutukunnittain toimialan mukaan. Työvoimatietoja käsitellään vuoden 2008 toimialaluokituksen (TOL2008) mukaan kaksinumeroisella tasolla. Toimialaluokituksen eri aloista tässä tutkielmassa on valikoitu erityiseen tarkasteluun teollisuus (luokka C) ja sen alaluokitukset (10–33), joista on muodostettu teollisuuden eri toimialaryhmiä (Kuva 5). Luokat 23 (muiden ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus) ja 32 (muu valmistus) on jätetty tarkastelun ulkopuolelle niiden suppeuden takia. Eri teollisuudenalojen ryhmittelyyn on päädytty siksi, että yksittäisiä luokkia tarkastellessa luvut olisivat jääneet monien

seutukuntien osalta hyvin pieniksi ja ryhmittelyyn avulla on mahdollista tutkia teollisuutta laajemmin. Ryhmittelyt on tehty seuraavasti:

C	Teollisuus
10	Elintarvikkeiden valmistus
11	Juomien valmistus
12	Tupakkatuotteiden valmistus
13	Tekstiilien valmistus
14	Vaatteiden valmistus
15	Nahan ja nahkatuotteiden valmistus
16	Sahatavaran sekä puu- ja korkkituotteiden valmistus (pl. huonekalut); olki- ja punontatuotteiden valmistus
17	Paperin, paperi- ja kartonkituotteiden valmistus
18	Painaminen ja tallenteiden jäljentäminen
19	Koksin ja jalostettujen öljytuotteiden valmistus
20	Kemikaalien ja kemiallisten tuotteiden valmistus
21	Lääkeaineiden ja lääkkeiden valmistus
22	Kumi- ja muovituotteiden valmistus
23	Muiden ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus
24	Metallien jalostus
25	Metallituotteiden valmistus (pl. koneet ja laitteet)
26	Tietokoneiden sekä elektronisten ja optisten tuotteiden valmistus
27	Sähkölaitteiden valmistus
28	Muiden koneiden ja laitteiden valmistus
29	Moottoriajoneuvojen, perävaunujen ja puoliperävaunujen valmistus
30	Muiden kulkuneuvojen valmistus
31	Huonekalujen valmistus
32	Muu valmistus
33	Koneiden ja laitteiden korjaus, huolto ja asennus
	Elintarviketeollisuus
	Tekstiiliteollisuus
	Paperi- ja metsäteollisuus
	Kemian teollisuus
	Elektroniikka- ja sähkölaitteiden valmistus
	Metallien jalostus
	Huonekalujen valmistus
	Kone- ja metallituotteiden valmistus

Kuva 5 Teollisuuden luokitukset

Toimialaluokitus TOL 2008 toimii taloudellista toimintaa kuvaavien tilastojen tiedonkeruu- ja kuvauskehikkona. Sitä edeltävä luokitus oli nimeltään TOL 2002. Tilastokeskuksen luokituksia käsittelevällä internet-sivustolla (Tilastokeskus 2015C) toimialaluokitusta kuvataan käytettävän talouden eri alueita, kuten tuotantoa ja työllisyyttä kuvaavissa tilastoissa sekä kansantalouden tilinpidon tilastoissa. Luokitus perustuu EU:n toimialaluokitukseen NACEen. EU-jäsenmaiden on käytettävä tilastotoimissa NACEa tai siihen perustuvaa kansallista versiota, jollainen TOL 2008 -toimialaluokituskin on.

Toimialaluokitus muodostuu viidestä hierarkkisesta tasosta: kirjaintasosta, johon kuuluvat kirjainkoodilla merkittävät pääluokat (Taulukko 3), 2-numerotasosta, johon kuuluvat luokat

merkitään 2-numeroisella koodilla, 3-numerotasosta, johon kuuluvat luokat merkitään 3-numeroisella koodilla, 4-numerotasosta, johon kuuluvat luokat merkitään 4-numeroisella koodilla ja kansallisesta 5-numerotasosta, johon kuuluvat luokat merkitään 5-numeroisella koodilla.

	TOL 2008 Pääluokat
A	Maatalous, metsätalous ja kalatalous
B	Kaivostoiminta ja louhinta
C	Teollisuus
D	Sähkö-, kaasua- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta
E	Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito
F	Rakentaminen
G	Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus
H	Kuljetus ja varastointi
I	Majoitus- ja ravitsemistoiminta
J	Informaatio ja viestintä
K	Rahoitus- ja vakuutustoiminta
L	Kiinteistöalan toiminta
M	Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta
N	Hallinto- ja tukipalvelustoiminta
O	Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus
P	Koulutus
Q	Terveys- ja sosiaalipalvelut
R	Taiteet, viihte ja virkistys
S	Muu palvelustoiminta
T	Kotitalouksien toiminta työnantajina; kotitalouksien eriyttämätön toiminta tavaroiden ja palvelujen tuottamiseksi omaan käyttöön
U	Kansainvälisten organisaatioiden ja toimielinten toiminta
X	Toimiala tuntematon

Taulukko 3 TOL 2008 Pääluokat (Lähde: Tilastokeskus (2015C))

Luokka C eli teollisuus sisältää materiaalien, aineiden ja komponenttien mekaanisen, kemiallisen tai biologisen muuntamisen uusiksi tuotteiksi. Valmistusprosesseissa tarvittavat materiaalit, aineet, tai komponentit saadaan alkutuotannosta (maa-, metsä- ja kalatalous, kaivostoiminta tai louhinta) tai teollisesti valmistetuista välituotteista. Valmistusprosessin tuotos voi olla käyttöön tai kulutukseen valmis lopputuote tai se voi olla välituote, jota on tarkoitus jalostaa edelleen. Esimerkiksi alumiinisulaton tuotos on raaka-ainetta alumiinin tuotantoon, alumiini on raaka-ainetta alumiinilangan vetoon ja alumiinilanka on raaka-ainetta valmiiden lankatuotteiden valmistukseen.

Teollisuuteen kuuluu myös sellaisen valmistuttajan toiminta, joka on ulkoistanut koko tuotantoprosessinsa, jos valmistuttaja omistaa lopputuotteiden lisäksi myös valmistuksessa käytetyt raaka-aineet. Tuotteiden kokoonpano komponenteista luokitellaan valmistukseksi. Komponentit ovat joko itse tuotettuja tai muualta ostettuja. Koneiden ja laitteiden erikoiskomponenttien ja osien sekä niiden lisävarusteiden ja -laitteiden valmistus luokitellaan yleensä samaan luokkaan kuin niiden koneiden ja laitteiden valmistus, joihin kyseiset osat ja lisälaitteet on tarkoitettu kuuluviksi. Koneiden ja laitteiden yleiskomponenttien ja osien, kuten moottorien, mäntien, sähkömoottorien, elektronisten laitteiden, venttiilien, hammaspyörien ja rattaiden valmistus luokitellaan soveltuviin valmistuksen luokkiin riippumatta siitä, minkälaisiin koneisiin ja laitteisiin niitä voidaan käyttää.

Erikoiskomponenttien valmistus esimerkiksi muovimateriaalista valamalla tai puristamalla luokitellaan kuitenkin muovituotteiden valmistukseen. Myös tavaroiden olennainen muuntaminen, kunnostaminen alkuperäisen tuotteen veroiseksi tai muu vastaava uudistaminen luokitellaan valmistamiseen.

Huomioitavaa on se, että teollisuuden ja muiden toimialojen väliset rajat saattavat olla epäselviä. Yleissääntönä on, että valmistustoiminnassa materiaali muunnetaan uusiksi tuotteiksi. Se, mikä määritellään uudeksi tuotteeksi, voi olla jossain määrin subjektiivista. (Tilastokeskus 2015C.)

6.3. Teollisuusvaltaiset alueet

Pelkkä teollisuusvaltaisuus ei näyttäisi yksinään vaikuttavan seutukunnan rakennemuutosherkkyyteen kovin ratkaisevasti. Teollisuuspainotteinen seutu voi olla myös rakenteeltaan monipuolinen, tai ainakin sen teollisuus voi olla monipuolista. Teollisuusvaltaisimmissa seutukunnissa (Kuva 6) eli luokkaan 5 vuonna 2007 kuuluvissa Raahen, Etelä-Pirkanmaan, Äänekosken ja Pietarsaaren seutukunnissa teollisuuden osuus kaikesta työvoimasta on noin 30 prosenttiyksikön luokkaa (33,5–29,9 %). Näistä Äänekosken ja Etelä-Pirkanmaan seutukunta ovat olleet nimettynä rakennemuutosalueeksi. Luokkaan 4 29,3–25,2 prosentin teollisuusosuudella eli keskimääräistä teollisuusvaltaisempiin seutukuntiin kuului vuonna 2007 16 seutukuntaa, joista 9 on ollut nimettynä ÄRM-alueeksi. On huomionarvoista, että 15:stä teollisuusvaltaisimmasta seutukunnasta 11 on ollut vuoden 2007 jälkeen nimettynä rakennemuutosalueeksi. Kuitenkin jopa luokkaan 2 kuuluu kaksi rakennemuutosalueeksi nimettyä seutukuntaa: Kajaanin ja Itä-Lapin seutukunnat. Tämä voi johtua muun muassa siitä, että teollisuusvaltaisuus ei vielä yksinään kerro yksipuolisuudesta. Teollisuusvaltainenkin seutukunta voi olla monipuolinen, jos sen teollisuus ei ole keskittynyt vain yhdelle sektorille. Esimerkiksi suuressa kaupungissa teollisuus on yleensä väistämättä varsin monipuolista. Koska teollisuusvaltaisuus ei yksinään riitä selittämään herkkyyttä äkilliselle rakennemuutokselle, myöhemmin tarkastellaan teollisuuden yksipuolisuutta laskemalla tiettyjen luokiteltujen teollisuustoimialojen osuuksia kaikesta teollisuuden työvoimasta.

Raaha on vuoden 2007 tilastossa kaikkein teollisuusvaltaisin seutukunta (Liite 1). Seutukunnassa 33,5 prosenttia työssäkäyvistä työskentelee teollisuudessa. Raahen seutukunnan teollisuus on lisäksi hyvin erikoistunutta ja yksipuolista ja keskittyy metallinjalostukseen. Tämä tulee ilmi myöhemmin käsiteltäessä teollisuuden yksipuolisuutta. 64,5 prosenttia teollisuuden työntekijöistä työskentelee metallinjalostuksessa. Muilla teollisuudenaloilla Raaha ei yllä keskimääräistä yksipuolisempien

joukkoon. Huolimatta erittäin yksipuolisesta ja riskialttiista tuotantorakenteesta Raahen ei kuitenkaan ole ollut nimettyä äkillisen rakennemuutoksen alueeksi.

Raahen seutukunnan tulevaisuudennäkymät ovat vuoden 2014 aikana piristyneet. Tuulivoima ja Pyhäjoelle mahdollisesti sijoitettava Fennovoiman ydinvoimala ovat lähivuosien investointeja. Teollisuuden keskittyminen metallinjalostukseen selittyy lähes pelkästään Rautaruukin suurella osuudella. Uskoa tulevaisuuteen luo yhtiön ilmoittamat tulevaisuuden suuret investoinnit samalle yritysalueelle. Rautaruukki yhdistyi ruotsalaisen SSAB:n kanssa, ja tämä on ollut seutukunnalle viime aikojen merkittävin tapahtuma. Yrityksen hallintohenkilöstön vähentäminen on ollut keskustelussa, mutta tuotannon vähentämisen ei ole kerrottu olevan lähitulevaisuuden suunnitelmissa. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 234–236.)

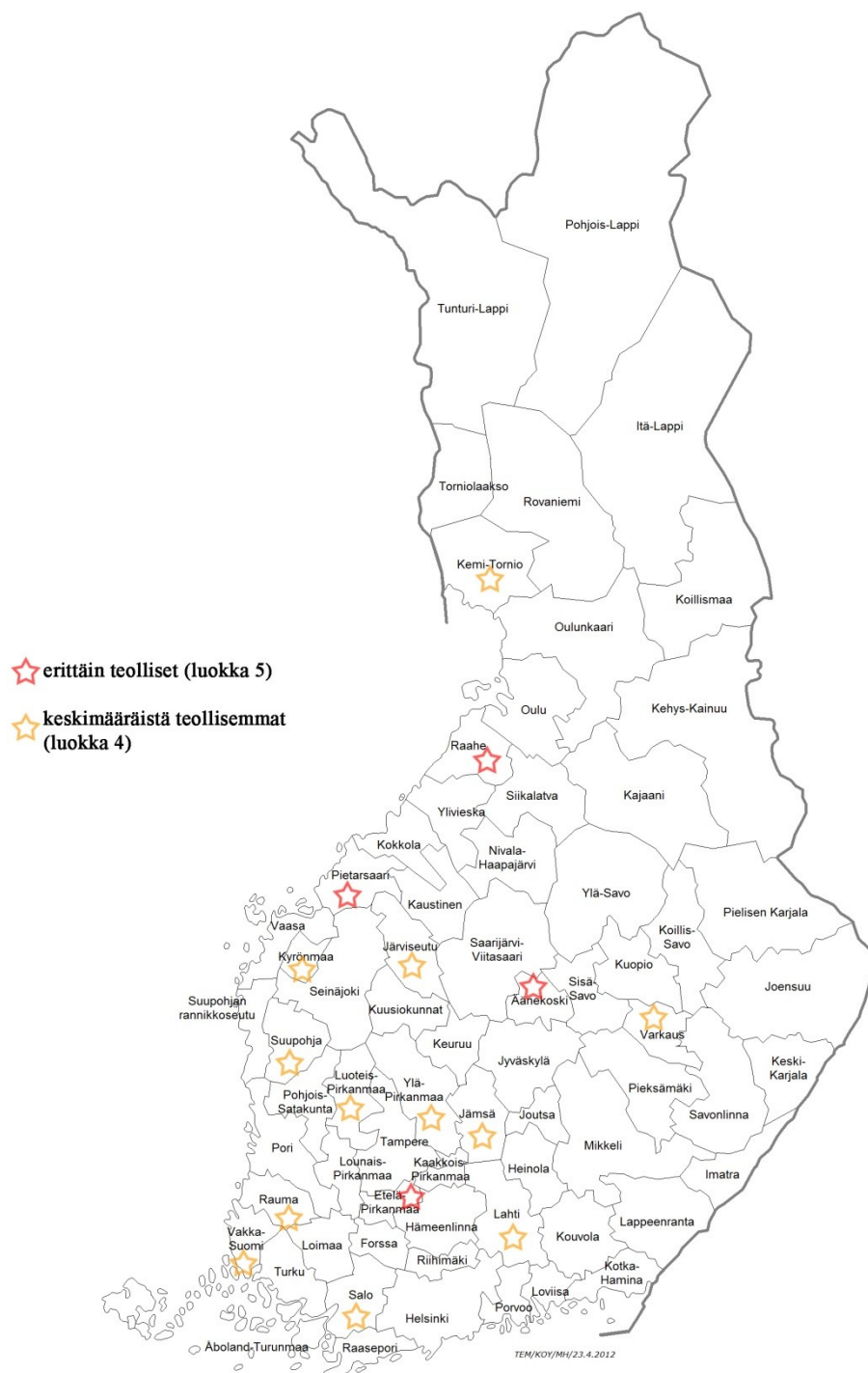
Raahen seutukunnan voidaan kuitenkin todeta olevan erittäin riskialtis. Tämä konkretisoituu tosin vain silloin, jos SSAB lopettaa toimintansa, siirtyy muualle tai vähentää radikaalisti työntekijöitä. Metallien jalostamisen toimialan erilaisten kehitystrendien tarkkaileminen ja niihin etukäteen valmistautuminen ei välttämättä riitä radikaalien päätösten ennakoimiseen. Suuryritykset voivat tehdä merkittäviä siirtymispäätöksiä myös silloin, kun niiden toimipisteet ovat voitollisia. Kiristytvä kilpailutilanne, toimintaympäristön muutos, poliittinen päätöksenteko tai yhtiön sisäinen strategian muutos voi myös olla syynä yhtäkkiselle suunnanmuutokselle. Teollisuuden yksipuolisuus voi osaltaan perustua alueen aitoon ja ainutlaatuisen kilpailuun, joka tekee seudusta kestävänsä myös taantuman ja ylikapasiteetin karsimisen olosuhteissa.

Jakobstadsregionens ekon. reg. eli Pietarsaaren seutukunta kuuluu myös teollisuusvaltaisimpiin seutukuntiin 29,9 prosentin osuudella kaikista työssäkäyvistä. Seutukunta ei ole ollut nimettyä ÄRM-alueeksi. Teollisuuden yksipuolisuuden osalta Pietarsaaren seutukunta on keskimääräistä yksipuolisempi (luokka 4, 14,3 %) elintarviketeollisuudessa. Lisäksi kulkuneuvojen valmistuksessa Pietarsaari ylittää luokkaan 5 16,1 prosentin osuudella. Kulkuneuvojen valmistus on yksi osa kone- ja metallituotteiden valmistuksen suurta luokkaa. Osuudet eivät kuitenkaan ole kovin suuria, vaikka ne ovatkin maan keskiarvoa selvästi suurempia.

Teollisuuden monipuolisen toimialarakenteen voidaan sanoa olevan Pietarsaaren seutukunnalle etu. Rakennemuutos teollisuudessa kuitenkin jatkuu. Alueen voimakkaan elintarviketeollisuuden päämarkkinat ovat Suomessa ja näkymät ovat varsin hyvät ja tasaiset. Elintarviketeollisuuden osuus seutukunnan teollisuudesta on kasvussa ja uusia työntekijöitä palkataan tasaisesti. Snellmann on

suurin yksittäinen elintarvikesektorin työnantaja ja se on juuri toteuttanut mittavan tuotelinjainvestoinnin. Yksittäisillä seutukunnan teollisuusyrityksillä on hyvä tilauskanta, mutta aloittavien, pienten ja keskisuurten yritysten näkymät ovat olleet suhteellisen pessimistiset. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 219–220.)

Kuvassa 6 punaisella tähdellä merkityt seutukunnat ovat erittäin teollisia. Luokkaan 5 kuuluvat ovat Raahen, Etelä-Pirkanmaan, Jakobstadsregionens sekä Äänekosken seutukunnat. Keskimääräistä teollisemmat seutukunnat eli luokka 4 on merkitty oranssilla tähdellä.

Kuva 6 Teollisimmat seutukunnat 2007

6.4. Yksipuolinen teollisuus

Tuotantorakenteen yksipuolisuus altistaa alueen äkilliselle rakennemuutokselle. Erityisesti tämä näkyy paperiteollisuuden osalta erittäin yksipuolisissa seutukunnissa. Paperiteollisuuden rakennemuutos on ollut yleisin syy ÄRM-alueiden nimeämisten taustalla. Tästä syystä yksipuolisuuden herkistävä vaikutus on näissä seutukunnissa selkeimmin huomattavissa.

Seuraavaksi käydään läpi teollisuudeltaan yksipuolisia seutukuntia. Kuvassa 7 seutukunta on merkitty tähdellä, mikäli se kuuluu luokkaan 5 eli jos alue on tietyn teollisuuden alan suhteen erittäin yksipuolinen. Eri teollisuuden alat on kuvattu väreillä. Yksittäiset teollisuuden alat eli ryhmät 23 ja 32 on jätetty kuvasta pois. On huomionarvoista, että päällekkäisyyksiä yksipuolisuudessa on erittäin vähän. Vain kolme seutukuntaa on useamman syyn takia yksipuolinen. Koillismaan seutukunta on keskittynyt elintarvike- sekä paperi- ja metsäteollisuuteen. Siikalatvan seutukunta on yksipuolinen elintarviketeollisuuden ja huonekalujen valmistukseen suhteen. Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta on keskittynyt elintarvike- ja tekstiiliteollisuuteen. Toisaalta seutukunta, joka on useamman toimialan suhteen erikoistunut, ei ole yksiselitteisesti yksipuolinen. Sen tuotantorakenteen voidaan kuitenkin katsoa olevan muusta maasta poikkeava.

- ☆ elintarvike
- ☆ tekstiili
- ☆ paperi ja metsä
- ☆ kemia
- ☆ elektroniikka ja sähkö
- ☆ metallien jalostus
- ☆ huonekalujen valmistus
- ☆ kone- ja metallituote

Kuva 7 Teollisuudeltaan yksipuoliset seutukunnat 2007

6.4.1. Elintarviketeollisuus

Elintarviketeollisuuden suhteen luokkaan 5 kuuluvat Sisä-Savon, Seinäjoen, Koillismaan, Kaakkois-Pirkanmaan, Kaustisen ja Siikalatvan seutukunnat 28,1–18,4 prosentin osuuksilla (Liite 2). Pelkästään elintarviketeollisuuden muutosten takia ei ole nimetty yhtään ÄRM-aluetta. Yksittäisten ruoanvalmistajien kohtaamat ongelmat ovat kuitenkin koetelleet paikkakuntia. Myös Venäjän vuonna 2014 EU:lle asettamat vastapakotteet ovat luoneet uusia haasteita monille yrityksille.

Vuonna 2007 Sisä-Savo on kaikkein yksipuolisin seutukunta elintarviketeollisuuden suhteen. Se on Suomen merkittävimpiä marjanviljelyalueita. Alue panostaa voimakkaasti alan kehitykseen ja näkymät sille ovat hyvät. Marjantuotannon suhteen ei ole nähtävissä yhtä voimakkaita uhkia kuin maataloudessa. Seutukunnassa on paljon pien- ja perheyriä, joiden voidaan olettaa olevan paikkakuntasidonnaisia. Elintarviketeollisuus onkin seudun potentiaalisin kasvuala. Toimialalle on parin viime vuoden aikana tehty useita investointeja, jotka ovat osaltaan parantaneet elintarvikesektorin näkymiä (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 150–152.)

Työvoiman saatavuus väestön ikääntymisen ja vähenemisen takia on Sisä-Savon seutukunnan suurimpia haasteita. Nuoret muuttavat pois muun muassa ammatillisen opiskelupaikkojen puuttumisen takia. Marjatuotannon työntekijät ovat kausiluonteisessa työssä ja lisäksi heistä suuri osa tulee ulkomailta erilaisten rekrytointikanavien myötä. Seudun teollisuus voi kuitenkin olosuhteisiin nähden varsin hyvin, vaikka seutukunnan työmarkkinat ovat hyvin kapea-alaiset ja rekrytointiongelmia on jo nyt. Elintarvikesektorin lisäksi puutuoteala on kuitenkin elpynyt taantumasta ja toimialan näkymät ovat parantuneet. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 150–152.)

Näkymät maidontuotannossa ovat muuttuneet radikaalisti vuoden 2014 aikana. Vielä edellisenä vuotena maidon tuotannon kasvu kasvoi koko maakunnassa ja saavutti uuden ennätyksen. Investointi- ja kasvunäkymiä heikentää kotimaisen kysynnän heikentyminen ja vientinäköymät varsinkin Venäjälle. Maatalous ja erityisesti maitotalous ovat eri toimialoista kärsineet eniten lyhyellä tarkasteluvälillä. Ukrainan kriisin johdosta elintarviketeollisuus on kohdannut sellaisia haasteita, joihin ei ole ollut helppo etukäteen varautua. Elintarviketeollisuus ja sen rakennemuutos ei tähän mennessä ole ollut ÄRM-nimeämisten syynä. Tällainen poikkeustilanne kuitenkin osoittaa, että myös tämä toimiala voi kohdata yllättäviä shokkeja varsinkin vientituotteiden osalta.

6.4.2. Tekstiiliteollisuus

Tekstiiliteollisuuden osalta kaikkein yksipuolisimpia seutukuntia ovat Koillis-Savon, Kaakkois-Pirkanmaan, Pohjois-Satakunnan ja Ylivieskan seutukunnat 27,2–11,8 prosentin osuuksilla (Liite 3). Yksikään luokkaan 5 kuuluvista seutukunnista ei ole ollut nimettynä ÄRM-alueeksi tekstiiliteollisuuden muutosten takia. Koillis-Savo on ollut nimettynä, mutta nimeämisen taustalla vaikutti metsä- ja paperiteollisuuden työpaikkojen väheneminen. Nimeäminen johtui pääosin Stromsdal Oyj:n työpaikkojen vähennyksistä. Kartonkia Juankoskella valmistava yritys hakeutui konkurssiin ja lopetti toimintansa vuonna 2008.

Koillis-Savo on teollisuudeltaan selvästi eniten painottunut tekstiiliteollisuuteen (27,2 %) verrattuna muihin seutukuntiin. Seuraava erittäin yksipuolinen seutukunta tulee perässä 15,9 prosentin osuudella. Koillis-Savossa sijaitsee Metso Fabricsin eli entisen Tamfeltin paperikonekudoksia ja suodatinkankaita valmistava yritys. Vaikka sen työntekijät luetaankin kuuluviksi tekstiiliteollisuuden toimialalle, on yhteys paperiteollisuuteen erittäin voimakas. Juankoskella sijaitsevan toimipisteen märkäviirojen tilausmäärät ovat vallitsevan taloustilanteen aikana vähentyneet ja yhtiö on vähentänyt väkeä yt-neuvotteluissa vuosina 2010 ja 2013. Metso on lisäksi siirtänyt suodatinkangastuotantoa Tampereelta Portugaliin. (Savon Sanomat 3.12.2013.) Yhtiö saattaa tulevaisuudessa ilmoittaa uusista vähennyksistä tai jopa lopettaa Juankosken yksikön kokonaan. Tämä olisi Koillis-Savon seutukunnalle merkittävä shokki.

Koillis-Savon haasteina ovat pienyritysvaltaisuus ja suhteellisen syrjäinen sijainti. Seudun logistiset yhteydet ovat haasteelliset, sillä alue ei sijoitu Tuusniemeä lukuun ottamatta valtakunnallisten pääväylien varteen. Tieverkon kunnan jatkuva heikentyminen haittaa alueen yritysten kilpailukykyä ja työvoiman saatavuutta. Väestö ikääntyy ja uuden osaavan työvoiman saaminen voi muodostua yhä suuremmaksi ongelmaksi. Lisäksi Kaavin kirjekuoria valmistavassa toimipisteessä käydään yt-neuvotteluita ja Juankosken kartongintuotannon uudelleen käynnistyminen ei ole lainkaan varmaa, vaikka sellainenkin vaihtoehto on vireillä. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 148–150.)

6.4.3. Paperi- ja metsäteollisuus

Paperi- ja metsäteollisuuden suhteen yksipuolisimpia (53,5–43,4 %) ovat Jämsän, Heinolan, Imatran, Kouvolan, Koillismaan ja Joutsan seutukunnat (Liite 4). Myös luokassa 4 eli keskimääräistä yksipuolisemmissa paperiteollisuudessa työskentelevien osuus on varsin suuri: 41,5–32,1 prosenttia. Paperi- ja metsäteollisuusvaltaisia seutukuntia on Suomessa paljon: luokkiin 4 ja 5 kuuluu 20 seutukuntaa, joista 12 on ollut ÄRM-alueita. Erittäin yksipuolisista seutukunnista

Jämsän, Heinolan, Imatran ja Kouvolan seutukunnat ovat olleet nimettyinä ÄRM-alueiksi. Sekä Jämsän että Heinolan seutukunnassa yli puolet teollisuuden työvoimasta työskentelee paperi- ja metsäsektorilla. Heinolan seutukunta lakkautettiin vuoden 2010 alussa ja liitettiin Lahden seutukuntaan, joka käsittää nykyisellään koko Päijät-Hämeen maakunnan.

Jämsä on ollut ÄRM-alue vuosina 2007–2008 ja varuskunnan lakkauttamisesta johtuen myös vuosina 2012–2015. Jämsän seutukunta on perinteisesti ollut vahvan paperi- ja metsäteollisuuden aluetta ja on sitä toki edelleen, vaikka toimialalla käydään globaalia pudotuspeliä paperin kysynnän voimakkaan vähentymisen vuoksi. Kunnan suurimmat työllistäjät ovat UPM-Kymmene Oyj:n kaksi paperitehdasta, Jokilaakson tehtaot. Tehtaot työllistivät vuoden 2015 alussa käytyjen yt-neuvotteluiden jälkeen kuitenkin edelleen 850 työntekijää. Neuvotteluiden lopputuloksena irtisanottiin 134 työntekijää. Seutukunnan työttömyys tulee pelkästään jo tämän vuoksi jatkamaan kasvuaan vielä tänäkin vuonna. Toinen alueen vahvuus on lentokoneteollisuus, joka työllistää tällä hetkellä noin 800 työntekijää. Hallin varuskunnan lakkauttaminen merkitsi noin 200 työpaikan katoamista ja sillä on luonnollisesti myös välillisiä vaikutuksia alueen palveluiden kysynnän ja ostovoiman vähentymiseen. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 182–184.)

Keski-Suomen ELY-keskuksen alueella työttömien määrä on tällä hetkellä suurempi kuin kertaakaan viimeisen kymmenen vuoden aikana. Keski-Suomen maakunnan työttömyysluvut ovat koko maan korkeimpia. Tällä hetkellä vähittäiskaupan kasvu on pysähtynyt alueella, yt-neuvotteluita käydään monissa yrityksissä ja keskisuuria teollisuusyrityksiä on vähän. (emt. 167–176.)

Jämsän seudulla elinkeinoelämän kasvua on odotettavissa matkailualalla. Himoksen hiihtokeskukseen on investoitu merkittävästi vuosien aikana ja alueesta on tullut ympärivuotinen matkailukohde. Äänekosken tulevan biotuotelaitoksen logistiikkaketjuun tarvitaan lisäksi satoja uusia työntekijöitä. Uuden laitoksen vaikutukset ulottuvat koko Keski-Suomen maakuntaan ja sen pk-yrityksiin. Äänekosken uudenlainen biotuotetehdas on lottovoitto myös Jämsän seutukunnalle.

Paperi- ja metsäteollisuus on rakennemuutosala, jolta vähenee työvoimaa jatkuvasti. Jämsän seutukunta on edelleen tuotantorakenteeltaan altis rakennemuutoksille, vaikka alan työpaikkojen määrä onkin jo merkittävästi vähentynyt. Paperi- ja metsäteollisuudessa työskentelevien määrä on edelleen suuri.

6.4.4. Kemian teollisuus

Kemian teollisuuden suhteen luokkaan 5 (35,5–20,7 %) kuuluvat Porvoon, Lounais-Pirkanmaan ja Raaseporin seutukunnat (Liite 5). Raaseporin seutukunta on ollut nimettynä ÄRM-alueeksi. Nimeäminen ei kuitenkaan johtunut kemian teollisuuden yksipuolisuudesta vaan metallisektorin tuotannon vähenemisestä. Kone- ja metallituotteiden valmistuksen suhteen Raasepori kuuluu luokkaan 4 eli keskimääräistä yksipuolisempaan 41,3 prosentin osuudella. Raasepori on ollut ÄRM-alue FNSteel-yhtiön irtisanomisten seurauksena. Raaseporin seutukunta ja Kemiönsaari nimettiin äkillisen rakennemuutoksen alueiksi konkurssiin hakeutuneen FNSteel-yhtiön irtisanomisten seurauksena. Taalintehtaan valssaamon alasajon takia työttömäksi joutui 260 henkeä eli yli kahdeksan prosenttia koko Kemiönsaaren työvoimasta. Raaseporin seutukunnan eli Raaseporin, Inkoon ja Hangon vastaavat luvut olivat 390 henkeä ja 1,9 prosenttia. Siellä suljettiin FNSteelin Koverharin yksikkö. (TEM 2012.)

Porvoon seutukunta on kemian teollisuuden suhteen selvästi yksipuolisesti yli kolmasosan (35,5 %) osuudellaan teollisuuden työllisistä. Alueen yritysten liikevaihdosta yli 80 prosenttia tulee teollisuudesta ja lähes yksinomaan kemian alalta. Porvoon seudun merkittävin elinkeinoelämän keskittymä on Kilpilahden teollisuusalue. Öljynjalostus, muoviteollisuus ja kemikaalit muodostavat merkittävän osan seutukunnan tuotannosta. Koska alueen tuotteista merkittävä osa menee vientiin, ovat erityisesti EU:n tulevaisuudessa tekemät energiapolitiikkaa koskevat päätökset erittäin ratkaisevia koko seutukunnan tulevaisuuden kannalta. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 29.)

Kilpilahden teollisuusalueella on käynnissä jonkin verran yt-neuvotteluita lähes koko ajan. Itä-Uudellamaalla pk-yrityksistä lähes puolet on lomauttanut tai aikeissa lomauttaa työntekijöitä. Lisäksi noin kolmasosassa on ollut irtisanomisia tai on ollut suunnitteilla sellaisia. (emt. 30–31.) Seutukunta ei ole ollut ÄRM-alue, mutta voidaan todeta sen olevan rakennemuutokselle herkkä alue. Painottuminen vientituotteisiin, energiatekniikan kehityksessä saavutettavat läpimurrot ja energiapolitiikan mahdolliset muutokset voivat muuttaa seutukunnan tuotantorakennetta äkillisesti ja perusteellisesti.

6.4.5. Elektroniikka- ja sähköteollisuus

Elektroniikka- ja sähköteollisuuden yksipuolisimmat (49,2–26,5 %) seutukunnat vuonna 2007 ovat Salon, Oulun, Helsingin, Kyrönmaan, Vaasan ja Kehys-Kainuun seutukunnat (Liite 6). Näistä Oulun ja Salon seutukunnat on nimetty Nokia-klusterin romahduksen myötä ÄRM-alueiksi. Salon

seutukunta kuuluu myös teollisimpiin seutukuntiin (luokka 4, 28,8 %) Suomessa. Oulun seutukunta ei ole erityisen teollisuusvaltainen (luokka 3, 15,6 %), mutta sen teollisuus on erittäin yksipuolista.

Vuoden 2007 luvuissa näkyy selvästi Salon seutukunnan voimakas keskittyminen elektroniikka- ja sähköteollisuuteen. Salon seudulla 28,8 prosenttia työskenteli teollisuudessa ja teollisuuden työllisistä lähes puolet (49,2 %) elektroniikka- ja sähköteollisuudessa. Salon seutukunta oli siis ennen äkillistä rakennemuutosta rakenteeltaan erittäin yksipuolinen ja riskialtis, vaikka Nokia-klusteri oli myös sen kiistaton kilpailuetu. Tuotantorakenteelle muutos oli niin merkittävä shokki, että sen vaikutukset ulottuivat nopeasti myös julkiselle sektorille. Shokkiuutisen jälkeen Salon kaupunki on joutunut käymään yt-neuvotteluita ja supistamaan sekä lomauttamaan henkilöstöään. Myös Oulun luvut kertovat erittäin yksipuolisesta rakenteesta. Teollisesta työvoimasta Salon seutukunnan tavoin lähes puolet (48,2 %) työskenteli elektroniikka- ja sähköteollisuudessa.

Salon seudulla tapahtuneet työpaikkamenetykset ovat olleet huomattavia ja ne ovat vaikuttaneet koko Suomeen. Teollisuuden työpaikkoja on kadonnut alueelta vuoden 2008 jälkeen arviolta 6 000. Salon seutukunta nimettiin äkillisen rakennemuutoksen alueeksi vuonna 2009. Syynä oli lähes 2 000 työpaikan vähennys, kun Nokia ja useat sen alihankintayrityksistä supistivat toimintaansa. Irtisanomiset jatkuivat ja alihankkijoiden ahdinko jatkui, kun matkapuhelimia valmistava Nokian suuryksikkö suljettiin syksyllä 2012. (TEM 2013.) Salon seutukunta sai vuonna 2013 valtioneuvostolta jatkoaikaa äkillisen rakennemuutoksen alueena vuoden 2015 loppuun saakka. ÄRM-alueen statuksen lisäksi Salon seutu on määritelty II tason tukialueeksi, mikä vaikuttaa mm. ELY-keskusten yrityksille myöntämän kehittämisavustuksen tasoon. Tukialueilla on tarvetta korkeammalle pk-yrityksille myönnettävälle tuelle sekä mahdollisuudelle tukea myös suuria yrityksiä. (TEM 2015B.)

Salon seudun teollisuuden volyymi on laskenut rajusti viime vuosina Nokia-klusterin hajotessa. Teollisuuden liikevaihto on noin 45 prosenttia ja henkilöstömäärä noin 65 prosenttia vuoden 2008 huipputasosta. Äkillisen rakennemuutoksen ja korotetun yritystuen alueena Salon uutta yrityskulttuuria rakennetaan urakalla, ja seudulla syntyy nyt suhteellisesti enemmän uusia yrityksiä kuin muualla maakunnassa. Myös investointi- ja kehittämisaktiivisuus on muuta maakuntaa korkeammalla tasolla. Salon seudulla työttömyysaste on kuitenkin edelleen maakunnan korkein eli 16 prosenttia. Työttömyysaste kasvoi vuoden 2012 aikana Salon kaupungissa enemmän kuin missään muussa kunnassa Suomessa. Salossa erityispiirteenä on mainittava, että matkapuhelintuotannosta irtisanomiset ovat painottuneet suorittavan tason työntekijöihin toisin kuin

muualla Suomessa. Työttömyyden kasvu on jatkunut näihin päiviin, mutta se hidastui merkittävästi vuosina 2013–2014 ja työttömyys näyttää saavuttaneen huipputasonsa. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 44–46.)

Salon seudulla rakennemuutos on lähinnä alueella toimivan elektroniikkateollisuuden päähankkijan toimintamallin ja globaaliin alan muutokseen liittyvää. Käytännössä se on ilmennyt perinteisen alihankkija-asemassa toimineen yritysverkoston romahtamisena. Prosessi oli nopea: parissa vuodessa yritysryhmästä hävisi noin 2 000 työpaikkaa. Parin viime vuoden aikana seutu on muuttunut muuttotappioalueeksi ja tämä asetelma uhkaa jatkua, ellei uutta yritystoimintaa saada riittävästi seudulle. Rakennemuutos on kohdentunut välillisesti monien eri toimialojen yrityksiin, kuten esimerkiksi piirilevyjen, muoviosien ja painotuotteiden valmistukseen sekä henkilöstövuokraukseen. Tapahtunutta rakennemuutosta voimistaa talouden tämänhetkinen suhdannekehitys. (Salon kaupungin internet-sivut.)

Salon kaupunki on panostanut merkittävästi äkillisen rakennemuutoksen vaikutusten lieventämiseen. Toimintaa on ohjattu omalla koordinaatiohankkeella, johon on kytketty laajasti erilaisia tukitoimenpiteitä. (Salon kaupungin internet-sivut.) Ostovoiman heiketessä myös kaupan alan rakennemuutoksen voidaan ennakoida näkyvän Salon seudulla keskimääräistä voimakkaampana. Asuntotuotanto on vähentynyt ja lähes pysähtynyt. Salon seudulla on osin tukitoimenpiteiden ansioista syntyneissä ja syntyneet runsaasti pieniä kasvuyrityksiä (mm. led-teknologia), joiden näkymät ovat hyvät. Yrityskoosta johtuen niiden työllisyysvaikutukset jäävät kuitenkin lyhyellä aikavälillä pieniksi. Potentiaalisia kasvualoja Salon seudulla ovat myös ohjelmistotuotanto sekä uudet energiaratkaisut, kuten aurinkoenergia ja energiatehokkuus. Kilpailuetuina Salon seutukunnalla ovat edullinen sijainti, työvoiman saatavuus ja koulutusmahdollisuudet sekä monipuolinen toimintaympäristö. Tulevaisuuden menestysaloja on kuitenkin vaikea ennustaa. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 44–45.)

6.4.6. Metallien jalostus

Raahen, Kemi-Tornion ja Kokkolan seutukunnissa on eniten työvoimaa metallien jalostuksessa (64,5–22,1 %). Raaha erottuu joukosta selvästi yksipuolisimpana (Liite 7). Seutukunta ei ole huomattavasta yksipuolisuudestaan huolimatta ollut nimettynä ÄRM-alueeksi. Sen teollisuus on vuoden 2007 luvuissa erittäin yksipuolista ja lisäksi se on koko Suomen teollisuusvaltaisimman seutukunta. Raahen tilannetta on tarkasteltu aikaisemmin teollisimpien seutukuntien yhteydessä ja

sen voidaan katsoa olevan tuotantorakenteeltaan erittäin herkkä mahdolliselle äkilliselle rakennemuutokselle.

6.4.7. Huonekalujen valmistus

Huonekalujen valmistuksen (Liite 8) suhteen yksipuolisimpia ovat Suupohjan, Keski-Karjalan, Lahden, Nivala-Haapajärven ja Siikalatvan seutukunnat (18–8,3 %). Näistä Nivala-Haapajärven ja Siikalatvan seutukunnat ovat olleet nimettyinä ÄRM-alueiksi. Myös Keski-Karjalan seutukunta on ollut nimettynä, mutta syynä on enemmänkin ollut paperi- ja metsäteollisuuden rakennemuutos.

Suupohjan seutukunnan teollisista työntekijöistä 18 prosenttia työskentelee huonekalujen valmistuksessa. Sen osuus koko tuotantorakenteesta ei ole erityisen suuri, mutta se erottuu muista saman teollisuudenalan suhteen yksipuolisista seutukunnista selvästi. Seuraavan seutukunnan eli Keski-Karjalan teollisesta työvoimasta vain 14,1 prosenttia työskentelee huonekalujen valmistuksessa.

Huonekalu- ja puusepänteollisuuden vientimarkkinoille suuntautuneiden yritysten näkymät ovat olleet nykyisen alavireisen taloustilanteen aikana varsin huonot. Jonkin verran positiivista virettä on ollut havaittavissa, mutta yleiskuva on melko huolestuttava. Osa yrityksistä on kohdannut ongelmia vähäisen tilauskannan takia. Erityisesti pienten lähinnä kotimaisilla markkinoilla toimivien yritysten tilanne on hankala, koska tuotantotarpeita pystytään arvioimaan vain lyhyellä aikavälillä. Vientiyritysten näkymät ovat jonkin verran positiivisemmat, mutta valtaosa Suupohjan seutukunnan huonekalu- ja puusepänteollisuuden yrityksistä on kotimarkkinoilla toimivia pienyrityksiä, joiden on vaikeaa päästä ketjuliikkeiden tavarantoimittajiksi. Verkkokaupan ja uusien toimintatapojen kehittäminen huonekalujen valmistajille ja huonekalukaupoille on ratkaisevan tärkeää. Puutaloteollisuudessa näkymät ovat rakentamisen kysynnän seisahtumisen takia erittäin epävarmat, joskin puutalorakentaminen on selvästi kasvattanut suosiotaan viime vuosina. Osa yrityksistä on lomauttanut työntekijöitään tai siirtynyt lyhennettyyn työviikkoon. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 199, 205.)

Huonekalujen valmistuksen lisäksi Suupohjan seutukunnan merkittävimpiin elinkeinoihin kuuluu elintarviketeollisuus (luokka 4). Atria Suomi Oy on keskittänyt nautakarjan teurastustaan Kauhajoelle. Toiminnan laajentumisen seurauksena myös työvoiman määrä on kasvanut. Iso osa uusista työntekijöistä on ulkomailta. Suupohjan seutukunnan haasteena on kuntien melko heikko taloudellinen tilanne, väestön ikääntyminen ja heikkenevä huoltosuhde. Lähitulevaisuudessa

vähentyvät opiskelumahdollisuudet kurjistavat tilannetta entisestään ja voivat aiheuttaa ongelmia työvoiman saatavuudelle. (emt. 204–205.)

6.4.8. Kone- ja metallituotteiden valmistus

Kone- ja metallituotteiden valmistuksen (Liite 9) suhteen yksipuolisimpia seutukuntia ovat Vakka-Suomen, Varkauden, Loimaan, Sydösterbottenin (Suupohjan rannikkoseutu) ja Kuusionkuntien seutukunnat (59,3–51,4 %). Kone- ja metallituotteiden valmistuksen kokonaisuus koostuu TOL2008-luokituksen kaksinumeroisen lajittelun luokista 25, 28, 29, 30 ja 33.

Vakka-Suomen seutukunta on ollut nimettynä äkillisen rakennemuutoksen alueeksi vuosina 2007–2008. Nimeäminen johtui Metson ja Valmet Automotiven toiminnan supistamisesta. Myös Varkauden ja Sydösterbottenin seutukunnat ovat olleet ÄRM-alueita.

Vakka-Suomen seutukunta on erikoistunut kone- ja metallituotteiden valmistukseen ja erityisesti kulkuneuvojen valmistukseen. Lähes 60 prosenttia teollisuuden työvoimasta työskentelee kyseisellä toimialalla ja lisäksi seutukunta on Suomen teollisimpia (luokka 4). Uudessakaupungissa sijaitsee Suomen ainoa henkilöautoja valmistava autotehdas. Syksystä 2013 alkaen tehdas on valmistanut Mercedes-Benzin A-mallisarjaa. ÄRM-alueeksi nimeämisen aikoihin autotehdas vähensi merkittävästi tuotantoaan. Rakennemuutosalueelle kohdistetulla rahoituksella oli tavoitteena erityisesti monipuolistaa elinkeinorakennetta, mutta kulkuneuvojen valmistus on säilynyt edelleen erittäin merkittävänä osana seutukunnan elinkeinoelämää.

Vakka-Suomeen on yhä syntymässä työpaikkoja ja elinkeinoelämän näkymät ovat Varsinais-Suomen positiivisimmat. Keväällä 2013 kysyntä alkoi elpyä Vakka-Suomessa – toisin kuin muualla maakunnassa. Piristyminen on kohdistunut erityisesti metalliteollisuuteen ja kuljetusalaan, joka kiinteästi kytkeytyy siihen. Alueen teollisuuden liikevaihto onkin ylittänyt vuoden 2008 huipputason jo vuonna 2011 ja myös henkilöstömäärä on saavuttanut notkahdusta edeltävän tason. Alueella ei ole tällä hetkellä ole varsinaisia rakennemuutosaloja, ja kehitys on siten vakaampaa ja näkymät positiivisemmat kuin monissa muissa seutukunnissa. Uudenkaupungin autotehtaan tuotanto on huipussaan, ja täystyöllisyys jatkuu ainakin vuoden 2016 loppuun. Tehdas työllistää tällä hetkellä 1 400 autonrakentajaa ja 300 toimihenkilöä. Työvoiman saatavuudessa on esiintynyt ongelmia, ja rekrytoinnit ovat ulottuneet myös työssäkäyntialueen ulkopuolelle. (Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015, 49–50.)

Vakka-Suomen vahvuutena onkin autoklusterin imussa hiljalleen tapahtuva elinkeinorakenteen monipuolistuminen, seudun yritysmäntäinen ilmapiiri sekä kehittämistäktiivisuus. Uusina osaamisaloina ovat nousemassa esimerkiksi elintarvike- ja energia-alat perinteisen autonvalmistuksen ja muun metalliteollisuuden rinnalle. Vaikka seutukunnan erikoistuminen tällä hetkellä antaa sille kilpailuetua, on siinä myös riskinsä. Vientipainotteisuus ja riippuvuus yhdestä suuresta työnantajasta ovat kuitenkin edelleen seutukunnan haasteina. (emt. 49.) Seutukunta on teollisuudeltaan erittäin yksipuolinen ja rakenteeltaan altis äkilliselle rakennemuutokselle. Tähän mennessä toimitiloihin on aina saatu uusi autonvalmistaja edellisen lopetettua toimintansa. On vaikeaa ennustaa, minkälaisia tuotannollisia ratkaisuja tämän hetkinen valmistaja tekee tulevaisuudessa.

7. Äkillisen rakennemuutoksen ennakoiminen

Monet erilaiset tekijät vaikuttavat alueisiin kohdistuvan äkillisen rakennemuutoksen taustalla. Pieni koko, kaukainen sijainti muihin keskuksiin nähden sekä kunnan huono taloustilanne voivat tehdä alueesta alttiin muutokselle, koska nämä ominaisuudet vaikuttavat erityisesti sen sopeutumiskykyyn. Äkillinen rakennemuutos on ilmiönä monimuotoinen. Suomeen törmätessään globaalit maailmantalouden muutostekijät aiheuttavat ja ovat aiheuttaneet seutukunnille rakennemuutosongelmia erityisesti silloin, kun alueet ovat keskimääräistä teollistuneempia ja teollisuuden rakenteeltaan yksipuolisia. Tämä pätee erityisesti talouden suhdanteisiin herkästi reagoivaan vientiteollisuuteen. Tuotantorakenteen yksipuolisuus, erikoistuminen, työvoimaintensiiviset toimialat sekä alueen riippuvuus suurista työnantajista tekevät alueesta herkän äkilliselle rakennemuutokselle.

Globaalit maailmanmarkkinat johtavat rakenteelliseen epätasapainoon, jonka vaikutukset heijastuvat alueille, työmarkkinoille ja yritysmaailmaan. Alueilla tapahtuva äkillinen rakennemuutos on yksi tämän epätasapainon ilmentymistä. Kun markkinat ovat avautuneet ja kilpailu on muuttunut useimmilla aloilla kansainväliseksi, suljetut toimialat ja kilpailulta suojatut tuotteet käyvät yhä harvinaisemmiksi. Epätasainen ja eriarvoistava aluekehitys on nähty yleisesti ongelmana esimerkiksi tasa-arvon ja kansallisen turvallisuuden toteutumisen kannalta. Rakenteellisen epätasapainon häittävien vaikutusten välttämiseksi tulisi luopua nykyisistä toimintamalleista, kuten talousjärjestelmästä, ja siirtyä kohti talouden sääntelyä ja yritysten toiminnan rajoittamista. Vaihtoehtoisessa mallissa olisi myös paljon ongelmia. Sisäänpäin kääntyminen on epärealistinen vaihtoehto nykyisessä vapaata kilpailua, avoimuutta ja kansainvälisyyttä ihannoivassa maailmassa. Joudumme siis toimimaan nykyisen järjestelmän ja sen mukanaan tuomien häittävien vaikutusten kanssa. Negatiivisia sivuvaikutuksia voidaan kuitenkin lieventää esimerkiksi tasaamalla alueiden välisiä kehityseroja politiikan keinoin. Esimerkkinä tällaisesta pyrkimyksestä on äkillisen rakennemuutoksen alueita varten kehitetty erityinen toimintamalli. ÄRM-alueeksi nimeäminen on yksi ”puskuri” nopeiden rakennemuutosten ja alueiden elinvoimaisuuden säilyttämisen välissä. Rakenteellisen epätasapainon häittävien vaikutusten korjaamisen lisäksi tulee myös yrittää estää ongelmien eskaloitumista etukäteen. Kun tiedetään, että toiset alueet ovat todennäköisiä tulevaisuuden ongelma-alueita, tulisi niihin kiinnittää erityistä huomiota aluekehittämisessä. Tuotantorakennetta tulee monipuolistaa, lisätä vuoropuhelua toimijoiden välillä, sitouttaa yrityksiä alueella tapahtuvaan kehittämistyöhön ja lisätä niiden yhteiskuntavastuuta.

Joillakin alueilla voi olla yhtä aikaa useampia rakennemuutokselle herkistäviä ominaisuuksia. Esimerkiksi Äänekosken seutukunta on työllisten määrältään suhteellisen pieni ja työllisyys on keskittynyt selvästi muutamaan suureen yritykseen. Teollisuus on jakautunut pääosin joko metsä- tai metalliteollisuuteen. (Hytönen ym. 2011, 47.) Lisäksi Raahen seutukunta on Suomen tasolla erittäin teollinen. Sen teollisuus on myös hyvin yksipuolista keskittyen voimakkaasti metallinjalostukseen. Alueella on yksi suuri työllistäjä, joka on vientiyritys. Vaikka alueella olisi kaikki äkilliselle rakennemuutokselle herkistävät piirteet, se ei kuitenkaan välttämättä kehity ongelma-alueeksi. Herkistävät tekijät eivät yksinään riitä ennakoimaan äkillistä rakennemuutosta, koska rakennemuutos on moniulotteinen ilmiö. Herkistävien piirteiden mukaan voidaan ennakoida rakennemuutoksen iskevän alueelle voimakkaammin kuin muualle ja sopeutumisen muutokseen olevan vaikeampaa. Riskialttiit seudut eivät välttämättä ole rakennemuutosalueita ja voi olla, etteivät ne vuosikymmeniin kärsi äkillisestä rakennemuutoksen mukanaan tuomista ongelmista. Kaikki tässä tutkimuksessa erityisen riskialttiiksi mainitut seutukunnat ovat tulevaisuudessa potentiaalisesti ongelmallisia rakennemuutosalueita. Herkistävät piirteet tekevät niistä potentiaalisia rakennemuutosalueita etenkin silloin, kun niiden päätoimialoilla ilmenee ongelmia. Riskitekijät on hyvä tiedostaa ja yrittää jo etukäteen monipuolistaa elinkeinorakennetta ja varautua mahdollisiin ongelmiin.

Seutukuntien tuotantorakennetta koskevaa tietoa voidaan käyttää hyväksi elinkeinorakenteen monipuolistamisessa ja kehittämisessä sekä valtion hallinnossa että paikallisella tasolla. Vaikka erikoistuminen ja vahva päätoimiala voivat olla alueelle kilpailuetu, ei ole järkevää tukea ja kehittää vain sellaisia toimialoja, joista seudulla ollaan erityisen riippuvaisia. Jos alueen päätoimialalla ja etenkin sen yksipuolisesti tärkeimmällä toimialalla on nähtävissä ongelmia, voidaan olettaa, että alue kohtaa kovia muutospaineita. Mikäli alueen elinkeinorakenne on yksipuolinen ja sen päätoimiala ajautuu vaikeuksiin, voidaan aluetta pitää todennäköisenä äkillisen rakennemuutoksen alueena. Siitä kuinka herkkä alue, esimerkiksi tässä tutkielmassa tarkasteltu seutukunta, on rakennemuutoksille, ei voida päätellä, minkälaiset ovat sen kasvupotentiaali kansallisessa ja kansainvälisessä kilpailussa. Onkin haastavaa valita, jätetäänkö hyvin menestyvä alueen erikoisala tai yritys vähemmälle huomiolle kunnan elinkeinopolitiikan kehittämistoimenpiteissä, jos se edustaa alueen päätoimialaa, eikä edistä monipuolistumista. Suurella osalla alueista ei ole varaa tällaiseen valikointiin.

Rakennemuutoksien ennakkoinnin kannalta on hyödyllistä tarkastella alueiden ja erityisesti seutukuntien teollisuuden rakennetta sekä eri toimialojen tulevaa tilannetta. Seutukuntien

tuotantorakenteen samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien kautta saadaan tietoa niiden riskialttiudesta. Teollisuustoimialojen tulevaisuudennäkymistä on saatavilla arvioita. Esimerkiksi elinkeinoelämän tutkimuslaitos tuottaa ennusteita sekä ajan tasalla olevia tilastoja muun muassa viennistä, tilauskannoista ja uusista tilauksista toimialoittain. Näiden tietojen perusteella voidaan ennakoida eri toimialojen tulevaisuudennäkymiä ja sitä kautta alueiden rakennemuutosnäkymiä. Globaalisten maailmantalouden muutostekijöiden kuvaaminen ja niitä kuvaavien tunnuslukujen löytäminen ja kehittäminen on haasteellista, mutta tarpeellista. ”Muutoskiekkojen” alueittaisesta törmäämisestä ja kohdentumisesta Suomeen pitäisi saada tarkempaa tietoa. Maakunnittaista tietoa löytyy, mutta monien yritysten pääkonttoreiden sijainti vaikuttaa siihen, minne tilastot rekisteröidään, ja tämä ennestään korostaa pääkaupunkiseudun ylivoimaisuutta.

Herkistävän rakenteen altistava vaikutus äkilliseen rakennemuutokseen on haastava ilmiö todistaa. ÄRM-alueita on varsin vähän ja toimintamalli on suhteellisen uusi. Tässä tutkielmassa käytetyissä vuoden 2007 tiedoissa rakennemuutos on osassa seutukuntia jo tapahtunut, tapahtuu parhaillaan tai mahdollisesti käynnistyy vasta tulevaisuudessa. Joillakin alueilla rakenne muuttuu hitaasti ja ”hallitusti”, joten niiden ei voida sanoa käyvän läpi äkillistä rakennemuutosta. Monet nimetyistä alueista on nimetty rakennemuutosalueiksi useammasta syystä. Tämä myös vaikeuttaa tietyn teollisuustoimialan yksipuolisuuden vaikutusten arviointia. Tämän tutkielman tavoitteena on ollut äkilliselle rakennemuutokselle herkistävien tekijöiden kartoittaminen ja äkilliselle rakennemuutokselle herkkien seutukuntien tunnistaminen. Kaikki tässä selvityksessä erityisiksi mainitut seutukunnat ovat tulevaisuudessa potentiaalisesti ongelmallisia rakennemuutosalueita. Rakennemuutos voi kuitenkin tapahtua nopeasti, hitaasti, hallitusti tai jäädä kokonaan tapahtumatta. Ympäristödeterministinen näkökulma rakenteen määräävästä vaikutuksesta ei yksinään riitä tunnistamaan tulevia ÄRM-alueita, koska monimutkaisessa maailmassa kehityskulut ovat myös kaksisuuntaisia ja possibilistisiä (Häkli 1999, 48). Alueita kohtaava rakennemuutos on monimuotoinen ilmiö, jonka volyyymi voi vaihdella myös sattuman tai yksittäisten toimijoiden tekemien ratkaisujen johdosta. Moniulotteisuus voidaan huomata esimerkiksi siitä, että jonkin teollisuudenalan suhteen yksipuolinen seutukunta voi olla ÄRM-alue jonkun muun kuin oman päätoimialansa ongelmien takia.

Työ- ja elinkeinoministeriö on muuttanut suhtautumistaan rakennemuutokseen yhä ennakoivammaksi pelkän reagoinnin sijaan. Lisäksi ÄRM-rahoituksessa sitoutetaan yrityksiä mukaan alueen kehittämiseen. Koska maailmanmarkkinat aiheuttavat alueiden eriarvoistumista ja rakenteellista epätasapainoa, mikä pahimmillaan voi johtaa kokonaisten kaupunkien autioitumiseen,

on äkilliseen rakennemuutokseen reagoiminen suunnattava enenevässä määrin kestävä tuotantorakenteen sekä alueen puskurikyvyn luomiseen ja yritysten yhteiskuntavastuun lisäämiseen. Yritykset toimivat yritysmaailman lainalaisuuksien varassa. Nämä lainalaisuudet eivät aina sovi yhteen hyvinvointivaltion toimintaperiaatteiden kanssa. Viime kädessä valtio varmistaa kansalaisten turvallisuuden ja elämän edellytykset. Osa ÄRM-alueiden tukitoiminnoista on jo nyt kohdennettu yritystasolle ja rahoituksen saaminen edellyttää alueen yhteistyöorganisaatiolta toimintasuunnitelmaa, tilannekuvaa, selkeää työnjakoa ja jälkihoitosuunnitelmaa. Yrityksen vahva sitoutuminen on välttämätöntä. Ilkka Mellan (2012) mukaan isot yritykset ovat ÄRM-alueilla yleensä lähteneet vahvasti mukaan yhteiskunnallisen vastuun kantaan esimerkiksi Kajaanissa (UPM) ja Kemijärvellä (Stora Enso). On myös poikkeuksia: ulkomaalaisomistuksessa olevien ja monikansallisten yritysten sitouttamisessa on ollut vaikeuksia.

Tuotantorakenteen rakennemuutos on jatkuva trendi ja siitä on tullutkin lähes normaali olotila. Koko työuran mittaiset palvelussuhteet ja perinteinen savupiipputeollisuus käyvät yhä harvinaisemmaksi. Yhteiskunnan kehityksen myötä myös työ muuttuu. Digitalisaatio luo kuitenkin uutta kasvua ja avaa uusia mahdollisuuksia. Talouskasvukaan ei välttämättä muodostu samalla tavalla tulevaisuudessa eikä todennäköisesti saavuta samaa vauhtia kuin ”vanhoina hyvinä aikoina”. Hyvinvointia ja kehitystä voidaan yrittää mitata myös muilla tavoin. Rakennemuutoksen myötä uudelleenrakentuva maailma ei palaa enää entiseen. Rakennemuutos voi olla äkillistä ja se voi olla myös väistämätöntä ja peruuttamatonta. Sen ilmenemismuodot voivat olla tulevaisuudessa erilaisia kuin tänä päivänä. Nykyisenkaltaisen äkillisen rakennemuutoksen uhatessa tulee pyrkiä alueen tuotantorakenteen monipuolistamiseen ja sen kestävyuden lisäämiseen. Monessa äkillisen rakennemuutosalueen tapauksessa yksittäisten, kansainvälisten ja monitoimipaikkaisten yritysten strategiset päätökset voivat olla ja ovat olleet hyvin ratkaisevia rakennemuutosten käynnistymiselle. Myös suuret ja monipuoliset maakuntakeskukset voivat olla tällaisiin varautumattomia ja sopeutumattomia.

Lähteet

Aamulehden sunnuntailiite 14.4.2013. Kajaani voitti Kiinan. Tuija Yli-Lonttinen. s.14–15.

Aamulehti 13.3.2013. Viron tytär teki suomalaisyhtiöstä voitollisen. Sami Suojanen. N:o 72.

Aamulehti 25.3.2013. Pohjois-Pirkanmaa kituu, etelä jyrää. Sari Sainio. N:o 84, s. 2.

Adam, B. & Beck U. & Van Loon, J. (toim.) (2000). The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory. Gateshead: Athenaeum Press.

Ahlberg, Arto (2008). Kuolema Voikkaalla. Erään tehdasyhdyskunnan, ja pitkän perinteen loppu. Omakustanne. Kouvola: Arto Ahlberg.

Ajo, Reino (1944). Tampereen liikennealue. Kansantaloudellisia tutkimuksia 13. Tampere: Tampereen kirjapaino-osakeyhtiö.

Alatalo, Johanna & Tuomaala, Mika (2008). Alueelliset rakennemuutokset. TEM-analyysijä 6/2008. Haettu 20.9.2012 sivulta <http://www.tem.fi/index.phtml?C=102071&s=4310&xmid=4020>.

Alueelliset kehitysnäkymät 1/2015 (2015). Jouko Nieminen. Haettu 15.3.2015 sivulta http://www.temtoimialapalvelu.fi/alueelliset_kehitysnakymat/alueelliset_kehitysnakymat_-_julkaisut_2015.

Aluepoliittinen neuvottelukunta (1985). Teollisuuden rakennemuutospaikkakuntien jaoston raportti. Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 3/1985. Helsinki: Sisäasianministeriö, Aluepoliittinen osasto.

Anttila, Pirkko (1998). Tutkimisen taito ja tiedonhankinta. Metodix-sivusto. Haettu 30.5.2015 sivulta http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/01_tutkimusprosessi/02_tutkimisen_taito_ja_tiedon_hankinta/07_tutkimuksen_logiikka/7_4_labduktiivinen_paattely.

Asheim, B.T. & Boschma, R. & Cooke, P. (2011). Constructing Regional Advantage: Platform Policies Based on Related Variety and Differentiated Knowledge Bases, *Regional Studies*, 45:7, 893–904. Haettu 14.3.2013 sivulta <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2010.543126>.

Asheim, B.T. & Lawton Smith, H. & Oughton, C. (2011). Regional Innovation Systems: Theory, Empirics and Policy, *Regional Studies*, 45:7, 875–891. Haettu 14.3.2013 sivulta <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2011.596701>.

Beck, U. (1999). Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja poliittisia vastauksia. Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino. Saksankielinen alkuteos 1997.

Beck, U. & Giddens, A. & Lash, S. (1995). Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino. Englanninkielinen alkuteos 1994.

Boschma, R. & Sotarauta, M. (2007). Economic policy from an evolutionary perspective: the case of Finland. *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*. Vol. 7. Nos. 2–5, pp. 156–173.

Building Resilient Regions. Internet-sivusto. Institute of Governmental Studies, The University of California Berkeley. Haettu 18.9.2014 sivulta <http://brr.berkeley.edu/>.

Böckerman, Petri (2000A). Elinkeinorakenteen muutos - Näkökulma 1990-luvun murrokseen. Työpapereita. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.

Böckerman, Petri (2000B). Schumpeter ja ”luova tuho”. Työpapereita. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.

Edel, Matthew (2002). *Urban and Regional Economics – Marxist Perspectives*. Fundamentals of pure and applied economics, v.47. London : Routledge. Alkuteos 1991:Harwood Academic.

Euroopan komissio (2015). Aluepolitiikka. Internet-sivusto. Haettu 13.1.2015 sivulta ec.europa.eu/regional_policy/glossary/nuts_fi.cfm.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Findikaattori.fi -sivusto. Työmatkan pituus. Haettu 29.5.2015 sivulta <http://www.findikaattori.fi/fi/70>.

Fothergill, Stephen & Guy, Nigel (1990). *Retreat from the regions: Corporate change and the closure of factories*. London: Kingsley.

Frenken, K & van Oort, F. G. & Verburg, T. (2007) Related variety, unrelated variety and regional economic growth. *Regional Studies* 41(5), 685–697.

Giddens, Anthony (1984). Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä. Suomentanut Pasi Andersson ja Ilkka Heiskanen Helsinki. Otava. Englanninkielinen alkuteos 1979.

Grönfors, M. (1982). Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: WSOY

Hewitt-Dundas, N. & Roper, S. (2011). Creating advantage in peripheral regions: The role of publicly funded R&D centres. *Research Policy* 40, 832–841.

Holland, Stuart (1976). *The regional problem*. New York: St. Martin's Press.

Hytönen, Jukka & Mella, Ilkka & Pousi, Anu (2011). Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007–2011, TEM-analyysijä 37/2011. Haettu 20.9.2012 sivulta <http://www.tem.fi/index.phtml?s=2687>.

Häkli, Jouni (1999). *Meta Hodos*. Tampere: Vastapaino.

Kauppalehti 17.5.2013. Kartonki ja sellu pärjäävät selvästi paperia paremmin. Jarmo Pöysä. N:o 94/2013, 6–7.

Korten, David C. (1998). *Maailma yhtiöiden vallassa*. Suomentanut Tero Norkola. Helsinki: Kirjapaino Oy Like. Englanninkielinen alkuteos 1995.

Lambooy J. & Boschma, R. A. (2001). Evolutionary economics and regional policy, *Annals of Regional Science* 35(1), 113–133.

Maliranta, Mika & Mankinen, Reijo & Suni, Paavo & Ylä-Anttila, Pekka (2011). *Suhdanne- ja rakennekriisi yhtä aikaa? Toimiala- ja yritysrakenteen muutokset taantumassa*. Keskusteluaiheita. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.

Melin, Tero & Mamia, Tero (toim.) (2010). *Tapaus Voikkaa. Teollisuusyhteisö murroksessa*. Tampereen Yliopiston Porin yksikön julkaisuja 4. Pori: Karhukopio.

- Mella, Ilkka (2012). Alueiden rakennemuutos voimistuu - haasteita ennakoinnille. Alueiden ennakointiseminaari Porissa 29–30.3.2012. Haettu 21.4.2015 sivulta <http://www.satakuntaliitto.fi/node/1641>.
- Nefke, F. (2009). Productive Places. The Influence of Technological Change and Relatedness on Agglomeration Externalities. Utrecht: Utrecht University.
- Niemi, Erkki (2008). Tuotantorakenteen muutos 1975–2006: Muutoksen tuulet puhaltavat - rakenteet uhmaavat aikaa. Kuntapuntari 1/2008. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 1.11.2012 sivulta http://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-05-08_001.html.
- Nooteboom, B. (2000). Learning and Innovation in Organizations and Economics. Oxford: Oxford University Press.
- Rakennemuutoskatsaus (2007). Helsinki: Kuntaliitto.
- Rakennemuutoskatsaus (2010). Helsinki: Kuntaliitto.
- Salon kaupungin internet-sivut. Elinkeinot ja yrittäminen. Haettu 3.2.2015 sivulta <http://www.salo.fi/elinkeinotjatyoelama/rakennemuutos/>.
- Sauramo, P. (1999). Kasvua ilman työpaikkoja? 1990-luvun kokemuksia. Yhteenvetoraportti. Tutkimuksia, 77. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.
- Savon Sanomat 3.12.2013. Metso vähentää muutamia toimihenkilöitä Juankoskella. Kari Manninen. Haettu 26.3.2015 sivulta <http://www.savonsanomat.fi/uutiset/talous/metso-vahentaa-muutamia-toimihenkiloita-juankoskella/1726193>.
- Talouselämä 5.4.2013. On tässä huonoa johtamistakin. Seija Holtari. N:o 14, 12–13.
- Tekniikka & Talous 28.3.2013. Työ tekee u-käännöksen. Harri Juntila. N:o 12, 18–20.
- Tekniikka & Talous 7.6.2013. Kiinan palkat nousevat yhä. Jukka Lukkari. N:o 21, 4.
- TEM (2012). Tiedotteet. Hallitus nimesi kolme uutta äkillisen rakennemuutoksen aluetta - tukea myös lakkautettavien varuskuntien seuduille. Haettu 4.2.2015 sivulta

[http://www.tem.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotearkisto/vuosi_2012/hallitus_nimesi_kolme_uutta_akillisen_rakennemuutoksen_aluetta -
tukea_myos_lakkautettavien_varuskuntien_seuduille.107743.news](http://www.tem.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotearkisto/vuosi_2012/hallitus_nimesi_kolme_uutta_akillisen_rakennemuutoksen_aluetta_-_tukea_myos_lakkautettavien_varuskuntien_seuduille.107743.news).

TEM (2013). Tiedotteet. Salon seutukunnalle jatko äkillisen rakennemuutoksen alueena. Haettu 4.2.2015 sivulta

http://www.tem.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotearkisto/vuosi_2013/salon_seutukunnalle_jatko_akiillisen_rakennemuutoksen_alueena.112898.news.

TEM (2014). Tiedotteet. Ennakoinnilla parempaa varautumista rakennemuutoksiin. Haettu 10.4.2015 sivulta

http://www.tem.fi/alueiden_kehittaminen/tiedotteet_alueiden_kehittaminen?89522_m=116707.

TEM (2015A). Rakennemuutos. Haettu 12.3.2015 sivulta <http://www.tem.fi/rakennemuutos>

TEM (2015B). Aluetuet. Haettu 3.2.2015 sivulta <http://www.tem.fi/aluuetuet>.

Teollisuuden rakennemuutos (1987). Helsinki: Teollisuuden keskusliitto.

Tilastokeskus (2014). Luokituksen kuvaus. Internet-sivut. Haettu 8.8.2014 sivulta

<http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/seutukunta/001-2013/kuvaus.html>.

Tilastokeskus (2015 A). Seutukunnat 2015. Internet-sivut. Haettu 12.3.2015 sivulta

<http://www.stat.fi/meta/luokitukset/seutukunta/001-2015/index.html>.

Tilastokeskus (2015 B). Luokitustiedotteet. Internet-sivut. Haettu 12.3.2015 sivulta

<http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/luokitustiedotteet.html#290115>.

Tilastokeskus (2015C). Toimialaluokitus 2008. Internet-sivut. Haettu 19.3.2015 sivulta

<http://www.stat.fi/meta/luokitukset/toimiala/001-2008/index.html>.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Uyarra, E. (2010). What is evolutionary about ‘regional systems of innovation’? Implications for regional policy. *Journal of Evolutionary Economics*, 20(1), 115–137.

van Liemt, Gijsbert (toim.) (1992). Industry on the move. Causes and consequences of international relocation in the manufacturing industry. Geneva: International Labour Office.

Värynen, R. (1999). Globalisaatio ja yhteiskuntapolitiikka Suomessa. Yhteenveto Sitran Globalisaatio, hyvinvointi ja työllisyys –tutkimusohjelman tuloksista. Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto.

Yle uutiset 5.4.2015. Internet-sivut. Microsoftin yt-kierros iskee nyt tukitoimintoihin – ”vähennys kohderyhmästä kolmannes”. Ilona Turtola. Haettu 10.4.2015 sivulta

http://yle.fi/uutiset/microsoftin_yt-kierros_iskee_tukitoimintoihin_vahennys_kohderyhmasta_kolmannes/7910900.

Liitteet

Liite 1. Työllinen työvoima teollisuudessa seutukunnittain vuonna 2007

Työllinen työvoima seutukunnittain 2007					
Osuus koko työvoimasta					
järjestysno	tunnus	Seutukunta	Työvoima teollisuudessa C %	satapohjainen luokka	
1	174	Raahan seutukunta	33,50	141,12	5
2	63	Etelä-Pirkanmaan seutukunta	32,09	137,19	5
3	135	Äänekosken seutukunta	31,76	136,25	5
4	154	Jakobstadsregionens ekon. reg.	29,87	130,97	5
5	24	Vakka-Suomen seutukunta	29,31	129,40	4
6	114	Varkauden seutukunta	29,27	129,30	4
7	22	Salon seutukunta	28,81	128,00	4
8	41	Rauman seutukunta	28,67	127,61	4
9	134	Jämsän seutukunta	28,19	126,27	4
10	151	Kyrönmaan seutukunta	27,62	124,66	4
11	69	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	26,39	121,22	4
12	61	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta	26,05	120,29	4
13	72	Hämeen seutukunta	25,65	119,15	4
14	93	Imatran seutukunta	25,49	118,70	4
15	53	Forssan seutukunta	25,21	117,94	4
16	68	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	25,01	117,38	4
17	141	Suopohjan seutukunta	24,66	116,40	4
18	192	Kemi-Tornion seutukunta	24,59	116,20	4
19	146	Järviseudun seutukunta	23,57	113,34	4
20	71	Lahden seutukunta	22,59	110,59	4
21	152	Vaasan seutukunta	22,27	109,70	3
22	25	Loimaan seutukunta	21,96	108,83	3
23	133	Keuruun seutukunta	21,90	108,66	3
24	142	Seinäjoen seutukunta	21,79	108,37	3
25	43	Porin seutukunta	21,53	107,62	3
26	175	Siikalatvan seutukunta	21,34	107,08	3
27	177	Ylivieskan seutukunta	21,10	106,44	3
28	64	Tampereen seutukunta	20,80	105,60	3
29	144	Kuusikuntien seutukunta	20,28	104,12	3
30	162	Kokkolan seutukunta	20,22	103,95	3
31	62	Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta	19,95	103,20	3
32	14	Raaseporin seutukunta	19,67	102,42	3
33	125	Pielisen Karjalan seutukunta	19,41	101,70	3
34	51	Hämeenlinnan seutukunta	19,06	100,73	3
35	81	Kouvolan seutukunta	18,96	100,44	3
36	111	Ylä-Savon seutukunta	18,73	99,80	3
37	44	Pohjois-Satakunnan seutukunta	18,53	99,24	3
38	153	Syösterbottenin seutukunta	18,53	99,23	3
39	82	Kotkan-Haminan seutukunta	18,39	98,85	3
40	138	Saarjärven-Viitasaaren seutukunta	18,14	98,14	3
41	21	Äboland-Turunmaan seutukunta	17,95	97,62	3
42	161	Kaustisen seutukunta	17,93	97,55	3
43	202	Lovisan seutukunta	17,71	96,95	3
44	176	Nivala-Haapajärven seutukunta	17,53	96,44	3
45	124	Keski-Karjalan seutukunta	17,34	95,91	3
46	52	Riihimäen seutukunta	17,17	95,42	3
47	201	Porvoon seutukunta	17,03	95,03	3
48	23	Turun seutukunta	17,00	94,95	3
49	91	Lappeenrannan seutukunta	16,78	94,34	3
50	103	Savonlinnan seutukunta	16,57	93,73	3
51	122	Joensuun seutukunta	16,54	93,67	3
52	131	Jyväskylän seutukunta	16,45	93,40	3
53	105	Pieksämäen seutukunta	16,00	92,15	3
54	171	Oulun seutukunta	15,62	91,10	3
55	101	Mikkelin seutukunta	15,41	90,49	3
56	113	Koillis-Savon seutukunta	15,31	90,22	3
57	173	Oulunkaaren seutukunta	14,81	88,83	2
58	132	Joutsan seutukunta	14,39	87,65	2
59	115	Sisä-Savon seutukunta	14,24	87,24	2
60	181	Kehys-Kämuun seutukunta	12,57	82,55	2
61	182	Kajaanin seutukunta	12,57	82,55	2
62	194	Itä-Lapin seutukunta	10,60	77,03	2
63	11	Helsingin seutukunta	10,27	76,11	2
64	112	Kuopion seutukunta	9,93	75,15	2
65	178	Koillismaan seutukunta	9,09	72,81	2
66	193	Torniolaakson seutukunta	8,62	71,49	2
67	212	Ålands län bygd ekon. reg.	8,36	70,76	2
68	191	Rovaniemen seutukunta	6,18	64,67	1
69	211	Mariehamns stads ekon. reg.	5,83	63,69	1
70	197	Pohjois-Lapin seutukunta	4,32	59,45	1
71	196	Tunturi-Lapin seutukunta	2,97	55,67	1
72	213	Ålands skärgårds ekon. reg.	1,94	52,79	1
		Keskiarvo	18,97		
		Keskijointa	7,05		

Liite 2. Teollisuuden työvoima elintarviketeollisuudessa vuonna 2007

järjestysno	tunnus	Teollisuuden työvoima elintarviketeollisuudessa 2007 seutukunta	työvoima elintarviketeoll. %	satapohjainen	luokka
1	115	Sisä-Savon seutukunta	28,14	166,10	5
2	142	Seinäjoen seutukunta	24,27	152,56	5
3	178	Koillismaan seutukunta	21,38	142,44	5
4	62	Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta	19,76	136,77	5
5	161	Kaustisen seutukunta	19,59	136,19	5
6	175	Siikalatvan seutukunta	18,44	132,13	5
7	197	Pohjois-Lapin seutukunta	17,76	129,78	4
8	53	Forssan seutukunta	17,74	129,69	4
9	196	Tunturi-Lapin seutukunta	16,38	124,95	4
10	111	Ylä-Savon seutukunta	15,52	121,94	4
11	52	Riihimäen seutukunta	15,20	120,81	4
12	191	Rovaniemen seutukunta	14,79	119,36	4
13	112	Kuopion seutukunta	14,72	119,11	4
14	154	Jakobstadsregionens ekon. reg.	14,31	117,69	4
15	91	Lappeenrannan seutukunta	13,65	115,38	4
16	141	Suupohjan seutukunta	12,32	110,72	4
17	125	Pielisen Karjalan seutukunta	11,98	109,54	3
18	162	Kokkolan seutukunta	11,78	108,84	3
19	173	Oulunkaaren seutukunta	11,66	108,40	3
20	41	Rauman seutukunta	11,52	107,91	3
21	23	Turun seutukunta	11,03	106,21	3
22	51	Hämeenlinnan seutukunta	10,79	105,36	3
23	44	Pohjois-Satakunnan seutukunta	10,76	105,27	3
24	11	Helsingin seutukunta	10,59	104,65	3
25	25	Loimaan seutukunta	10,13	103,04	3
26	153	Sydösterbottein seutukunta	9,94	102,39	3
27	101	Mikkelin seutukunta	9,74	101,68	3
28	71	Lahden seutukunta	9,62	101,26	3
29	105	Pieksämäen seutukunta	9,59	101,17	3
30	132	Joutsan seutukunta	9,54	100,98	3
31	181	Kehys-Kainuun seutukunta	9,21	99,82	3
32	131	Jyväskylän seutukunta	8,82	98,47	3
33	201	Porvoon seutukunta	8,27	96,55	3
34	82	Kotkan-Haminan seutukunta	8,21	96,32	3
35	43	Porin seutukunta	7,64	94,34	3
36	122	Joensuun seutukunta	7,60	94,21	3
37	63	Etelä-Pirkanmaan seutukunta	7,51	93,89	3
38	64	Tampereen seutukunta	7,25	92,98	3
39	171	Oulun seutukunta	7,14	92,59	3
40	202	Loviisan seutukunta	6,91	91,79	3
41	24	Vakka-Suomen seutukunta	6,74	91,17	3
42	193	Torniolaakson seutukunta	6,72	91,10	3
43	133	Keuruun seutukunta	6,54	90,48	3
44	81	Kouvolan seutukunta	6,41	90,03	3
45	21	Åboland-Turunmaan seutukunta	6,35	89,81	2
46	68	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	5,99	88,55	2
47	151	Kyrönmaan seutukunta	5,60	87,19	2
48	113	Koillis-Savon seutukunta	5,21	85,84	2
49	182	Kajaanin seutukunta	5,15	85,63	2
50	194	Itä-Lapin seutukunta	4,95	84,92	2
51	146	Järviseudun seutukunta	4,89	84,69	2
52	144	Kuusio kuntien seutukunta	4,87	84,64	2
53	124	Keski-Karjalan seutukunta	4,86	84,58	2
54	152	Vaasan seutukunta	4,53	83,45	2
55	103	Savonlinnan seutukunta	4,51	83,38	2
56	134	Jämsän seutukunta	4,28	82,59	2
57	72	Heinolan seutukunta	4,21	82,33	2
58	192	Kemi-Tornion seutukunta	3,99	81,56	2
59	177	Ylivieskan seutukunta	3,84	81,02	2
60	176	Nivala-Haapajärven seutukunta	3,56	80,04	2
61	135	Äänekosken seutukunta	3,52	79,90	2
62	69	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	3,47	79,74	2
63	93	Imatran seutukunta	3,23	78,89	2
64	61	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta	2,86	77,61	2
65	138	Saarijärven-Viitasaaren seutukunta	2,75	77,20	2
66	174	Raahen seutukunta	2,57	76,58	2
67	14	Raaseporin seutukunta	2,30	75,62	2
68	22	Salon seutukunta	2,20	75,29	2
69	114	Varkauden seutukunta	1,52	72,90	2
		Keskiarvo	9,26		
		Keskihajonta	5,71		

Liite 3. Teollisuuden työvoima tekstiiliteollisuudessa vuonna 2007

järjestysno	tunnus	teollisuuden työvoima tekstiiliteollisuudessa 2007 seutukunta	työvoima tekstiiliteoll. %	satapohjainen	luokka
1	113	Koillis-Savon seutukunta	27,19	212,13	5
2	62	Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta	15,87	158,32	5
3	44	Pohjois-Satakunnan seutukunta	14,28	150,76	5
4	177	Ylivieskan seutukunta	11,78	138,88	5
5	146	Järviseudun seutukunta	8,03	121,08	4
6	161	Kaustisen seutukunta	7,72	119,62	4
7	112	Kuopion seutukunta	7,42	118,16	4
8	69	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	7,25	117,39	4
9	162	Kokkolan seutukunta	7,04	116,39	4
10	64	Tampereen seutukunta	6,77	115,10	4
11	142	Seinäjoen seutukunta	6,34	113,02	4
12	53	Forssan seutukunta	5,86	110,77	4
13	124	Keski-Karjalan seutukunta	5,56	109,34	3
14	68	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	4,80	105,74	3
15	71	Lahden seutukunta	4,76	105,56	3
16	197	Pohjois-Lapin seutukunta	4,61	104,80	3
17	133	Keuruun seutukunta	4,45	104,09	3
18	101	Mikkelin seutukunta	4,42	103,94	3
19	61	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta	4,36	103,65	3
20	111	Ylä-Savon seutukunta	4,17	102,75	3
21	103	Savonlinnan seutukunta	3,51	99,59	3
22	43	Porin seutukunta	3,49	99,53	3
23	125	Pielisen Karjalan seutukunta	3,47	99,43	3
24	196	Tunturi-Lapin seutukunta	3,39	99,03	3
25	192	Kemi-Tornion seutukunta	3,38	98,98	3
26	51	Hämeenlinnan seutukunta	3,22	98,20	3
27	202	Loviisan seutukunta	3,08	97,56	3
28	138	Saarijärven-Viitasaaren seutukunta	2,79	96,18	3
29	176	Nivala-Haapajärven seutukunta	2,68	95,66	3
30	115	Sisä-Savon seutukunta	2,66	95,57	3
31	193	Torniolaakson seutukunta	2,61	95,33	3
32	122	Joensuun seutukunta	2,37	94,18	3
33	52	Riihimäen seutukunta	2,25	93,61	3
34	154	Jakobstadsregionens ekon. reg.	2,22	93,46	3
35	144	Kuusikuntien seutukunta	2,18	93,26	3
36	81	Kouvolan seutukunta	2,03	92,57	3
37	134	Jämsän seutukunta	1,95	92,19	3
38	181	Kehys-Kainuun seutukunta	1,84	91,67	3
39	191	Rovaniemen seutukunta	1,73	91,12	3
40	11	Helsingin seutukunta	1,72	91,10	3
41	23	Turun seutukunta	1,72	91,09	3
42	153	Syösterbottenin seutukunta	1,71	91,05	3
43	25	Loimaan seutukunta	1,71	91,03	3
44	194	Itä-Lapin seutukunta	1,56	90,31	3
45	14	Raaseporin seutukunta	1,53	90,19	3
46	141	Suupohjan seutukunta	1,53	90,19	3
47	131	Jyväskylän seutukunta	1,51	90,10	3
48	178	Koillismaan seutukunta	1,35	89,35	2
49	105	Pieksämäen seutukunta	1,33	89,23	2
50	21	Åboland-Turunmaan seutukunta	1,32	89,21	2
51	72	Heinolan seutukunta	1,32	89,21	2
52	182	Kajaanin seutukunta	1,30	89,08	2
53	201	Porvoon seutukunta	1,29	89,03	2
54	24	Vakka-Suomen seutukunta	1,28	89,02	2
55	63	Etelä-Pirkanmaan seutukunta	1,22	88,74	2
56	151	Kyrönmaan seutukunta	1,17	88,46	2
57	152	Vaasan seutukunta	1,11	88,22	2
58	175	Siikalatvan seutukunta	1,08	88,07	2
59	114	Varkauden seutukunta	1,08	88,06	2
60	41	Rauman seutukunta	0,84	86,91	2
61	91	Lappeenrannan seutukunta	0,80	86,75	2
62	135	Äänekosken seutukunta	0,79	86,69	2
63	22	Salon seutukunta	0,65	86,02	2
64	93	Imatran seutukunta	0,64	85,97	2
65	174	Raahen seutukunta	0,62	85,87	2
66	132	Joutsan seutukunta	0,62	85,85	2
67	82	Kotkan-Haminan seutukunta	0,59	85,70	2
68	171	Oulun seutukunta	0,57	85,61	2
69	173	Oulunkaaren seutukunta	0,50	85,30	2
		Keskiarvo	3,59		
		Keskihajonta	4,21		

Liite 4. Teollisuuden työvoima paperi- ja metsäteollisuudessa vuonna 2007

järjestysno	tunnus	teollisuuden työvoima paperi- ja metsäteollisuudessa 2007 seutukunta	työvoima paperi- ja metsäteoll. %	satapohjainen	luokka
1	134	Jämsän seutukunta	53,54	145,50	5
2	72	Heinolan seutukunta	53,04	144,75	5
3	93	Imatran seutukunta	45,64	133,52	5
4	81	Kouvolan seutukunta	43,95	130,97	5
5	178	Koillismaan seutukunta	43,57	130,39	5
6	132	Joutsan seutukunta	43,38	130,11	5
7	91	Lappeenrannan seutukunta	41,52	127,28	4
8	135	Äänekosken seutukunta	41,19	126,77	4
9	194	Itä-Lapin seutukunta	41,16	126,73	4
10	173	Oulunkaaren seutukunta	40,97	126,44	4
11	69	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	40,63	125,93	4
12	196	Tunturi-Lapin seutukunta	40,11	125,14	4
13	101	Mikkelin seutukunta	38,45	122,62	4
14	138	Saarijärven-Viitasaaren seutukunta	37,10	120,57	4
15	197	Pohjois-Lapin seutukunta	36,84	120,18	4
16	133	Keuruun seutukunta	34,98	117,35	4
17	182	Kajaanin seutukunta	34,38	116,46	4
18	103	Savonlinnan seutukunta	32,48	113,56	4
19	192	Kemi-Tornion seutukunta	32,20	113,14	4
20	114	Varkauden seutukunta	32,10	112,99	4
21	113	Koillis-Savon seutukunta	29,80	109,50	3
22	193	Torniolaakson seutukunta	29,48	109,01	3
23	82	Kotkan-Haminan seutukunta	29,42	108,93	3
24	144	Kuusikuntien seutukunta	28,76	107,92	3
25	125	Pielisen Karjalan seutukunta	28,55	107,61	3
26	175	Siiikalvan seutukunta	27,73	106,36	3
27	146	Järvisuon seutukunta	26,85	105,03	3
28	61	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta	25,49	102,97	3
29	161	Kaustisen seutukunta	25,28	102,65	3
30	153	Sydösterbottenin seutukunta	25,15	102,45	3
31	176	Nivala-Haapajärven seutukunta	24,85	102,00	3
32	63	Etelä-Pirkanmaan seutukunta	24,80	101,92	3
33	124	Keski-Karjalan seutukunta	24,75	101,83	3
34	115	Sisä-Savon seutukunta	24,59	101,60	3
35	181	Kehys-Kainuun seutukunta	24,31	101,17	3
36	105	Pieksämäen seutukunta	22,66	98,66	3
37	154	Jakobstadsregionens ekon. reg.	21,24	96,52	3
38	41	Rauman seutukunta	21,04	96,21	3
39	111	Ylä-Savon seutukunta	19,98	94,60	3
40	112	Kuopion seutukunta	18,22	91,94	3
41	122	Joensuun seutukunta	17,86	91,40	3
42	131	Jyväskylän seutukunta	17,49	90,83	3
43	202	Loviisan seutukunta	17,11	90,26	3
44	53	Forssan seutukunta	16,41	89,19	2
45	51	Hämeenlinnan seutukunta	15,98	88,54	2
46	141	Suupohjan seutukunta	15,22	87,38	2
47	71	Lahden seutukunta	14,91	86,92	2
48	25	Loimaan seutukunta	14,55	86,36	2
49	177	Ylivieskan seutukunta	13,75	85,16	2
50	68	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	12,74	83,62	2
51	62	Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta	12,28	82,92	2
52	191	Rovaniemen seutukunta	12,14	82,71	2
53	44	Pohjois-Satakunnan seutukunta	11,14	81,20	2
54	171	Oulun seutukunta	10,96	80,93	2
55	11	Helsingin seutukunta	10,95	80,91	2
56	64	Tampereen seutukunta	10,63	80,43	2
57	52	Riihimäen seutukunta	10,33	79,97	2
58	201	Porvoon seutukunta	9,39	78,55	2
59	162	Kokkolan seutukunta	9,31	78,42	2
60	43	Porin seutukunta	8,79	77,63	2
61	142	Seinäjoen seutukunta	7,95	76,35	2
62	23	Turun seutukunta	7,90	76,28	2
63	151	Kyrönmaan seutukunta	7,70	75,98	2
64	152	Vaasan seutukunta	6,78	74,59	2
65	22	Salon seutukunta	5,79	73,09	2
66	24	Vakka-Suomen seutukunta	4,98	71,86	2
67	14	Raaseporin seutukunta	4,28	70,80	2
68	174	Raahen seutukunta	3,72	69,95	1
69	21	Åboland-Turunmaan seutukunta	2,76	68,49	1
		Keskiarvo	23,54		
		Keskiahjonta	13,19		

Liite 5. Teollisuuden työvoima kemian teollisuudessa vuonna 2007

järjestysno	tunnus	teollisuuden työvoima kemian teollisuudessa 2007 seutukunta	työvoima kemian teoll. %	satapohjainen	luokka
1	201	Porvoon seutukunta	35,51	194,30	5
2	68	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	27,04	166,28	5
3	14	Raaseporin seutukunta	20,68	145,24	5
4	63	Etelä-Pirkanmaan seutukunta	14,58	125,06	4
5	23	Turun seutukunta	14,25	123,95	4
6	43	Porin seutukunta	12,97	119,73	4
7	101	Mikkelin seutukunta	11,86	116,05	4
8	64	Tampereen seutukunta	11,23	113,95	4
9	11	Helsingin seutukunta	11,15	113,69	4
10	161	Kaustisen seutukunta	11,14	113,66	4
11	125	Pielisen Karjalan seutukunta	11,08	113,46	4
12	69	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	10,80	112,55	4
13	24	Vakka-Suomen seutukunta	10,61	111,91	4
14	51	Hämeenlinnan seutukunta	10,21	110,59	4
15	122	Joensuun seutukunta	9,93	109,68	3
16	62	Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta	9,88	109,49	3
17	112	Kuopion seutukunta	9,85	109,40	3
18	173	Oulunkaaren seutukunta	9,74	109,04	3
19	202	Loviisan seutukunta	9,58	108,51	3
20	124	Keski-Karjalan seutukunta	9,55	108,41	3
21	71	Lahden seutukunta	9,44	108,04	3
22	135	Äänekosken seutukunta	9,21	107,28	3
23	154	Jakobstadsregionens ekon. reg.	8,99	106,56	3
24	52	Riihimäen seutukunta	8,91	106,28	3
25	44	Pohjois-Satakunnan seutukunta	8,87	106,15	3
26	82	Kotkan-Haminan seutukunta	8,76	105,80	3
27	152	Vaasan seutukunta	8,45	104,76	3
28	162	Kokkolan seutukunta	8,19	103,89	3
29	41	Rauman seutukunta	8,09	103,57	3
30	21	Åboland-Turunmaan seutukunta	7,73	102,37	3
31	61	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta	7,26	100,83	3
32	193	Torniolaakson seutukunta	7,09	100,26	3
33	171	Oulun seutukunta	7,06	100,17	3
34	151	Kyrönmaan seutukunta	6,35	97,80	3
35	25	Loimaan seutukunta	6,24	97,44	3
36	81	Kouvolan seutukunta	6,12	97,05	3
37	138	Saarijärven-Viitasaaren seutukunta	5,63	95,43	3
38	132	Joutsan seutukunta	5,54	95,13	3
39	22	Salon seutukunta	5,45	94,85	3
40	113	Koillis-Savon seutukunta	4,69	92,33	3
41	72	Heinolan seutukunta	4,41	91,41	3
42	91	Lappeenrannan seutukunta	4,13	90,49	3
43	133	Keuruun seutukunta	4,08	90,29	3
44	134	Jämsän seutukunta	4,04	90,17	3
45	141	Suupohjan seutukunta	3,78	89,33	2
46	144	Kuusikuntien seutukunta	3,73	89,15	2
47	93	Imatran seutukunta	3,57	88,63	2
48	131	Jyväskylän seutukunta	3,43	88,15	2
49	105	Pieksämäen seutukunta	3,25	87,58	2
50	146	Järvisuon seutukunta	3,10	87,05	2
51	194	Itä-Lapin seutukunta	2,83	86,17	2
52	176	Nivala-Haapajärven seutukunta	2,73	85,84	2
53	191	Rovaniemen seutukunta	2,71	85,78	2
54	111	Ylä-Savon seutukunta	2,26	84,29	2
55	142	Seinäjoen seutukunta	2,10	83,77	2
56	53	Forssan seutukunta	1,92	83,16	2
57	196	Tunturi-Lapin seutukunta	1,69	82,41	2
58	197	Pohjois-Lapin seutukunta	1,64	82,25	2
59	103	Savonlinnan seutukunta	1,54	81,89	2
60	178	Koillismaan seutukunta	1,08	80,39	2
61	192	Kemi-Tornion seutukunta	0,94	79,92	2
62	175	Siikalatvan seutukunta	0,93	79,88	2
63	115	Sisä-Savon seutukunta	0,89	79,74	2
64	114	Varkauden seutukunta	0,80	79,45	2
65	153	Syösterbotenin seutukunta	0,66	78,99	2
66	174	Raahen seutukunta	0,64	78,93	2
67	181	Kehys-Kainuun seutukunta	0,46	78,33	2
68	177	Ylivieskan seutukunta	0,41	78,15	2
69	182	Kajaanin seutukunta	0,21	77,50	2
		Keskiarvo	7,01		
		Keskiahjonta	6,05		

Liite 6. Teollisuuden työvoima elektroniikka- ja sähköteollisuudessa vuonna 2007

järjestysno	tunnus	teollisuuden työvoima elektroniikka- ja sähköteollisuudessa 2007	työvoima elektroniikka- ja sähköteoll. %	satapohjainen	luokka
1	22	Salon seutukunta	49,23	183,60	5
2	171	Oulun seutukunta	48,20	181,52	5
3	11	Helsingin seutukunta	29,52	143,89	5
4	151	Kyrönmaan seutukunta	28,74	142,33	5
5	152	Vaasan seutukunta	28,18	141,20	5
6	181	Kehys-Kainuun seutukunta	26,52	137,85	5
7	182	Kajaanin seutukunta	20,15	125,03	4
8	202	Loviisan seutukunta	16,70	118,07	4
9	64	Tampereen seutukunta	15,75	116,16	4
10	173	Oulunkaaren seutukunta	15,15	114,95	4
11	23	Turun seutukunta	14,45	113,54	4
12	201	Porvoon seutukunta	12,66	109,92	3
13	122	Joensuun seutukunta	11,77	108,13	3
14	177	Ylivieskan seutukunta	9,77	104,10	3
15	131	Jyväskylän seutukunta	8,61	101,77	3
16	52	Riihimäen seutukunta	8,54	101,62	3
17	44	Pohjois-Satakunnan seutukunta	8,27	101,09	3
18	103	Savonlinnan seutukunta	8,25	101,05	3
19	71	Lahden seutukunta	7,89	100,31	3
20	174	Raahen seutukunta	7,79	100,12	3
21	61	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta	7,26	99,05	3
22	14	Raaseporin seutukunta	7,24	99,01	3
23	133	Keuruun seutukunta	7,11	98,74	3
24	175	Siikalatvan seutukunta	7,05	98,62	3
25	114	Varkauden seutukunta	6,77	98,06	3
26	101	Mikkelin seutukunta	5,94	96,39	3
27	25	Loimaan seutukunta	5,65	95,80	3
28	196	Tunturi-Lapin seutukunta	5,65	95,80	3
29	135	Äänekosken seutukunta	5,38	95,26	3
30	51	Hämeenlinnan seutukunta	5,29	95,08	3
31	176	Nivala-Haapajärven seutukunta	5,21	94,92	3
32	112	Kuopion seutukunta	4,96	94,42	3
33	53	Forssan seutukunta	4,94	94,37	3
34	154	Jakobstadsregionens ekon. reg.	4,79	94,07	3
35	62	Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta	4,64	93,77	3
36	21	Åboland-Turunmaan seutukunta	4,58	93,65	3
37	111	Ylä-Savon seutukunta	4,52	93,53	3
38	194	Itä-Lapin seutukunta	4,24	92,97	3
39	125	Pielisen Karjalan seutukunta	3,73	91,93	3
40	141	Suupohjan seutukunta	3,62	91,72	3
41	43	Porin seutukunta	3,04	90,54	3
42	63	Etelä-Pirkanmaan seutukunta	2,96	90,38	3
43	142	Seinäjoen seutukunta	2,91	90,29	3
44	138	Saarijärven-Viitasaaren seutukunta	2,88	90,22	3
45	191	Rovaniemen seutukunta	2,83	90,13	3
46	124	Keski-Karjalan seutukunta	2,43	89,31	2
47	161	Kaustisen seutukunta	2,20	88,84	2
48	24	Vakka-Suomen seutukunta	2,12	88,69	2
49	41	Rauman seutukunta	2,09	88,64	2
50	105	Pieksämäen seutukunta	2,01	88,47	2
51	82	Kotkan-Haminan seutukunta	1,98	88,41	2
52	197	Pohjois-Lapin seutukunta	1,97	88,40	2
53	153	Syösterbottenin seutukunta	1,78	88,00	2
54	81	Kouvolan seutukunta	1,77	87,98	2
55	91	Lappeenrannan seutukunta	1,64	87,73	2
56	68	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	1,64	87,71	2
57	162	Kokkolan seutukunta	1,44	87,32	2
58	69	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	1,38	87,21	2
59	72	Heinolan seutukunta	1,26	86,95	2
60	178	Koillismaan seutukunta	1,22	86,87	2
61	193	Torniolaakson seutukunta	1,12	86,67	2
62	144	Kuusiokuntien seutukunta	0,93	86,30	2
63	132	Joutsan seutukunta	0,92	86,28	2
64	113	Koillis-Savon seutukunta	0,78	85,99	2
65	192	Kemi-Tornion seutukunta	0,77	85,96	2
66	115	Sisä-Savon seutukunta	0,76	85,95	2
67	146	Järviseudun seutukunta	0,73	85,88	2
68	93	Imatran seutukunta	0,71	85,85	2
69	134	Jämsän seutukunta	0,59	85,61	2
		Keskiarvo	7,73		
		Keskihajonta	9,93		

Liite 7. Teollisuuden työvoima metallien jalostuksessa vuonna 2007

järjestysno	tunnus	teollisuuden työvoima metallien jalostuksessa 2007 seutukunta	työvoima metallien jalostuksessa %	satapohjainen	luokka
1	174	Raahen seutukunta	64,49	225,32	5
2	192	Kemi-Tornion seutukunta	36,28	166,32	5
3	162	Kokkolan seutukunta	22,13	136,73	5
4	43	Porin seutukunta	15,81	123,51	4
5	93	Imatran seutukunta	14,77	121,34	4
6	193	Torniolaakson seutukunta	13,81	119,32	4
7	51	Hämeenlinnan seutukunta	13,75	119,20	4
8	21	Äboland-Turunmaan seutukunta	12,97	117,57	4
9	14	Raaseporin seutukunta	10,69	112,80	4
10	146	Järviseudun seutukunta	9,77	110,89	4
11	196	Tunturi-Lapin seutukunta	9,60	110,54	4
12	175	Siiikalatvan seutukunta	8,44	108,11	3
13	177	Ylivieskan seutukunta	7,68	106,50	3
14	151	Kyrönmaan seutukunta	7,23	105,58	3
15	161	Kaustisen seutukunta	6,34	103,71	3
16	154	Jakobstadsregionens ekon. reg.	5,55	102,06	3
17	52	Riihimäen seutukunta	4,61	100,09	3
18	131	Jyväskylän seutukunta	4,20	99,23	3
19	82	Kotkan-Haminan seutukunta	3,90	98,61	3
20	111	Ylä-Savon seutukunta	3,01	96,74	3
21	142	Seinäjoen seutukunta	2,47	95,61	3
22	24	Vakka-Suomen seutukunta	2,44	95,56	3
23	22	Salon seutukunta	2,32	95,31	3
24	64	Tampereen seutukunta	2,29	95,24	3
25	72	Heinolan seutukunta	2,21	95,07	3
26	171	Oulun seutukunta	2,11	94,86	3
27	63	Etelä-Pirkanmaan seutukunta	1,65	93,90	3
28	11	Helsingin seutukunta	1,59	93,78	3
29	132	Joutsan seutukunta	1,54	93,67	3
30	61	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta	1,47	93,51	3
31	68	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	1,36	93,29	3
32	197	Pohjois-Lapin seutukunta	1,32	93,20	3
33	44	Pohjois-Satakunnan seutukunta	1,30	93,16	3
34	69	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	1,25	93,07	3
35	152	Vaasan seutukunta	1,15	92,85	3
36	41	Rauman seutukunta	1,04	92,63	3
37	122	Joensuun seutukunta	0,96	92,46	3
38	62	Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta	0,90	92,33	3
39	135	Äänekosken seutukunta	0,79	92,11	3
40	173	Oulunkaaren seutukunta	0,75	92,02	3
41	71	Lahden seutukunta	0,75	92,02	3
42	91	Lappeenrannan seutukunta	0,74	92,00	3
43	182	Kajaanin seutukunta	0,74	91,99	3
44	23	Turun seutukunta	0,72	91,97	3
45	144	Kuusikuntien seutukunta	0,67	91,86	3
46	202	Loviisan seutukunta	0,55	91,59	3
47	178	Koillismaan seutukunta	0,54	91,58	3
48	176	Nivala-Haapajärven seutukunta	0,54	91,57	3
49	191	Rovaniemen seutukunta	0,49	91,48	3
50	201	Porvoon seutukunta	0,48	91,45	3
51	138	Saarijärven-Viitasaaren seutukunta	0,36	91,20	3
52	81	Kouvolan seutukunta	0,36	91,19	3
53	53	Forssan seutukunta	0,31	91,09	3
54	133	Keuruun seutukunta	0,28	91,04	3
55	115	Sisä-Savon seutukunta	0,25	90,98	3
56	141	Suupohjan seutukunta	0,20	90,87	3
57	194	Itä-Lapin seutukunta	0,14	90,75	3
58	112	Kuopion seutukunta	0,14	90,73	3
59	103	Savonlinnan seutukunta	0,13	90,73	3
60	153	Sydösterbottenin seutukunta	0,13	90,73	3
61	114	Varkauden seutukunta	0,13	90,72	3
62	25	Loimaan seutukunta	0,11	90,68	3
63	181	Kehys-Kainuun seutukunta	0,09	90,64	3
64	124	Keski-Karjalan seutukunta	0,08	90,61	3
65	134	Jämsän seutukunta	0,07	90,60	3
66	101	Mikkelin seutukunta	0,07	90,59	3
67	125	Pielisen Karjalan seutukunta	0,05	90,56	3
68	105	Pieksämäen seutukunta	0,04	90,54	3
69	113	Koillis-Savon seutukunta	0,00	90,45	3
		Keskiarvo	4,57		
		Keskijointa	9,56		

Liite 8. Teollisuuden työvoima huonekalujen valmistuksessa vuonna 2007

järjestysnr	tunnus	teollisuuden työvoima huonekalujen valmistuksessa 2007 seutukunta	työvoima huonekalujen valm. %	satapohjainen	luokka
1	141	Suupohjan seutukunta	17,95	188,61	5
2	124	Keski-Karjalan seutukunta	14,10	165,50	5
3	71	Lahden seutukunta	12,09	153,48	5
4	176	Nivala-Haapajärven seutukunta	11,11	147,62	5
5	175	Siikalatvan seutukunta	8,29	130,72	5
6	105	Pieksämäen seutukunta	7,45	125,71	4
7	68	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	6,86	122,14	4
8	142	Seinäjoen seutukunta	6,50	119,99	4
9	153	Sydösterbottenin seutukunta	5,99	116,96	4
10	177	Ylivieskan seutukunta	5,93	116,60	4
11	182	Kajaanin seutukunta	5,78	115,72	4
12	111	Ylä-Savon seutukunta	5,45	113,75	4
13	178	Koillismaan seutukunta	4,87	110,25	4
14	53	Forsan seutukunta	4,68	109,13	3
15	72	Heinolan seutukunta	4,48	107,92	3
16	197	Pohjois-Lapin seutukunta	3,95	104,72	3
17	191	Rovaniemen seutukunta	3,94	104,70	3
18	115	Sisä-Savon seutukunta	3,80	103,85	3
19	113	Koillis-Savon seutukunta	3,74	103,45	3
20	131	Jyväskylän seutukunta	3,58	102,50	3
21	161	Kaustisen seutukunta	3,50	102,02	3
22	112	Kuopion seutukunta	3,39	101,36	3
23	193	Torniolaakson seutukunta	3,36	101,19	3
24	43	Porin seutukunta	3,12	99,76	3
25	22	Salon seutukunta	3,10	99,62	3
26	194	Itä-Lapin seutukunta	2,97	98,87	3
27	61	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta	2,97	98,84	3
28	196	Tunturi-Lapin seutukunta	2,82	98,00	3
29	101	Mikkelin seutukunta	2,80	97,83	3
30	44	Pohjois-Satakunnan seutukunta	2,76	97,60	3
31	52	Riihimäen seutukunta	2,59	96,59	3
32	23	Turun seutukunta	2,54	96,29	3
33	162	Kokkolan seutukunta	2,39	95,40	3
34	81	Kouvolan seutukunta	2,24	94,51	3
35	181	Kehys-Kainuun seutukunta	2,12	93,76	3
36	133	Keuruun seutukunta	2,09	93,57	3
37	24	Vakka-Suomen seutukunta	2,07	93,49	3
38	122	Joensuun seutukunta	2,06	93,40	3
39	144	Kuusikuntien seutukunta	1,87	92,25	3
40	173	Oulunkaaren seutukunta	1,75	91,55	3
41	25	Loimaan seutukunta	1,62	90,80	3
42	138	Saarijärven-Viitasaaren seutukunta	1,62	90,79	3
43	103	Savonlinnan seutukunta	1,60	90,68	3
44	146	Järviseedun seutukunta	1,60	90,64	3
45	11	Helsingin seutukunta	1,57	90,47	3
46	51	Hämeenlinnan seutukunta	1,44	89,67	2
47	154	Jakobstadsregionens ekon. reg.	1,43	89,62	2
48	69	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	1,15	87,96	2
49	41	Rauman seutukunta	1,04	87,31	2
50	174	Raahen seutukunta	1,03	87,23	2
51	202	Loviisan seutukunta	0,96	86,82	2
52	134	Jämsän seutukunta	0,87	86,29	2
53	125	Pielisen Karjalan seutukunta	0,86	86,21	2
54	171	Oulun seutukunta	0,82	86,01	2
55	64	Tampereen seutukunta	0,73	85,47	2
56	21	Äboland-Turunmaan seutukunta	0,72	85,38	2
57	63	Etelä-Pirkanmaan seutukunta	0,68	85,15	2
58	151	Kyrönmaan seutukunta	0,61	84,71	2
59	201	Porvoon seutukunta	0,59	84,63	2
60	135	Äänekosken seutukunta	0,55	84,38	2
61	14	Raaseporin seutukunta	0,51	84,13	2
62	91	Lappeenrannan seutukunta	0,49	84,01	2
63	114	Varkauden seutukunta	0,49	84,01	2
64	62	Kaakkoi-Pirkanmaan seutukunta	0,45	83,77	2
65	152	Vaasan seutukunta	0,41	83,56	2
66	93	Imatran seutukunta	0,34	83,14	2
67	132	Joutsan seutukunta	0,31	82,92	2
68	82	Kotkan-Haminan seutukunta	0,27	82,70	2
69	192	Kemi-Tornion seutukunta	0,21	82,33	2
		keskiarvo	3,16		
		keskihajonta	3,34		

Liite 9. Teollisuuden työvoima kone- ja metallituoteteollisuudessa vuonna 2007

järjestysnro	tunnus	teollisuuden työvoima kone- ja metallituoteteollisuudessa 2007 seutukunta	työvoima kone- ja metallituoteoll. %	satapohjainen	luokka
1	24	Vakka-Suomen seutukunta	59,34	144,94	5
2	114	Varkauden seutukunta	55,44	137,98	5
3	25	Loimaan seutukunta	53,43	134,37	5
4	153	Sydösterbottenin seutukunta	52,53	132,78	5
5	144	Kuusiokuntien seutukunta	51,35	130,66	5
6	41	Rauman seutukunta	49,95	128,17	4
7	105	Pieksämäen seutukunta	49,64	127,60	4
8	131	Jyväskylän seutukunta	48,18	125,00	4
9	152	Vaasan seutukunta	46,93	122,76	4
10	142	Seinäjoen seutukunta	44,94	119,21	4
11	191	Rovaniemen seutukunta	44,24	117,96	4
12	146	Järviseedun seutukunta	43,15	116,02	4
13	23	Turun seutukunta	42,83	115,44	4
14	177	Ylivieskan seutukunta	42,51	114,87	4
15	122	Joensuun seutukunta	42,50	114,85	4
16	202	Loviisan seutukunta	42,23	114,37	4
17	63	Etelä-Pirkanmaan seutukunta	41,99	113,93	4
18	43	Porin seutukunta	41,62	113,28	4
19	176	Nivala-Haapajärven seutukunta	41,37	112,84	4
20	14	Raaseporin seutukunta	41,26	112,64	4
21	141	Suupohjan seutukunta	41,22	112,57	4
22	151	Kyrönmaan seutukunta	41,20	112,53	4
23	61	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta	40,87	111,93	4
24	111	Ylä-Savon seutukunta	40,86	111,92	4
25	103	Savonlinnan seutukunta	39,66	109,77	3
26	64	Tampereen seutukunta	39,41	109,33	3
27	52	Riihimäen seutukunta	39,37	109,25	3
28	133	Keuruun seutukunta	38,67	108,01	3
29	135	Äänekosken seutukunta	37,63	106,16	3
30	138	Saarjärven-Viitasaaren seutukunta	37,28	105,52	3
31	44	Pohjois-Satakunnan seutukunta	36,18	103,56	3
32	115	Sisä-Savon seutukunta	35,61	102,55	3
33	82	Kotkan-Haminan seutukunta	35,56	102,45	3
34	154	Jakobstadsregionens ekon. reg.	35,46	102,27	3
35	53	Forssan seutukunta	34,48	100,52	3
36	81	Kouvolan seutukunta	34,22	100,06	3
37	162	Kokkolan seutukunta	34,08	99,81	3
38	132	Joutsan seutukunta	33,54	98,84	3
39	71	Lahden seutukunta	33,39	98,58	3
40	68	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	32,82	97,56	3
41	62	Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta	32,78	97,49	3
42	124	Keski-Karjalan seutukunta	32,65	97,26	3
43	112	Kuopion seutukunta	32,35	96,72	3
44	51	Hämeenlinnan seutukunta	30,09	92,67	3
45	69	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	30,01	92,54	3
46	93	Imatran seutukunta	29,63	91,86	3
47	182	Kajaanin seutukunta	29,34	91,33	3
48	21	Åboland-Turunmaan seutukunta	28,75	90,29	3
49	22	Salon seutukunta	28,50	89,84	2
50	134	Jämsän seutukunta	28,42	89,70	2
51	201	Porvoon seutukunta	27,14	87,41	2
52	11	Helsingin seutukunta	26,56	86,37	2
53	194	Itä-Lapin seutukunta	26,45	86,17	2
54	91	Lappeenrannan seutukunta	25,75	84,93	2
55	175	Siikalatvan seutukunta	24,79	83,20	2
56	113	Koillis-Savon seutukunta	23,72	81,29	2
57	72	Heinolan seutukunta	23,63	81,14	2
58	192	Kemi-Tornion seutukunta	20,65	75,81	2
59	178	Koillismaan seutukunta	20,03	74,70	2
60	101	Mikkelin seutukunta	19,21	73,25	2
61	171	Oulun seutukunta	18,79	72,49	2
62	174	Raahen seutukunta	18,45	71,88	2
63	197	Pohjois-Lapin seutukunta	17,43	70,07	2
64	161	Kaustisen seutukunta	17,24	69,71	1
65	181	Kehys-Kainuun seutukunta	16,94	69,19	1
66	173	Oulunkaaren seutukunta	16,65	68,67	1
67	125	Pielisen Karjalan seutukunta	12,99	62,13	1
68	196	Tunturi-Lapin seutukunta	11,86	60,12	1
69	193	Torniolaakson seutukunta	11,19	58,92	1
		Keskiarvo	34,19		
		Keskiahjonta	11,19		